

ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Εκδότης

Δημήτριος Κ. Σταμούλης

ΘΥΤΕΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΑ

Μαρτυρίες και καταθέσεις
Γερμανών στρατιωτών και Ελλήνων πολιτών
για τη σφαγή του Κομμένου Άρτας

Χρήστος Α. Βασιλάκης

ΘΥΤΕΣ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΑ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ
ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΦΑΓΗ ΤΟΥ ΚΟΜΜΕΝΟΥ ΑΡΤΑΣ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Χρήστος Α. Βασιλάκης,
*Θύτες και θύματα. Μαρτυρίες και καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών
και Ελλήνων πολιτών για τη σφαγή του Κομμένου Άρτας.*
Μετάφραση των εγγράφων από τα γερμανικά
Ευθύμιος Χατζηϊωάννου.

Ηρόδοτος, Αθήνα, 2026.
Πρωτότυπη έκδοση.

Όλα τα δικαιώματα μετάφρασης, αναπαραγωγής, προσαρμογής
και οποιασδήποτε άλλης εκμετάλλευσης ή χρήσης
κατοχυρωμένα για όλες τις χώρες και χώρους του κόσμου.

Copyright © by Εκδόσεις Ηρόδοτος
και Χρήστος Α. Βασιλάκης, Αθήνα, 2026.
Ηρόδοτος, Μαντζάρου 9, GR 10672 Αθήνα.
All rights reserved.

ISBN 978-960-485-735-7

Christos A. Vasilakis

PERPETRATORS AND VICTIMS

TESTIMONIES AND STATEMENTS
OF GERMAN SOLDIERS AND GREEK CITIZENS
ABOUT THE MASSACRE OF KOMMENO (ARTA)

HÊRODOTOS

Christos A. Vasilakis

TÄTER UND OPFER

ZEUGENAUSSAGEN UND ERKLÄRUNGEN
DEUTSCHER SOLDATEN
UND GRIECHISCHER BÜRGER ÜBER
DAS MASSAKER VON KOMMÈNO (ARTA)

HÊRODOTOS

Christos A. Vasilakis

AUTEURS ET VICTIMES

TÉMOIGNAGES ET DÉPOSITIONS
DE SOLDATS ALLEMANDS
ET DE CITOYENS GRECS CONCERNANT
LE MASSACRE DE KOMMÈNO (ARTA)

HÊRODOTOS

*Στους μάρτυρες του Κομμένου
που δεν γνώρισαν δικαίωση.*

Πρόλογος

Πέρασαν αρκετά χρόνια, όταν το 1997 επικοινωνήσα με τον υπεύθυνο της Βιβλιοθήκης του Λούντβισμπουργκ για δύο λόγους. Ο πρώτος ήταν για ανεύρεση υλικού σχετικά με το έγκλημα της τραγικής σφαγής της ιδιαίτερης πατρίδας μου στις 16 Αυγούστου του 1943. Ο δεύτερος λόγος ήταν η αποστολή σε αγγλική μετάφραση του βιβλίου του αειμνήστου γυμνασιάρχη και αυτόπτη μάρτυρα της σφαγής, του Στέφανου Παππά¹, για το αρχείο της Βιβλιοθήκης. Σε επιστολή που μου απέστειλε ο κύριος Kräfft², μου ανέφερε για τον μεταπτυχιακό φοιτητή και υποψήφιο διδάκτορα κ. Στράτο Δορδονά. Η επικοινωνία μου με τον νεαρό φοιτητή Δορδονά μού αναπτέρωσε τις ελπίδες μου για ιστορικές μαρτυρίες και καταθέσεις των στρατιωτικών του 12ου Λόχου του 98ου Συντάγματος Ορεινών Καταδρομών που πήραν μέρος στην επιχείρηση του Κομμένου. Έτσι, στα τέλη του 1997 με αρχές του 1998, μου απέστειλε αρκετό υλικό που διασώζεται στα περίφημα αρχεία του Λούντβισμπουργκ.

Είναι γνωστό ότι παλαιότερες καταγγελίες για την αναζήτηση των εγκληματιών πολέμου και την απόδοση ευθυνών είχε πραγματοποιηθεί στις 23 Δεκεμβρίου του 1947 από ένα δικαστικό συμβούλιο που είχε συγκροτήσει η συμμαχική επιτροπή. Στις 9 Σεπτεμβρίου του 1952, το ελληνικό Γραφείο Εγκληματιών Πολέμου που είχε συσταθεί από

1. STEFANOS PAPPAS (philology professor), *The Commeno massacre. Kalavrita-Distomo and massive executions of Athenians*, Translation by ELENI TSOUROUNAKI, edited by VASILIS MALISIOVAS. This edition was funded by professor Christos Vassilakis in Nuremberg Trial in 1947, Athens 1997.

2. Ludwigsburg, day 24/03/1997.

ανώτερους δικαστικούς λειτουργούς και εξέχουσες προσωπικότητες, υπέβαλε αίτημα προς την Εισαγγελία Πρωτοδικών της Βόννης για την άσκηση δίωξης εναντίον των Λαντς, Στέττνερ και Φάλνερ³. Όμως, η Εισαγγελία διαπίστωσε στις 28 Οκτωβρίου του 1957, ότι ο Στέττνερ είχε σκοτωθεί κοντά στο Βελιγράδι από Σέρβους παρτιζάνους. Ο Φάλνερ καίτοι Αυστριακός υπήκοος χωρίς συγκεκριμένη διεύθυνση, αποδείχθηκε ότι δεν είχε λάβει μέρος στη σφαγή του Κομμένου. Ο τρίτος ύποπτος, ο στρατηγός Χούμπερ Λαντς, στηριζόμενος σε έγγραφες μαρτυρίες και σε καταθέσεις των συναδέλφων του κατά την περίφημη Δίκη της Νυρεμβέργης, κατάφερε να αποδείξει ότι ανέλαβε τη Διοίκηση της 1ης Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις» στις 9 Σεπτεμβρίου 1943. Ο συνταγματάρχης Γιόζεφ Ζάλμινγκερ που σχετίζεται με την επιχείρηση «έκπληξη» όσον αφορά το Κομμένο, σκοτώθηκε σε ενέδρα δολιοφθοράς των ανταρτών του ΕΔΕΣ την 1η Οκτωβρίου του 1945⁴.

Ο επικεφαλής υπολοχαγός της επιχείρησης που έδωσε τη διαταγή της σφαγής του Κομμένου Βίλυ Ρέζερ σκοτώθηκε στις 27 Νοεμβρίου του 1944 στο Φράιμπουργκ κατά τη διάρκεια των αεροπορικών βομβαρδισμών των συμμάχων⁵.

Η γνωστή δίκη των στρατηγών της νοτιοανατολικής Ευρώπης «υπόθεση 7» — ανάμεσά τους και του Λαντς με όλο το σχετικό υλικό της Δίκης της Νυρεμβέργης — φυλάσσεται σε μικροφίλμ στην Ουάσιγκτον, στα εθνικά αρχεία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Τα χιλιάδες αυτά έγγραφα έχουν ψηφιοποιηθεί και έγιναν κτήμα για την έρευνα διδακτορικών και μεταδιδακτορικών φοιτητών πολλών ευρωπαϊκών πανεπιστημίων και Ελλήνων ιστορικών. Οπωσδήποτε όλο αυτό το υλικό είναι εξαιρετικής σημασίας και επιστημονικής βαρύτητας για την κατανόηση της ναζιστικής ιδεολογίας και της εφαρμογής των αντιποίνων στον ελληνικό χώρο⁶.

3. ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ, *Το αίμα των μαρτύρων. Το Κομμένο στα χρόνια της γερμανικής κατοχής*, εκδ. Β', Γρηγόρης, Αθήνα 2017, σελ. 172.

4. Στο ίδιο, σελ. 172.

5. Οπ., σελ. 172.

6. ΣΤΡΑΤΟΣ Μ. ΔΟΡΔΟΝΑΣ, *Το αίμα των αθώων. Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία (1941-1944)*, πρόλογος ΤΑΚΗΣ ΚΑΛΥΒΑΣ, ΝΙΚΟΣ ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗΣ, Εστία, Αθήνα 2007, σελ. 23.

Όσον αφορά την παρούσα μελέτη, γνωρίζουμε ότι:

Το κεντρικό Γραφείο του Ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης για τη δίωξη των ναζιστικών εγκλημάτων πολέμου στο Λούντβισμπουργκ, αποτελεί σημαντικότερη πηγή για τα ζητήματα των αντιποίνων. Εκεί φυλάσσονται πολλές μεταπολεμικές δικογραφίες των γερμανικών εισαγγελικών αρχών για εγκλήματα πολέμου που διέπραξε η Βέρμαχτ και τα SS στην Ελλάδα. Το εν λόγω Γραφείο έχει στην κατοχή του υλικό του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου εγκληματιών πολέμου που απεστάλη στις εισαγγελικές αρχές της Γερμανίας μέσω της διπλωματικής οδού μεταξύ 1950-1960⁷.

Σημαντικά στοιχεία αντλεί κανείς για την περίοδο της γερμανικής κατοχής στην Ήπειρο, ιδιαίτερα για τη δράση και για τα εγκλήματα της 1ης Ορεινής Μεραρχίας, στο περισπούδαστο έργο του αείμνηστου ιστορικού Χέρμαν Φρανκ Μάγερ «Αιματοβαμμένο Εντελβάις: η 1η Ορεινή Μεραρχία, το 22ο Ορεινό Σώμα Στρατού και η εγκληματική δράση τους στην Ελλάδα (1943-1944)». Στη διαφωτιστική αυτή μελέτη δίνονται λεπτομερείς αναφορές για την τύχη των στρατηγών, καθώς και των αξιωματικών της 1ης Ορεινής Μεραρχίας⁸. Μαρτυρίες και αναφορές για τις ανακριτικές καταθέσεις της Εισαγγελίας του Μονάχου την περίοδο 1967-1968 δημοσιεύονται από τα αρχεία του Φράιμπουργκ και του Λούντβισμπουργκ. Δύο επίσημες καταθέσεις Γερμανών στρατιωτικών που πήραν μέρος στην επιχείρηση του Κομμένου δημοσιεύονται και στο δικό μου πόνημα «Το αίμα των μαρτύρων»⁹. Στην ογκοδέστατη μελέτη του Μάγερ «Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα. Τα αιματηρά ίχνη της 117ης Μεραρχίας Καταδρομών στη Σερβία και στην Ελλά-

7. Στο ίδιο.

8. ΧΕΡΜΑΝ ΦΡΑΝΚ ΜΑΓΕΡ, *Αιματοβαμμένο Εντελβάις: η 1η Ορεινή Μεραρχία, το 22ο Ορεινό Σώμα Στρατού και η εγκληματική δράση τους στην Ελλάδα (1943-1944)*, τόμ. Α'-Β', Εστία, Αθήνα 2009, τόμ. Α', σελ. 67-68, 294-333, τόμ. Β', σελ. 30-36, 54-57, 64-67, 297-311.

9. *Το αίμα των μαρτύρων*, σελ. 173-187.

δα», ασχολείται με την περίοδο της κατοχής στην Πελοπόννησο, τις ελληνικές αντιστασιακές οργανώσεις, τα ελληνικά τάγματα ασφαλείας, τις σφαγές των αμάχων, καθώς και τον τρόπο αντιμετώπισης των εγκλημάτων από τις δικαστικές αρχές στην Ελλάδα και τη Γερμανία κατά τη μεταπολεμική περίοδο¹⁰. Αξιόλογες αναφορές δίνονται επίσης και στη διδακτορική διατριβή του καθηγητή της νεότερης Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Στράτου Δορδονά «Το αίμα των αθώων. Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία» σχετικά με την αναζήτηση και τις ανακριτικές διαδικασίες των εγκληματιών σε πολλές πόλεις και χωριά της Μακεδονίας την περίοδο της γερμανικής κατοχής¹¹. Σημαντική είναι και η συμβολή της διδακτορικής διατριβής της Δέσποινας-Γεωργίας Κωνσταντινάκου όσον αφορά τις γερμανικές επανορθώσεις και αποζημιώσεις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο¹². Ενδιαφέρουσες είναι οι ελληνικές διεκδικήσεις, ο διπλωματικός και δικαστικός αγώνας μεταξύ του 1990-2015. Διαφωτιστικό είναι και το γενικό πλαίσιο στο δεύτερο μέρος της έρευνας για τη δικαστική δίωξη των εγκληματιών πολέμου τόσο στην Ελλάδα και στη Γερμανία όσο και στην Ιταλία και Βουλγαρία.

Στο παρόν έργο δημοσιεύονται ορισμένες καταθέσεις των θυτών και των θυμάτων αυτοπτών μαρτύρων, από την τραγική σφαγή εκατοντάδων αμάχων ανδρών, γυναικών, ενηλίκων, παιδιών και βρεφών που αποτελούν το όνειδος της ναζιστικής Γερμανίας. Στο Α' μέρος δημοσιεύονται σε ελληνική μετάφραση καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών του 12ου Λόχου, που φυλάσσονται στην κεντρική υπηρεσία της περιφερειακής διοίκησης του Δικαστηρίου του Λούντβιμπουργκ σχετικοί φάκελοι ν/508, αρ. 1462/68. Σημειώτεον ότι οι καταθέσεις των περισσότερων στρατιωτών όσον

10. ΧΕΡΜΑΝ ΦΡΑΝΚ ΜΑΓΕΡ, *Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα. Στα αιματηρά ίχνη της 117ης Μεραρχίας Καταδρομών στη Σερβία και στην Ελλάδα*, μτφρ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Εστία, Αθήνα 2003, σελ. 12, 669-688.

11. ΔΟΡΔΟΝΑΣ, *Το αίμα των αθώων. Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία (1941-1944)*.

12. ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΚΟΥ, *Πολεμικές οφειλές και εγκληματίες πολέμου στην Ελλάδα. Ψάχνοντας την ηθική και υλική δικαίωση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015.

αφορά το Κομμμένο, ανάγονται σε μερικές εκατοντάδες σελίδες. Ενδιαφέρον για τον ερευνητή θα ήταν η ιστορική κατάταξή τους και η σύγκρισή τους με αντιπαραβολή με τις ελληνικές καταθέσεις των κατοίκων του Κομμένου, καθώς και οι προφορικές αναφορές τους από παλαιότερους ή σύγχρονους ιστορικούς. Στο Β' μέρος υπάρχουν οκτώ ένορκες καταθέσεις Ελλήνων μαρτύρων, κατά την ανακριτική διαδικασία που διεξήγαγε η Εισαγγελία του Πρωτοδικείου Άρτας τον Δεκέμβριο του 1945 μέχρι και τον Μάρτιο του 1947. Δημοσιεύεται επίσης ένα αντίγραφο του Εφετείου Αθηνών με αρ. 61 της 23ης Δεκεμβρίου του 1947 με πρόεδρο τον εφέτη δικαστή Α. Τούσση, εκπροσώπου του διευθυντή της Κεντρικής Υπηρεσίας του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου εγκλημάτων πολέμου και ως παρέδρους τους πρωτοδίκες Κων/νο Χουβδάκη και Δ. Μητράκου παρόντος του δικαστικού γραμματέα Μ. Ράπτη. Το δικαστήριο αποφάσισε τη σύλληψη των κατηγορουμένων στρατηγού Χούμπερ Λαντς και Φον Στέττνερ ως διοικητών της 1ης Ορεινής Μεραρχίας Εντελβάις καθώς και του διοικητού του τάγματος, ταγματάρχη Φάλνερ. Η δικαστική απόφαση καταλήγει «εντέλλεται η σύλληψη των ως άνω κατηγορουμένων και μετά την επίτευξή της, πρέπει αυτοί να παραμείνουν προφυλακισμένοι μέχρι τη διεξαγωγή της δίκης».

Στο τρίτο μέρος δημοσιεύονται ένα αντίγραφο με τις εκτελέσεις αμάχων σε διάφορες περιοχές της Ηπείρου κατά την περίοδο του 1943-1944, με τους κατηγορούμενους αξιωματικούς του τακτικού στρατού της Βέρμαχτ. Περιλαμβάνονται επίσης πληροφοριακά στοιχεία για την 1η Ορεινή Μεραρχία Εντελβάις, καθώς και βιογραφικά στοιχεία για τον στρατηγό Χούμπερτ Λαντς. Στο τέταρτο μέρος περιλαμβάνονται οι καταθέσεις των Γερμανών στρατιωτών του 12ου Λόχου σε γερμανικό κείμενο. Στο πέμπτο μέρος δημοσιεύονται οι καταθέσεις των Ελλήνων μαρτύρων σε γερμανική μετάφραση όπως είχαν αποσταλεί από το Ελληνικό Εθνικό Γραφείο Εγκληματιών Πολέμου. Τέλος, στο έκτο μέρος καταχωρούνται ιστορικά στοιχεία στο πρωτότυπο γερμανικό κείμενο για την 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις» καθώς και βιογραφικά στοιχεία για τη σταδιοδρομία του διοικη-

τή της 1ης Ορεινής Μεραρχίας στρατηγού Χούμπερτ Λαντς. Με μια ερευνητική ματιά, ένας καλόπιστος ερευνητής διαπιστώνει στα πρωτότυπα κείμενα προσπάθεια συγκάλυψης ή αλλοίωσης στοιχείων των κατηγορουμένων με σβήσιμο ή μαύρο μαρκαδόρο.

Οι ένορκες καταθέσεις κυρίως των ελληνικών αρχών είναι αποσπασματικές χωρίς αναλυτικά στοιχεία των τοπικών αρχών. Παρατηρούνται επίσης γλωσσικές ή συντακτικές αβλεπίες καθώς και ιστορικές ανακρίβειες στον συνολικό αριθμό των θυμάτων. Παρόλα αυτά, τα μειονεκτήματα στο μικρό αυτό τμήμα των γερμανικών καταθέσεων έχει μια σημαντική συνεισφορά, έτσι ώστε ένας ιστορικός να σχηματίσει όσο το δυνατόν μια ξεκάθαρη εικόνα όσον αφορά ένα από τα σημαντικότερα και πιο αποτρόπαια εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν στον ελλαδικό χώρο κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής.

Η ιστοριογραφία εμπλουτίζεται και ανανεώνεται με νέες μαρτυρίες ή αρχειακό υλικό εκ μέρους των θυτών και εγκληματιών πολέμου. Η συνείδηση της συλλογικής ευθύνης που τόνιζε κατά τις επισκέψεις της στην ερειπωμένη ελληνική επαρχία η διανοούμενη φιλέλληνας Έρενγκαρντ Σραμ¹³ κατά τη δεκαετία του 1950, στοιχειώνει σαν φάντασμα και τη σημερινή γερμανική ιστοριογραφία κατά τον 21ο αιώνα. Αυτός είναι και ένας όρος εκ των ουκ άνευ, από τον οποίο αρνείται η σημερινή γερμανική ομοσπονδία την έμπρακτη απαίτηση συγνώμης με την απόδοση των πολεμικών αποζημιώσεων, που διέπραξε η ίδια η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της ναζιστικής Γερμανίας.

Από τη θέση αυτή θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον κ. Στράτο Δορδονά, καθηγητή της Νεότερης Ιστορίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, για την αποστολή γερμανικών πρωτότυπων εγγράφων, αλλά και αρκετών χειρόγραφων σελίδων που είχε την καλοσύνη να μου αποστείλει. Πολλές ευχαριστές επίσης θα ήθελα να εκφράσω και στον κ. Ευθύμιο Χατζηϊωάννου, δημοσιογρά-

13. ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ, *Τρεις φιλέλληνες ιστορικοί και φίλοι του Κομμένου. Erengard Schramm, Herman Frank Meyer, Mark Mazower*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2025, σελ. 21-37.

Πρόλογος

φο, ορκωτό διερμηνέα, μεταφραστή και αρθρογράφο σε ελληνικές και γερμανικές εφημερίδες και περιοδικά, που είχε τον χρόνο να ασχοληθεί με ζέση και ενθουσιασμό, με τη μετάφραση των γερμανικών καταθέσεων.

Στην κ. Γκέλλυ Κογιαντή εκφράζω τις πολλές μου ευχαριστίες για την αρχική ψηφιοποίηση του κειμένου και την αποστολή του φωτογραφικού υλικού.

Τέλος, ευχαριστώ τον εκδότη κ. Δημήτρη Σταμούλη για την προθυμία του να εντάξει το παρόν πόνημα στις σημαντικές και ποιοτικές εκδόσεις του.

Θύτες και θύματα

*Μαρτυρίες και καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών
και Ελλήνων πολιτών
για τη σφαγή του Κομμένου Άρτας*

Μέρος Α΄

Καταθέσεις των Γερμανών στρατιωτών
του 12ου Λόχου

Ελληνική μετάφραση των δικαστικών καταθέσεων
των μαρτύρων για την καταστροφή
του Κομμένου Άρτης από τους Γερμανούς το 1943

Καταθέσεις Γερμανών στρατιωτικών
(από χειρόγραφα)

A

Karl Defregger (Καρλ Ντεφρέγκερ)

Κεντρική Υπηρεσία της Περιφερειακής Διοίκησης
του Δικαστηρίου Λούντβιγκσμπουργκ
Φάκελος: V/508 AR 1462/68
Bd I Bl. 1-248
σελ. 41-43

Ημερομηνία κατάθεσης: 15-10-1971

Είναι σωστό ότι ανήκα στον 12ο Λόχο του 98ου Συντάγματος της πρώτης Ορεινής Μεραρχίας («Μεραρχίας Ορεινών Κυνηγών»). Το καλοκαίρι του 1943 η μονάδα αυτή ήταν στρατοπεδευμένη σε έναν καταυλισμό με σκηνές κοντά στα Ιωάννινα. Η κατασκήνωση αυτή βρισκόταν στις όχθες ενός ποταμού. Τότε ήμουν δεκάνεας και αρχηγός της διμοιρίας μου ήταν ο ανθυπολοχαγός Delacher (Ντελάχερ) από το Lienz (Λιντς). Ο Delacher ήταν συμμαθητής μου στο σχολείο. Διοικητής του 12/98 Λόχου ήταν ο υπολοχαγός Röser (Ρέζερ) από το Μόναχο. Από ότι γνωρίζω, ο Röser σκοτώθηκε κα-

τά τη διάρκεια του πολέμου σε έναν βομβαρδισμό. Σε ότι αφορά τώρα την αναφερθείσα σε εμένα επιχείρηση επιβολής αντιποίνων, ήμουν και εγώ παρών σε αυτή την ενέργεια επιβολής τιμωρίας ή επιχείρηση αντιποίνων. Μπορώ ακόμη να θυμηθώ ότι μας ξύπνησαν τις πρώτες πρωινές ώρες, πιστεύω ότι ήταν Αύγουστος του 1943, και έπρεπε να επιβιβαστούμε στα φορτηγά αυτοκίνητα. Ήμασταν πλήρως εφοδιασμένοι για υπαίθρια πορεία και η διαδρομή με τα φορτηγά, από όσο μπορώ να θυμηθώ, είχε κατεύθυνση προς νότο, προς τη θάλασσα. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μου, πορευθήκαμε για 1-2 ώρες, μέχρις ότου να φθάσουμε στον τόπο της επιχείρησης. Δεν ξέρω πλέον πως ονομαζόταν αυτό το μέρος (τοποθεσία). Και δεν μπορώ να συνδέσω στη μνήμη μου το όνομα του χωριού αυτού με την ονομασία Κομμένο ή Κομμένα που μου αναφέρθηκε σε σχέση με την υπόθεση αυτή. Το μόνο που θυμάμαι είναι ότι επιβλήθηκε τιμωρία ή έγινε επιχείρηση αντιποίνων εναντίον αυτού του χωριού, επειδή, σύμφωνα με ισχυρισμούς, λίγο διάστημα πριν από αυτό, ένας ταγματάρχης της πρώην Βέρμαχτ είχε υποστεί εκεί επίθεση και υπέθεταν ότι σε αυτό το μέρος διέμεναν αντάρτες. Αν πράγματι συνέβη στο χωριό αυτό κάποια επίθεση εναντίον κάποιου ταγματάρχη, αυτό δεν μπορώ να το πω. Και μέχρι σήμερα δεν έχω μάθει για ποιον ταγματάρχη πρόκειται και αν αυτός σκοτώθηκε κατά την επίθεση αυτή. Στο σημείο αυτό επιθυμώ να σημειώσω ότι δεν ενημερωθήκαμε πριν από την επέμβασή μας για τον λόγο των αντιποίνων. Προσωπικά, στην αρχή νόμιζα ότι η επιχείρησή μας αυτή ήταν μια συνηθισμένη τότε επιχείρηση αναζήτησης ανταρτών. Και μόνο όταν δόθηκαν στο μέρος αυτό οι διαταγές, αντιλήφθηκα πλήρως ότι επρόκειτο για επιχείρηση επιβολής αντιποίνων. Από το χωριό αυτό δεν υπήρξε καμία αμυντική αντίδραση. Δεν ρίχτηκε ούτε ένας πυροβολισμός εναντίον μας και δεν υπήρξε σε εμάς ούτε ένας τραυματίας. Το χωριό περικυκλώθηκε και η στρατιωτική μονάδα εισέβαλε μέσα σε αυτό. Ακουγόントυσαν πυ-

ροβολισμοί από τυφέκια και αυτόματα όπλα. Σχετικά με τις δοθείσες διαταγές πρέπει να αναφέρω ότι αυτές δόθηκαν από τον υπολοχαγό Röser (Ρέξερ) στους επικεφαλής των διμοιριών και των ομάδων. Εγώ προσωπικά δεν ήμουν παρών όταν δόθηκαν οι διαταγές και ως εκ τούτου δεν γνωρίζω πως ακριβώς δόθηκαν, επί λέξει, αυτές. Ξέρω μόνο αυτό, ότι δηλαδή οι διαταγές ανέφεραν περίπου, πως κανείς δεν επιτρεπόταν να επιζήσει και ότι όλοι έπρεπε να εκτελεστούν. Πράγματι εκτελέστηκε τότε το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων του χωριού, μεταξύ των οποίων πολλές γυναίκες και παιδιά. Εκτυλίχθηκαν τότε φρικιαστικές σκηνές. Τις λεπτομέρειες δεν τις θυμάμαι πλέον, αλλά εκείνο που γνωρίζω πολύ καλά, είναι ότι προσπάθησα να κρύψω και να σώσω 4 μικρά παιδιά. Τα παιδιά ήταν 3-5 χρονών και τα έκρυψα, σκεπάζοντάς τα με μια κουβέρτα στο ύπαιθρο. Αν τα παιδιά αυτά αργότερα αποκαλύφθηκαν και εκτελέστηκαν με πυροβολισμούς, δεν το γνωρίζω. Σε αυτή την προσπάθειά μου της σωτηρίας των παιδιών αυτών δεν είχα καλό συναίσθημα, επειδή υπήρχε το ενδεχόμενο να τα ανακαλύψουν και τότε θα έπρεπε να υπολογίζω αυστηρές κυρώσεις σε βάρος μου. Βέβαια, πυροβόλησα και εγώ, όμως όχι στοχεύοντας εναντίον των προσώπων. Είναι σωστό ότι μετά από αυτό εκτελέστηκε ο πληθυσμός του χωριού και πυρπολήθηκαν από τους στρατιώτες τα σπίτια του. Παρά το ότι οι ανήκοντες στον 12/98 Λόχο στρατιώτες ανταποκρίθηκαν με ακρίβεια στη διαταγή εκτέλεσης, μερικά άτομα από τους κατοίκους του χωριού επέζησαν, αφού κατόρθωσαν να αποδράσουν. Δεν μπορώ να σας πω πόσοι Έλληνες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, έπεσαν θύματα αυτής της επιχείρησης αντιποίνων. Παντού, εδώ και εκεί, στους δρόμους, μπροστά σε σπίτια κείτονταν πτώματα, μεταξύ των οποίων — όπως προαναφέρθηκε — και πτώματα γυναικών και παιδιών.

Μετά την επιχείρηση αυτή δημιουργήθηκαν διαμάχες μέσα στον 12ο Λόχο. Σχεδόν όλοι οι στρατιώτες εναντιώθηκαν στην επιχείρηση αυτή και ελάχιστοι μό-

νο θεώρησαν αυτή την επιβολή αντιποίνων ως σωστή. Ακόμη θυμάμαι ότι ο υπολοχαγός Delacher ήταν πολύ στενοχωρημένος. Θυμάμαι επιπλέον ότι ο Delacher ήταν πολύ χλωμός στο πρόσωπο και ότι μου είχε δηλώσει πως αισθανόταν πολύ άσχημα και πως η ενέργεια αυτή ήταν απαξιωτική για έναν Γερμανό στρατιώτη. Εγώ προσωπικά ήμουν τόσο ανδιασμένος από τις ωμότητες (κτηνωδίες) αυτές, ώστε μόνο μετά από μερικές εβδομάδες μπόρεσα να ξαναβρώ την ψυχική μου ισορροπία. Από το χωριό μεταφέρθηκαν διάφορα είδη (που αρπάχθηκαν) ως λεία. Όμως, δεν θυμάμαι πια, τι είδους ήταν η λεία αυτή. Μια σκηνή, πάντως, εξακολουθεί να παραμένει στη μνήμη μου. Μετά τη σφαγή, ένας σύντροφος στρατιώτης πήρε μαζί του μερικά αυγά που βρήκε σε κάποιον στάβλο. Εγώ είπα τότε στον σύντροφό μου: «Δεν το καταλαβαίνω αυτό, εμένα μου έφυγε όλη μου η όρεξη...».

Στην επιχείρηση συμμετείχε όλος ο 12ος Λόχος...

B

Johann Ecker (Γιόχαν Έκκερ)

σελ. 55-60

Γκρατς, 26 Ιανουαρίου 1972

Είναι σωστό ότι το καλοκαίρι του 1943 ανήκα στον 12ο Λόχο του 98ου Συντάγματος της 1ης Ορεινής Μεραρχίας («Μεραρχία Ορεινών Κυνηγών») ως νοσοκόμος. Τότε είχα τον βαθμό του υπαξιωματικού και εκτελούσα καθήκοντα νοσοκόμου του Λόχου. Σε ότι αφορά τη συγκεκριμένη επιχείρηση επιβολής αντιποίνων, έλαβα μέρος σε αυτήν ως νοσοκόμος. Πάντως εγώ δεν εισήλθα μέσα

στο χωριό. Η δική μου αποστολή ήταν, στο ενδεχόμενο αντίστασης των κατοίκων του χωριού, να φροντίσω τους τυχόν τραυματίες Γερμανούς στρατιώτες. Όμως, όπως θα παρουσιάσω κατωτέρω σε άλλο σημείο, δεν υπήρξε κανένας τραυματισμός στρατιωτικού-μέλους της Βέρμαχτ, επειδή δεν υπήρξε καμία αντίσταση από το χωριό που υπέστη την επίθεση. Κατά την άποψή μου, οι κάτοικοι του χωριού αιφνιδιάστηκαν τόσο πολύ από την επιχείρηση επιβολής αντιποίνων του 12/98 Λόχου, που δεν υπήρξε καμία σκέψη για αντίσταση. Ίσως να μην υπήρχε κανένας αντάρτης μέσα στο χωριό, δηλαδή πιθανώς οι οπλισμένοι άνδρες, οι αντάρτες, να διέφυγαν νωρίτερα από το χωριό. Αυτό αποτελεί, όμως, ένα δικό μου συμπέρασμα... Σε ότι αφορά την επιχείρηση, ο Λόχος 12/98 ήταν στρατοπεδευμένος το καλοκαίρι του 1943 σε έναν καταυλισμό σε μια περιοχή της Άρτας, μεταξύ Ιωαννίνων και Άρτας. Από αυτόν τον καταυλισμό διεξήχθη η επιχείρηση των αντιποίνων. Αναφορικά με τον χρόνο που έγινε η επιχείρηση, θα έλεγα ότι πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο ή τον Αύγουστο του 1943... Σε κάθε περίπτωση, τις πρώτες πρωινές ώρες μιας ημέρας του καλοκαιριού του 1943 τέθηκε σε συναγερμό ο Λόχος 12/98 και όσοι ανήκαμε σε αυτόν έπρεπε να παρουσιαστούμε, εφοδιασμένοι και εξοπλισμένοι για πορεία, και να μεταβούμε με τα φορτηγά αυτοκίνητα στον τόπο της επιχείρησης. Κατά τους υπολογισμούς μου στην επιχείρηση αυτή δεν έλαβαν μέρος ούτε καν 100 άνδρες. Ολόκληρος ο λόχος αριθμούσε τότε 110 στρατιώτες και πιστεύω ότι από αυτούς μερικοί στρατιώτες (ασθενείς κλπ.) παρέμειναν στο στρατόπεδο, έτσι ώστε περίπου 90-100 στρατιώτες συμμετείχαν τελικά στην επιχείρηση. Σε κάθε περίπτωση, η φάλαγγα των φορτηγών βρισκόταν για 2 ώρες περίπου καθ' οδόν με κατεύθυνση προς τη θάλασσα. Μετά ήρθε η διαταγή «κατεβείτε» και στη συνέχεια ακολούθησε μια σύσκεψη για την επιχείρηση. Εγώ, σαν νοσοκόμος, είχα από την αρχή μια ιδιαίτερη θέση και μου είχε ξεκαθαριστεί ότι δεν θα συμμετείχα

απευθείας στην επιχείρηση, γι' αυτό και δεν ήμουν στη σύσκεψη αυτή. Ήδη, όμως, σε κάποια προηγούμενη στιγμή, είτε πριν ξεκινήσει η μετάβασή μας είτε επάνω στα φορτηγά, κατά τη διάρκεια της μετάβασης — αυτό δεν το ξέρω πια ακριβώς — συζητήθηκε ότι επρόκειτο συγκεκριμένα για μια επιχείρηση αντιποίνων. Σύμφωνα με ισχυρισμούς, όπως ελέγχθη τότε, μια φάλαγγα γερμανικών φορτηγών αυτοκινήτων είχε δεχθεί επίθεση από Έλληνες αντάρτες και οι Γερμανοί στρατιώτες δεν είχαν επιζήσει από την επίθεση αυτή. Η επίθεση αυτή των ανταρτών αποτέλεσε την αφορμή για την επιχείρηση αντιποίνων εναντίον του χωριού Κομμένο (αν όντως αυτό ήταν το όνομα του χωριού).

Κατά τη γνώμη μου, τη διοίκηση ή την καθοδήγηση της επιχείρησης αντιποίνων την είχε εντελώς αναμφισβήτητα ο διοικητής του 12/98 Λόχου, υπολοχαγός Rösner (Ρέζνερ), νομίζω ότι είναι Σουηβός (Schwabe) στην ιδιαιτέρη καταγωγή του. Ο υπολοχαγός Rösner ήταν γενικά γνωστός σαν 150% εθνικοσοσιαλιστής (ναζιστής). Ήταν βάνανσα σκληρός και απέναντι στους εχθρούς αδυσώπητος. Του έδωσα το παρατσούκλι «ο Νέρωνας του 12/98». Παρόλα αυτά, πρέπει εδώ να διευκρινίσω ότι τους ανθρώπους του τους φρόντιζε πάντοτε καλά. Δεν είμαι σε θέση να δηλώσω αν ο Hermann Delacher, που τότε ήταν ανθυπολοχαγός και επικεφαλής διμοιρίας, συμμετείχε σε αυτή την επιχείρηση. Αν συμμετείχε, τότε πήρε μέρος μόνο σαν διμοιρίτης και σίγουρα δεν είχε τη διοίκηση της επιχείρησης αυτής. Ο διοικητής της επιχείρησης ήταν ο υπολοχαγός Rösner, αυτό είναι σίγουρο. Στην επιχείρηση αυτή συμμετείχε επίσης και ο διοικητής του τάγματος Von Klebe (Φον Κλέμπε). Για να ξεκαθαρίσω, όμως, κάθε πιθανή παρεξήγηση, κάνω τη σωστή τοποθέτηση αναφορικά με τη λέξη «συμμετείχε» και δηλώνω ότι ο Von Klebe κατά τη διάρκεια της επιχείρησης βρισκόταν εκτός του χωριού. Εγώ βρισκόμουν δίπλα του και μπορώ να θυμηθώ ότι ο ταγματάρχης Von Klebe καθόταν σε μια πέτρα δίπλα στον δρόμο και περίμενε μέχρι να τελειώσει η επιχείρηση.

Σε αυτό το χρονικό διάστημα — αυτό πιστεύω ότι μπορώ να το πω —, δεν έδωσε καμία οδηγία ή διαταγή. Όταν σταμάτησαν οι πυροβολισμοί, ο υπολοχαγός Rösner ανέφερε το τέλος της επιχείρησης και ζήτησε από τον Von Klebe «να δει αυτοπροσώπως πως είχαν δουλέψει οι άνδρες του». Μάλιστα, αυτή την αναφορά την έκανε ο Rösner, όχι χωρίς να δείξει κάποια υπερηφάνεια. Πράγματι, ο ταγματάρχης Von Klebe εισήλθε λίγο μέσα στο χωριό και εγώ ενώθηκα με την ομάδα αυτή. Αυτό που είδα ήταν τρομερό. Πτώματα από γυναίκες και παιδιά κείτονταν εδώ και εκεί επάνω στους δρόμους. Στα σπίτια, στις πύλες των σπιτιών και παντού βρίσκονταν πτώματα πυροβολημένων ανθρώπων. Μπορώ καλά να θυμηθώ ότι ο Von Klebe αποστράφηκε χλωμός και ανδιασμένος το θέαμα αυτό και παρατήρησε στον υπολοχαγό Rösner: «Αυτό κύριε υπολοχαγέ δεν έχει να κάνει πλέον τίποτε με πόλεμο. Δεν θέλω να έχω καμία σχέση με αυτό». Διαμάχες δημιουργήθηκαν και μεταξύ των στρατιωτών-μελών του 12/98 Λόχου. Όλοι ή σχεδόν όλοι απέρριψαν με έμφαση την ενέργεια αυτή. Εγώ προσωπικά άκουσα στις παρυφές του χωριού στρατιώτες να τσιρίζουν: «Πυροβόλησε εσύ! Εγώ δεν το μπορώ! Εσύ έχεις αυτόματο ή αυτόματο πιστόλι και είναι πιο εύκολο! Εγώ πρέπει να σκοπεύω!».

Μάλιστα, το θέμα προχώρησε ακόμη πιο πέρα, σε σημείο που στον Λόχο κατά την απόσπαση υπαξιωματικών και λοχιών, αυτοί εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους με μια επίσημη διαμαρτυρία. Οι υπαξιωματικοί δήλωσαν σαφώς και κατηγορηματικά στον υπολοχαγό Rösner ότι δεν ήθελαν πλέον να έχουν καμία σχέση με τέτοια αίσχη. Πως εξελίχθηκε η υπόθεση αυτή δεν το γνωρίζω πλέον. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, μετά την επιχείρηση αυτή επήλθε μεγάλη ανησυχία στους στρατιώτες. Μερικές ημέρες μετά την αποστολή αυτή, ανακοινώθηκε η επίσκεψη του συνταγματάρχη, διοικητή όλου του Συντάγματος στον Λόχο 12/98. Γνωρίζω ακόμη, ότι τότε ο υπολοχαγός Rösner έδωσε κατευθυντήριες γραμμές για την περίπτωση που ο διοικητής του

Συντάγματος ερωτούσε τους στρατιώτες του Λόχου 12/98 σχετικά με την επιχείρηση αυτή. Μάλιστα, ελέγχθη τότε ότι σε περίπτωση που έθετε σχετικές ερωτήσεις, έπρεπε εμείς να απαντήσουμε ότι δεχθήκαμε πυροβολισμούς από αντάρτες ή ότι οι αντάρτες πρώτοι άνοιξαν πυρ εναντίον μας, κάτι που βέβαια δεν ανταποκρινόταν σε καμία περίπτωση στην αλήθεια. Από την κατάσταση αυτή, μπορεί κανείς να αντιληφθεί σαφώς ότι ο υπολοχαγός Rösner δεν ήταν και τόσο βέβαιος ότι έπραξε σωστά στην υπόθεση αυτή και ότι ο ίδιος είχε τύψεις στη συνείδησή του. Ο διοικητής του συντάγματος — πρόκειται για τον διάδοχο του συνταγματάρχη Salminger (Ζάλμινγκερ) που έπεσε θύμα σε μια επίθεση ανταρτών — ήρθε πράγματι στον καταυλισμό μας αλλά από ότι γνωρίζω δεν ερώτησε κανένα σχετικά με αυτή την αποστολή επιβολής αντιποίνων. Τουλάχιστον εγώ δεν γνωρίζω τέτοια περίπτωση. Σχετικά με το θέμα αυτό, επιθυμώ ακόμη να αναφέρω ότι εμείς (ο ταγματάρχης Von Klebe και εγώ) κατά την είσοδό μας στο χωριό προειδοποιηθήκαμε από έναν στρατιώτη να μην κοιτάξουμε μέσα στην εκκλησία του χωριού. Προφανώς — έτσι το έχω στη μνήμη μου — κείτονταν εκεί πολλά πτώματα και τα δολοφονημένα γυναικόπαιδα στην εκκλησία θα ήταν σίγουρα ένα ιδιαίτερα αποκρουστικό θέαμα. Ως εκ τούτου συμμορφώθηκα με την προειδοποίηση του συντρόφου μου. Αμέσως σχεδόν μετά την πρώτη εντύπωση που αποκόμισα, εγκατέλειψα το χωριό έτσι ώστε δεν είμαι σε θέση να δηλώσω πόσα πτώματα κείτονταν συνολικά στο χωριό ή πόσοι άνδρες, πόσες γυναίκες και πόσα παιδιά είχαν πέσει θύματα της επιχείρησης αυτής. Ακόμη δεν γνωρίζω τίποτε σχετικά με κάποιο εκτελεστικό απόσπασμα που εκτελούσε τον πληθυσμό του χωριού στην κεντρική πλατεία του χωριού. Δεν γνωρίζω επίσης τίποτε και για κτηνωδίες (φρικαλεότητες) όπως τη διάνοιξη κοιλιών, τις εξορύξεις ματιών, τον εμπρησμό παιδιών κλπ. Τα πτώματα που είδα εγώ δεν έφεραν σημάδια από βασανισμούς. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν εκτελεστεί με σφαίρες

και πυροβολισμούς. Μετά από αυτή την επιχείρηση, η μονάδα είχε αποθαρρυνθεί εντελώς. Μπορώ να θυμηθώ με σαφήνεια μια χαρακτηριστική περίπτωση: ένας Βαυαρός κοκκινομάλης λοχίας ήταν τόσο εξοργισμένος με την επιχείρηση αυτή, που, αν και ήταν πολύ πιστός του και ακολουθούσε παντού τον υπολοχαγό Rösner, του έλεγε πολύ θυμωμένος: «Κύριε υπολοχαγέ, να ξέρετε ότι ήταν η τελευταία φορά που έλαβα μέρος σε κάτι τέτοιο. Αυτό ήταν ένα μεγάλο αίσχος και δεν έχει να κάνει τίποτε με τη διεξαγωγή ενός πολέμου». Αλλά και άλλοι υπαξιωματικοί πήραν θέση εναντίον του υπολοχαγού Rösner. Και εγώ προσωπικά ένιωθα πολύ απωθητικά για την επιχείρηση αυτή. Ποτέ δεν ενέκρινα να σκοτώνονται άμαχοι πολίτες σε ενέργειες επιβολής αντιποίνων. Γι' αυτό δεν υπάρχει, κατά τη γνώμη μου, καμία συγγώμη! Είναι σωστό ότι και οι αντάρτες συμπεριφέρονταν επίσης με μεγάλη ωμότητα στους στρατιωτικούς της πρώην γερμανικής Βέρμαχτ και θα μπορούσε κανείς να κατανοήσει την κήρυξη ενός σκληρού αγώνα εναντίον των ανταρτών, αλλά η περίπτωση αυτή δεν έχει να κάνει με τον ελληνικό άμαχο πληθυσμό.

Γ

Otto Goldmann (Όττο Γκόλντμαν)

V 508 AR 1462/68
Bd I B1. 1-248
σελ. 76

Βιέννη, 11 Φεβρουαρίου 1970

Είναι σωστό ότι ανήκα στον 12ο Λόχο του 98ου Συντάγματος της 1ης Ορεινής Μεραρχίας. Είναι σωστό

επίσης ότι υπηρέτησα με τη μονάδα αυτή στην Ελλάδα. Σε ότι αφορά την εν λόγω επιχείρηση, είναι ακόμη σωστό ότι συμμετείχα και εγώ σε αυτή. Δεν θυμάμαι πια το όνομα του χωριού, οι κάτοικοι του οποίου τον Αύγουστο του 1943 εκτελέστηκαν, αλλά γνωρίζω ακόμη ότι το χωριό αυτό βρισκόταν σε μια περιοχή των Ιωαννίνων. Πρέπει το χωριό αυτό να ήταν λίγο μακριά από τα Ιωάννινα, επειδή όλος ο 12ος Λόχος μεταφέρθηκε εκεί με φορτηγά αυτοκίνητα. Θυμάμαι καλά ακόμη όλη την επιχείρηση εκεί. Τα συμβάντα με συντάραξαν τότε τόσο πολύ, που μέχρι και σήμερα δεν μπορώ να απαλλαγώ από τις φοβερές αναμνήσεις τους. Ήταν για μένα η μοναδική συμμετοχή μου σε μια παρόμοια αποστολή και γι' αυτό οι διάφορες λεπτομέρειες έχουν παραμείνει ακόμη στη μνήμη μου. Μετά από την επιχείρηση αυτή υπέφερα από μια σοβαρή κρίση συνείδησης, αλλά έτσι δεν ένιωθα μόνο εγώ. Από συζητήσεις με άλλους συντρόφους μου γνωρίζω ότι και άλλοι στρατιώτες ήταν σοκαρισμένοι και εξοργισμένοι. Θυμάμαι ακόμη, ότι μετά το τέλος της επιχείρησης αυτής, θέλαμε να την «κοπανίσουμε». Είχαμε φτάσει στα όριά μας και δεν θέλαμε να έχουμε καμιά σχέση με όλη αυτή τη «σκατοκατάσταση». Στο τέλος, όμως, μας έλειψε το θάρρος να λιποτακτήσουμε. Δεν έφυγε ούτε ένας άνδρας. Γι' αυτές τις εκτελέσεις δεν έχω μιλήσει μέχρι τώρα σε κανέναν. Ούτε καν στη σύζυγό μου δεν εμπιστεύθηκα να μιλήσω γι' αυτό, παρά το ότι μπορεί κανείς να κρίνει προκαταβολικά ότι δεν έπραξα με επιπολαιότητα...

Σχετικά με την επιχείρηση στο χωριό αυτό στο οποίο βρισκόντουσαν αντάρτες, αναφέρω κατ' αρχάς ότι είχαμε φτιάξει σε έναν καταυλισμό με σκηνές έναν χώρο αναφυχής. Από αυτόν τον καταυλισμό διεκπεραιώθηκε στη συνέχεια η αποστολή αυτή, που διεξήχθη τις πρώτες πρωινές ώρες μιας ημέρας στα μέσα του Αυγούστου του 1943. Την ακριβή ημερομηνία, όπως είναι αυτονόητο, δεν μπορώ πια να σας την αναφέρω. Ήδη, μια ημέρα πριν από την επιχείρηση, υπήρχε συζήτηση

σε όλο τον καταυλισμό, ότι κάποιος αξιωματικός της μονάδας μας είχε πυροβοληθεί σε ένα χωριό. Δεν θυμάμαι πια για ποιον αξιωματικό επρόκειτο... Στην ερώτησή σας αν ο αξιωματικός αυτός τραυματίστηκε ή αν, μάλιστα, σκοτώθηκε, θα απαντούσα ότι είχα σχηματίσει την άποψη, με βάση την επικρατούσα φήμη που κυκλοφορούσε τότε στον καταυλισμό ότι ο αξιωματικός αυτός δεν είχε πάθει τίποτα. Αν θυμάμαι καλά, ο αξιωματικός πυροβολήθηκε τότε στο χωριό από αντάρτες, αλλά είχε κατορθώσει να προστατευτεί και να μείνει ασφαλής. Κάπως έτσι περιέγραφαν τότε το περιστατικό αυτό. Σε κάθε περίπτωση, όμως, αποφασίστηκε να ληφθούν μέτρα τιμωρίας, δηλαδή να επιβληθούν αντίποινα σε βάρος του χωριού αυτού. Ήδη μια ημέρα πριν από την επιχείρηση επιβολής αντιποίνων ήταν σίγουρο ότι αυτή σύντομα θα ξεκινούσε. Πράγματι, την επόμενη ημέρα, κατά τις πρώτες πρωινές ώρες, έπρεπε να παραταχθούμε έτοιμοι με τον οπλισμό μας (τυφέκια, πιστόλια κλπ.). Η μονάδα μας διέθετε ακόμη και εκτοξευτές βομβίδων (ένα είδος μικρού όλμου με μικρό βεληνεκές), που τους πήραμε μαζί μας στην επιχείρηση αυτή. Η διμοιρία μας είχε μαζί της επίσης ένα πολυβόλο. Ήμουν στην πρώτη διμοιρία του 12ου Λόχου. Σκοπευτής-χειριστής πολυβόλου 1 ήταν κάποιος Anton Ziegler (Αντον Τσίγκλερ), ένας Σουηβός. Αυτό το αναφέρω ιδιαίτερα, επειδή η αναφορά μου αυτή θα έχει βαρύνουσα σημασία περαιτέρω στην κατάθεσή μου. Όταν παραταχθήκαμε, δεν μας ανακοινώθηκε σε τι είδους αποστολή θα συμμετείχαμε. Πάντως, με βεβαιότητα μπορώ να πω ότι σε αυτή την επιχείρηση συμμετείχε ολόκληρος ο 12ος Λόχος. Μετά ήρθε η διαταγή να επιβιβασθούμε και να πάρουμε θέσεις στις καρότσες δύο φορτηγών. Με τα φορτηγά αυτά, σε κάθε ένα εκ των οποίων βρισκόντουσαν περίπου 20-30 άνδρες, μεταβήκαμε στο χωριό αυτό. Κοντά και λίγο πριν μπούμε μέσα στο χωριό, τα φορτηγά σταμάτησαν. Εμείς περικυκλώσαμε το χωριό και μετά ξεκίνησε πυρ από τους εκτοξευτές των βομβίδων. Έχω την εντύπωση ότι μερι-

κοί από τους κατοίκους του χωριού (αντιλήφθηκαν τον κίνδυνο και) μπόρεσαν να διαφύγουν καθώς πλησίαζαν τα φορτηγά στο χωριό, επειδή οι μηχανές των φορτηγών έκαναν πολύ θόρυβο και επειδή είχαμε φτάσει με τα φορτηγά όσο το δυνατόν πιο κοντά στο χωριό... Αμέσως μόλις κατεβήκαμε από τα φορτηγά, μας συγκέντρωσε ένας αξιωματικός και μας έδωσε τη διαταγή ότι είναι επιχείρηση επιβολής αντιποίνων και ότι κανένας κάτοικος του χωριού δεν θα έπρεπε να εγκαταλείψει ζωντανός το χωριό. Μάλιστα, αυτός ο αξιωματικός τόνισε ότι όλα πρέπει να ισοπεδωθούν. Όπως προαναφέρθηκε, η επιχείρηση αντιποίνων άρχισε με πυρά από τους εκτοξευτές βομβίδων. Όσα σπίτια βλήθηκαν πήραν αμέσως φωτιά. Μετά εισορμήσαμε μέσα στο χωριό και βγάλαμε τους κατοίκους του χωριού έξω από τα σπίτια τους. Ήταν μια αρκετά μπερδεμένη κατάσταση. Άκουγε κανείς ακατάπαυστα πυροβολισμούς. Στο σημείο αυτό επιθυμώ όμως να τονίσω ότι δεν είναι σωστό ότι οι αντάρτες άνοιξαν πυρ εναντίον μας. Έχω πλήρη συναίσθηση της βαρύτητας της κατάθεσής μου αυτής και επιθυμώ να επαναλάβω ότι στο χωριό δεν ρίχτηκε κανένας πυροβολισμός εναντίον μας. Αργότερα, μετά την εκτόξευση των βομβίδων, άκουγε κανείς πυροβολισμούς και παραδέχομαι ότι ίσως να ρίχθηκαν πυροβολισμοί και από τους αντάρτες. Αυτό φυσικά δεν ήταν τότε δυνατόν να το διακρίνει κανείς. Πάντως, κατά την άφιξή μας επικρατούσε πλήρης ησυχία. Νομίζω ότι οι κάτοικοι του χωριού αιφνιδιάστηκαν. Πιθανώς μερικοί να πρόλαβαν να διαφύγουν όταν άκουσαν τα φορτηγά να πλησιάζουν. Όμως η επιχείρηση διεξήχθη τόσο γρήγορα, που δεν μπορώ να φανταστώ ότι μπόρεσαν να ξεφύγουν πολλοί. Άλλωστε, είχαμε περικυκλώσει το χωριό που δεν ήταν και μεγάλο και κανένας δεν βγήκε από τον κλοιό αυτό. Δεν μπορώ να πω αν αυτό έγινε με την έναρξη της επιχείρησης, όταν αρχίσαμε τους πυροβολισμούς, αλλά θυμάμαι με βεβαιότητα ότι όντως ρίχθηκαν πυροβολισμοί εναντίον ανθρώπων που προσπαθούσαν να διαφύγουν. Εγώ προσωπικά

δεν είδα κανένα κάτοικο του χωριού να προσπαθεί να διαφύγει. Όπως προανέφερα, οι άνδρες του 12ου Λόχου έβγαζαν έξω από τα σπίτια τους όσους κρύβονταν ακόμη και σε αυτά και τους συγκεντρώναν στην πλατεία του χωριού. Σε αυτή την εκκαθαριστική επιχείρηση εκτελέστηκαν με πυροβολισμούς μέσα σε σπίτια μερικά άτομα και μέσα σε αυτά ήταν και μια ομάδα από 15-20 πρόσωπα και μάλιστα στην πλειονότητά τους γυναίκες, όπως επίσης μερικοί έφηβοι (κανένα παιδί) και κορίτσια ηλικίας από 12 έως 13 ετών. Στην ομάδα κατοίκων που είχε συγκεντρωθεί στην πλατεία του χωριού ήσαν μόνο μερικοί άνδρες. Τον ακριβή αριθμό των γυναικών, των ανδρών, των κοριτσιών και των εφήβων αγοριών δεν μπορώ πια να σας τον αναφέρω. Γνωρίζω, όμως, με βεβαιότητα ένα πράγμα, ότι δηλαδή σε αυτή την ομάδα προσώπων βρισκόντουσαν περισσότερες γυναίκες παρά άνδρες. Εγώ προσωπικά δεν όφειλα να συμμετέχω άμεσα στην επιχείρηση των αντιποίνων επειδή ήμουν παραχωρημένος στον Ziegler ως βοηθός για να μεταφέρω τις δεσμίδες των πυρομαχικών (δεσμίδες σφαιρών). Και με τα δυο μου χέρια έπρεπε να κουβαλώ τα κιβώτια με τα πυρομαχικά και ως εκ τούτου, ούτε εγώ, ούτε ο Ziegler συμμετείχαμε μέχρι τότε στην επιχείρηση. Είχαμε τη διαταγή να περιμένουμε. Αργότερα, όταν είχε στηθεί στην (κεντρική) πλατεία του χωριού η ομάδα των προσώπων αυτών (κοντά εκεί υπήρχε και ένα καφενείο, αυτό το θυμάμαι ακόμη καλά), έδωσε ο ανθυπολοχαγός τη διαταγή της εκτέλεσης της ομάδας αυτής. Ο Ziegler έστησε το πολυβόλο σε μια απόσταση 10 έως 15 μέτρων. Στο πολυβόλο υπήρχε μια δεσμίδα σφαιρών και ο Ziegler άνοιξε πυρ. Έριξε αρκετές ριπές και εξουδετέρωσε όλη την ομάδα. Κανείς δεν επέζησε. Τα πτώματα παρέμειναν να κείτονται στο σημείο εκείνο. Αναφορικά με τις δοθείσες διαταγές από τον ανθυπολοχαγό, θέλω να προσθέσω ότι θυμάμαι πολύ καλά πως ο ανθυπολοχαγός απείλησε ότι σε περίπτωση άρνησης εκτέλεσης της διαταγής ήταν υποχρεωμένος να υποβάλει αναφορά, κάτι που θα είχε ως

συνέπεια την παραπομπή σε δίκη ενώπιον του στρατοδικείου. Γι' αυτό το αναφέρω αυτό ιδιαίτερα, επειδή από αυτό μπορεί να αντιληφθεί κανείς ότι η όλη αυτή διαδικασία δεν άρεσε καθόλου στον Ziegler. Αν υπολογίσει κανείς ότι η επιχείρηση αυτή ήταν η πρώτη επιχείρηση αυτού του είδους για τον 12ο Λόχο, τότε μπορεί κανείς να καταλάβει ότι όλα αυτά τα συμβάντα δημιούργησαν μεγάλη στενοχώρια σε όλους τους άνδρες του 12ου Λόχου. Θυμάμαι ακόμη ότι ο Ziegler προέβαλε αντιρρήσεις και δεν ήθελε να χειριστεί καθόλου το πολυβόλο, όμως ο ανθυπολοχαγός επέμεινε στην εκτέλεση της διαταγής. Μετά την εκτέλεση δεν μπορούσαμε να φύγουμε αμέσως με τα φορτηγά, επειδή οι άλλοι σύντροφοι στο ενδιάμεσο διάστημα απομάκρυναν με τα φορτηγά τα διάφορα είδη της λείας τους. Τα φορτηγά επέστρεψαν μετά από συγκεκριμένο χρόνο και μας μετέφεραν πίσω στον καταυλισμό. Νομίζω ότι περιμέναμε περίπου μια ώρα μέχρι να επιστρέψουν τα φορτηγά. Εν τω μεταξύ εμείς σταθήκαμε ανάμεσα στα σπίτια, στη σκιά. Ήταν Αύγουστος και έκανε πολλή ζέστη. Δεν πήραν όλα τα σπίτια φωτιά μετά τη ρίψη των βομβίδων. Μερικά ήσαν ακόμη πλήρως άθικτα. Μόνο όταν επέστρεψαν τα φορτηγά, ήρθε η διαταγή από τον συνειδητοποιημένο ανθυπολοχαγό να πυρποληθούν τα σπίτια που είχαν μείνει άθικτα. Πράγματι, κάποιοι άνδρες του 12ου Λόχου εκτέλεσαν τότε τη διαταγή αυτή. Κατά την αποχώρησή μας με τα φορτηγά για τον καταυλισμό μας, όλα τα σπίτια του χωριού καιγόntonταν μέσα σε πολύ φωτεινές φλόγες. Κατά τους υπολογισμούς μου, ολόκληρη η επιχείρηση των αντιποίνων διήρκεσε μια ολόκληρη ημέρα. Είχαμε ξεκινήσει νωρίς τις πρωινές ώρες και επιστρέψαμε πίσω αργά τις απογευματινές ώρες...

Αναφορικά με τις κτηνωδίες που φέρεται να διέπραξαν οι άνδρες του 12ου Λόχου όπως την εξόρυξη οφθαλμών, τον εμπρησμό παιδιών με μπάλες βαμβακιού εμποτισμένες με βενζίνη, τους βιασμούς γυναικών κ.λπ., θέλω να παρατηρήσω με έμφαση ότι πρό-

κειται για αποτρόπαια παραμύθια. Στην επιχείρηση αυτή που περιγράφω, δεν συνέβησαν τέτοια τρομερά εγκλήματα. Ανέφερα εδώ με πλήρη ελευθερία πράγματα που συνέβησαν, τα οποία δεν θεωρώ σωστά και πρέπει να δηλώσω με έμφαση ότι, αν πράγματι συνέβαιναν τέτοια πράγματα (ωμότητες), θα έδινα πληροφορίες για αυτά χωρίς καμία επιφύλαξη. Δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Αυτό (αν είχε γίνει), θα το είχα σίγουρα μάθει. Είναι ήδη πολύ λυπηρό ότι συνέβη αυτή η εκτέλεση σαν μέτρο επιβολής αντιποίνων, αλλά πέρα από αυτό δεν συνέβη τίποτε άλλο.

Δ

Johann Haslauer (Γιόχανν Χασλάουερ)

Όταν φθάσαμε στον τόπο της επιχείρησης, αν αυτό το χωριό λεγόταν Κομμένο, δεν το θυμάμαι πια, πήραμε τη διαταγή να αποβιβαστούμε. Τότε είχε αρχίσει μόλις να ξημερώνει. Όπως συνέβαινε σε όλες τις επιχειρήσεις μας, είχαμε τη διαταγή να αποφύγουμε κάθε περιττό θόρυβο. Μετά ο υπεύθυνος αξιωματικός για την επιβολή των αντιποίνων έδωσε τις οδηγίες και τις διαταγές. Φυσικά δεν θυμάμαι, μετά από τόσο χρόνο που πέρασε, ακριβώς τις λέξεις των διαταγών, πιστεύω όμως ότι περιέγραφαν ότι έπρεπε να περικυκλώσουμε το χωριό, να σκοτώσουμε όλους τους κατοίκους του και να μη διαφύγει κανείς από το χωριό. Μου ανατέθηκε μαζί με άλλους συντρόφους μου να δημιουργήσουμε έναν κλοιό και πήρα θέση στις παρυφές του χωριού. Τότε άκουσα ήδη πυροβολισμούς από όπλα και πολυβόλο. Τα σπίτια πυρπολήθηκαν και οι κάτοικοι του χωριού έφευγαν έξω από τα σπίτια τους, στο ύπαιθρο, όπου δεχόντουσαν πυροβολισμούς. Στο σημείο όπου είχα πάρει τη θέση μου, είχαν σπάσει τον κλοιό πολλοί κά-

τοικοι του χωριού. Εκεί όπου ήταν η θέση μου υπήρχε ένα μεγάλο κενό μέχρι το σημείο που βρισκόταν ο επόμενος στρατιώτης και αυτό το εκμεταλλεύθηκαν μερικοί κάτοικοι για να ξεφύγουν. Πυροβόλησα και εγώ για να δείξω ότι εκτελώ τις διαταγές, αλλά δεν σήμαδευα εναντίον των φυγάδων. Προσποιήθηκα απλώς ότι με τα πυρά από το όπλο μου εμποδίζα την απόπειρα διαφυγής, επειδή μεταξύ των κατοίκων αυτών υπήρχαν γυναίκες και παιδιά και η συνείδησή μου δεν μου επέτρεπε να πυροβολήσω στοχευμένα εναντίον τους. Όταν αντιλήφθηκαν ότι εδώ δεν επρόκειτο για αγώνα/μάχη και πυρά εναντίον ανταρτών αλλά για πράξη επιβολής αντιποίνων σε βάρος ανυπεράσπιστων άοπλων χωρικών, αποφάσισα με τον τρόπο μου να μη συμμετάσχω σε αυτήν. Όπως είπα, προσποιήθηκα ότι εμποδίζα την απόπειρα φυγής, ενώ στην πραγματικότητα δεν σκότωσα πυροβολώντας κανέναν. Από εκεί που βρισκόμουν, κατόρθωσαν ορισμένοι να ξεφύγουν. Ο αριθμός των προσώπων που κατόρθωσαν να ξεφύγουν από τον κλοιό, δεν μου είναι γνωστός. Μπορώ όμως μέχρι τώρα να θυμηθώ ότι είδα τότε στον λόφο έξω από το χωριό ανθρώπους που επρόκειτο μάλλον για διασωθέντες φυγάδες κατοίκους, οι οποίοι παρακολουθούσαν τη σφαγή. Ήταν τρομεροί πυροβολισμοί! Άκουγε κανείς διαρκώς πυροβολισμούς από πολυβόλα και αυτόματα όπλα. Όλα τα σπίτια καιγόntonσαν, γυναίκες και παιδιά τσίριζαν... Μετά από δύο ή τρεις ώρες όλα είχαν τελειώσει. Εν τω μεταξύ επικρατούσε μεγάλη ζέστη (καύσωνας). Όλα ήταν πολύ ήσυχα. Μετά μπήκα μαζί με μερικούς συντρόφους μου μέσα στο χωριό. Παντού γύρω μας κείτονταν πτώματα. Μερικοί άνθρωποι δεν είχαν πεθάνει ακόμη. Κινούνταν και βογκούσαν. Δύο ή τρεις υπαξιωματικοί περιτριγύριζαν ήσυχα το χωριό και έδιναν τη χαριστική βολή. Ποιοι ήταν οι υπαξιωματικοί αυτοί δεν το ξέρω πια... Ήμουν τόσο απηδιασμένος από την πράξη αυτή και τόσο αναστατωμένος, που αυτό το κομμάτι της επιχείρησης αντιποίνων το έχω πολύ θολά στη μνήμη μου. Ακόμη και τώρα προσπαθώ να

διώξω μακριά τις αναμνήσεις αυτές, επειδή ήταν πολύ φοβερές. Επίσης δεν κοίταξα καλύτερα τα πτώματα, επειδή όλο αυτό μου ήταν πολύ αποκρουστικό. Από την αρχή ήμουν απρόθυμος (αντίθετος) να συμμετάσχω σε αυτή την επιχείρηση. Αν είχα ενημερωθεί νωρίτερα, ότι επρόκειτο δηλαδή για μια αποστολή επιβολής αντιποίνων, πολύ πιθανώς να είχα βρει κάθε μέσο και τρόπο να κρυφτώ. Όμως, μέχρι το τέλος, μέχρι την έκδοση της διαταγής, δεν γνώριζα ότι είχαμε να διεκπεραιώσουμε μια αποστολή επιβολής αντιποίνων. Στην ερώτηση αν γνωρίζω κάτι από την εκτέλεση που συνέβη στην κεντρική πλατεία του χωριού, θέλω να αναφέρω ότι δεν θυμάμαι τίποτα από την κεντρική πλατεία ή από κάποια πλατεία στο χωριό που θα μπορούσε να ονομάσει κανείς κεντρική πλατεία. Σε κάθε περίπτωση δεν άκουσα τίποτα, ούτε έμαθα αργότερα για κάποια μαζική εκτέλεση ή εκτέλεση (αμάχων). Τα πτώματα που έβλεπα να κείτονται γύρω μου, δεν έφεραν κάποιο σημάδι κανονικής εκτέλεσης. Νομίζω ότι όταν σε κανονική διαδικασία εκτέλεσης θανατώνονται με πυροβολισμό πολλά άτομα, τα πτώματά τους πρέπει να κείτονται σε έναν στενά περιορισμένο χώρο. Όμως, εγώ δεν παρατήρησα κάτι τέτοιο. Από τη θέση που είχε το κάθε πτώμα, είναι πολύ πιθανό να σκοτώθηκαν τα άτομα αυτά με πυροβολισμούς καθώς εγκατέλειπαν τα σπίτια τους ή προσπαθούσαν να διαφύγουν. Δεν πιστεύω ότι ο 12ος Λόχος κατάφερε πράγματι να σκοτώσει όλους τους κατοίκους του χωριού. Όπως ήδη ανέφερα, από τον τομέα που φύλαγα εγώ, κατάφεραν ορισμένοι χωρικοί — λόγω της απραξίας μου — να ξεφύγουν και ίσως και σε άλλους τομείς να συνέβη το ίδιο. Αυτό μπορώ κάλλιστα να το φανταστώ, επειδή ξέρω ότι οι σύντροφοι (σχεδόν όλοι) είχαν απορρίψει αυτή την πράξη. Φυσικά, μετά την επιχείρηση συζητήσαμε μεταξύ μας στον καταυλισμό γι' αυτό το ασυνήθιστο συμβάν και όλοι σχεδόν ήταν τρομοκρατημένοι από την υπόθεση αυτή. Εγώ δεν είδα κανένα κακοποιημένο πτώμα. Σε εμένα δεν είναι επίσης γνωστό ότι βιάστηκαν γυναί-

κες ή ότι πυρπολήθηκαν παιδιά ή ότι εξορύχθηκαν τα μάτια των θυμάτων ή ότι ξεσκίστηκαν κοιλιές. Τέτοια πτώματα εγώ δεν είδα. Βέβαια, τα πτώματα στα οποία έπεφτε η ματιά μου, δεν τα κοίταξα με προσοχή (ακρίβεια). Πάνω από όλα, πιστεύω ότι έτσι ήταν, προσπάθησα το δυνατόν γρηγορότερα να φύγω από εκεί. Ως εκ τούτου, έφυγα αμέσως με ένα από τα πρώτα φορτηγά. Πρέπει να ήταν γύρω στο μεσημέρι. Την επόμενη ημέρα οργανώθηκε μια ομάδα ανδρών, που είχαν την αποστολή να μαζέψουν τις εγκαταλειμμένες οικοσκευές και να τις φέρουν στον καταυλισμό. Εγώ δεν ανήκα στην ομάδα αυτή. Την αιτία για αυτή την επιβολή αντιποίνων τη μάθαμε αργότερα, μετά την επιχείρηση αυτή. Έτσι, διέρρευσε σταδιακά ότι ένας στρατηγός (Lanz;) ή ο επιτελικός αξιωματικός σκοτώθηκε σε αυτή την επιδρομή. Σχετικά με τη διαδρομή της διαταγής, βάσει της οποίας διεξήχθη η επιχείρηση αυτή, δεν είμαι ενημερωμένος – τότε ήμουν ένας απλός δεκανέας και αυτό τα λέει όλα. Αλλά ακόμη δεν μπορώ πια να αναφέρω με σιγουριά αν ο Delacher ή ο Röser διηύθυνε την επιχείρηση. Και τα δύο είναι πιθανά. Όμως, ποιος από τους αξιωματικούς του Λόχου 12/98 συμμετείχε πράγματι στην επιχείρηση των αντιποίνων ή έδωσε τη διαταγή της δράσης, δεν το γνωρίζω.

E

August Seitner (Αουγκούστ Ζέιτνερ)

σελ. 161-166

Είναι σωστό ότι ανήκα στον 12ο Λόχο του 98ου Συντάγματος Ορεινών Κυνηγών. Σε ότι αφορά την επιχείρηση αντιποίνων εναντίον των κατοίκων του χωριού Κομ-

μένο, ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ότι ολόκληρος ο 12ος Λόχος του 98ου Συντάγματος Ορεινών Κυνηγών έλαβε μέρος στην επιχείρηση αυτή. Και εγώ προσωπικά συμμετείχα επίσης σε αυτήν. Μια ημέρα μας ξύπνησαν κατά τις πρώτες πρωινές ώρες και λάβαμε τη διαταγή να ετοιμαστούμε και να εξοπλιστούμε για πορεία και να παραταχθούμε. Όταν εγκατέλειψα τη σκηνή μας, είδα με βεβαιότητα ότι στην άκρη του καταυλισμού ήταν σταματημένα τέσσερα-πέντε φορτηγά. Πήραμε μετά τη διαταγή να ανεβούμε στα φορτηγά. Μπορώ να θυμηθώ ότι τότε ολόκληρος ο 12ος Λόχος, πλήρως εξοπλισμένος με εκτοξευτές βομβίδων, πολυβόλα κλπ., ξεκίνησε για την αποστολή αυτή. Σε εμάς τότε δεν είχε ανακοινωθεί σε ποιο μέρος είχε σχεδιαστεί να γίνει η επιχείρηση. Νομίζαμε ότι επρόκειτο για μια εκκαθαριστική επιχείρηση εναντίον ανταρτών. Πορευθήκαμε με τα φορτηγά για χρονικό διάστημα 1,5 ώρας και μετά έπρεπε να κατεβούμε από αυτά. Περικυκλώσαμε ένα χωριό και μόνο αργότερα έμαθα ότι το χωριό αυτό λεγόταν Κομμένο. Για ασφάλεια πήρα θέση μαζί με άλλους συντρόφους μου περίπου 50 μέτρα έξω από το χωριό. Σχεδόν αμέσως μετά ξεκίνησαν πυρά από τους εκτοξευτές βομβίδων. Τα σπίτια άρχισαν να καίγονται. Τότε άρχισαν να ακούγονται πυροβολισμοί από πολυβόλα και τυφέκια. Ακούγονταν επίσης ριπές από αυτόματα όπλα. Και εγώ πυροβόλησα εναντίον φυγάδων. Στο σημείο αυτό θέλω να αναφέρω ότι αμέσως μετά την περικύκλωση του χωριού, δόθηκε η διαταγή από τον διευθύνοντα την επιχείρηση αυτή — νομίζω ότι αυτός ονομαζόταν Röser (Ρέξερ) ή Rösner (Ρέζνερ), ήταν από το Μόναχο και έφερε τότε τον βαθμό του υπολοχαγού — να μη φύγει κανείς από το χωριό. Έδωσε με έμφαση τη διαταγή να πυροβολήσουμε εναντίον όλων αυτών που θα διέφευγαν. Στη θέση που βρίσκωμαι εγώ, μαζί με άλλους πέντε συντρόφους, επιχείρησαν, από ότι μπορώ να θυμηθώ, τέσσερις ή πέντε κάτοικοι του χωριού, μεταξύ των οποίων ίσως και δύο γυναίκες, να σπάσουν τον κλοιό, δηλαδή να

διαφύγουν. Εγώ και οι σύντροφοί μου ανοίξαμε πυρ εναντίον τους, όπως είχαμε διαταχθεί. Οι φυγάδες, οι 4-5 προαναφερθέντες κάτοικοι του χωριού Κομμένο, χτυπήθηκαν και έπεσαν κάτω. Μετά είδα τα πτώματα των πυροβολημένων αυτών να κείτονται στον χώρο αυτό. Όλοι τους ήταν νεκροί χωρίς καμία αμφιβολία. Αν οι δικοί μου πυροβολισμοί βρήκαν στόχο δεν το γνωρίζω. Σημάδεψα, αλλά δεν γνωρίζω αν τους πέτυχα. Σε κάθε περίπτωση, οι άνθρωποι που ήθελαν να διαφύγουν από εμάς δεν το κατάφεραν, έπεσαν όλοι. Όπως ήδη περιγράφηκε, τα σπίτια καίγονταν. Προφανώς η φωτιά στα σπίτια προήλθε από τα πυρά των εκτοξευτών βομβίδων. Είδα, όμως, επίσης, ότι οι άνδρες μας έβαζαν φωτιά σε διάφορα σπίτια. Οι κάτοικοι του χωριού που προσπαθούσαν να ξεφύγουν από τα πυρπολημένα σπίτια, πυροβολούνταν αμέσως. Μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων συγκεντρώθηκε βιαίως στην κεντρική πλατεία του χωριού και εκεί, στην κεντρική πλατεία, εκτελέστηκαν όλοι με πολυβόλο. Στην ομάδα αυτή υπήρχαν γυναίκες, άνδρες και παιδιά. Την εκτέλεση στην κεντρική πλατεία δεν την παρακολούθησα άμεσα, αλλά αμέσως μετά την εκτέλεση είδα τον σωρό από τα πτώματα. Στην ερώτηση πόσα άτομα έπεσαν θύματα χάνοντας τη ζωή τους κατά την εκτέλεση αυτή, απαντώ ότι μπορώ μόνο να κάνω μια εκτίμηση του αριθμού τους. Και το να εκτιμήσεις τον αριθμό των θυμάτων από έναν σωρό πτωμάτων, δεν είναι καθόλου εύκολο. Εκτιμώ, λοιπόν, και η εκτίμηση αυτή είναι πολύ προσεκτική, ότι επρόκειτο περίπου για 300 άτομα. Ίσως να ήταν και 400, αλλά περισσότερα σίγουρα δεν ήταν. Δεν μπορώ να πω πόσες γυναίκες και παιδιά βρισκόntonταν μεταξύ των θυμάτων, αλλά είδα μεταξύ των πτωμάτων γυναίκες, παιδιά και πολύ νεαρούς άνδρες. Αυτό που με απώθησε τρομερά ήταν ότι μερικοί άνδρες του 12ου Λόχου μεταχειρίστηκαν με πολύ επαίσχυντο (ατιμωτικό) τρόπο τα πτώματα. Έτσι είδα με τα μάτια μου ότι μερικοί στρατιώτες τοποθέτησαν μπουκάλια μπύρας στα γεννητικά όργανα

των πτωμάτων των γυναικών. Νομίζω ότι είδα ακόμη πτώματα από τα οποία είχαν εξορύξει τα μάτια τους. Στην ερώτηση αν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ότι πυρπολήθηκαν και κάηκαν παιδιά με τη μέθοδο να μπουκώνουν το στόμα τους με βαμβάκι εμποτισμένο με βενζίνη και να του βάζουν φωτιά, δηλώνω ότι είδα πράγματι πτώματα παιδιών να εμφανίζονται στο πρόσωπο και γύρω από το στόμα φοβερά εγκαύματα. Αν τα παιδιά αυτά κακοποιήθηκαν έτσι ζωντανά ή είχαν κακοποιηθεί τα πτώματά τους, αφού είχαν πεθάνει, δεν το γνωρίζω. Εγώ έφθασα στην κεντρική πλατεία μετά το τέλος της όλης επιχείρησης και εκεί υπήρχαν παντού μόνο πτώματα. Από τους κατοίκους του χωριού δεν είχε επιζήσει κανείς. Αν μεταξύ των πτωμάτων είδα να υπάρχουν επίσης και έγκυες γυναίκες, που η κοιλιά τους είχε ξεσκιστεί, δεν το ξέρω πια. Δεν είδα κανένα πτώμα του οποίου να είχαν ξεσκίσει την κοιλιά. Δεν άκουσα επίσης τίποτα για το αν βιάστηκαν γυναίκες. Κατά τη γνώμη μου, δεν επέζησε κανείς από τους κατοίκους του χωριού. Είχαμε, άλλωστε, τη διαταγή να σκοτώσουμε όλους τους κατοίκους του χωριού. Θανατώθηκαν, όμως, ακόμη και τα σκυλιά των κατοίκων. Ήταν κάτι το τρομερό. Δεν πρόκειται ποτέ στη ζωή μου να ξεχάσω αυτή την επιχείρηση. Αυτή διήρκεσε από τις πρώτες πρωινές ώρες μέχρι τις 10.00 η ώρα. Θυμάμαι ακόμη ότι η επιχείρηση τελείωσε, όταν ήδη είχε αρχίσει να επικρατεί πολλή ζέστη. Αναζητούσαμε προστασία από τον ήλιο στη σκιά κάτω από τις πορτοκαλιές και περιμέναμε την επιστροφή των φορτηγών. Διευκρινιστικά αναφέρω ότι μετά την επιχείρηση τα φορτηγά είχαν φορτωθεί με λεία. Και η λεία αυτή, διάφορα είδη οικοσκευής, είχε απομακρυνθεί με τα φορτηγά και εμείς έπρεπε να περιμένουμε μέχρι να επιστρέψουν τα φορτηγά να μας παραλάβουν. Μετά τον καταιγισμό των πυροβολισμών είχε επικρατήσει απόλυτη ησυχία. Οι περισσότεροι σύντροφοι ήταν πολύ μελαγχολικοί. Σχεδόν κανένας δεν συμφωνούσε με αυτή την επιχείρηση. Μέχρι τη στιγμή εκείνη δεν γνώ-

ριζα ότι μεταξύ των ανδρών του 12ου Λόχου υπήρχαν και μερικοί σαδιστές, που όπως περιέγραψα, συμπεριφέρθηκαν με τόσο κτηνώδη τρόπο. Είδα με τα μάτια μου πως γελοιοποίησαν (ατίμωσαν) μερικοί στρατιώτες τα πτώματα και επινόησαν, μάλιστα, διάφορα αστεία, αλλά στο μεγαλύτερο μέρος τους οι στρατιώτες ήταν σοκαρισμένοι και μελαγχολικοί. Όλοι, εκτός λίγων εξαιρέσεων, είχαν τύψεις στη συνείδησή τους. Τελικά όλοι μας στηριχθήκαμε στην άποψη (που τότε ήταν, κατά τη γνώμη μου, απόλυτα σωστή), ότι είχαμε ενεργήσει μόνο σύμφωνα με τις διαταγές. Και σε περίπτωση άρνησης εκτέλεσης διαταγής υπήρχε η απειλή να επιβληθεί σκληρή τιμωρία. Δεν είμαι σε θέση να δηλώσω ποιος από τον 12ο Λόχο έκανε αυτά τα μακάβρια αστεία, όπως να τοποθετηθούν μπουκάλια μπύρας στα γεννητικά όργανα κλπ. Όμως, αν το ήξερα, θα έλεγα τα ονόματά τους επειδή απορρίπτω και πάντα απέρριπτα τέτοιου είδους βιαιοπραγίες. Αλλά πράγματι δεν γνωρίζω ποιος έκανε τέτοια πράγματα.

Σε κάθε περίπτωση επιθυμώ, κλείνοντας, να διευκρινίσω ότι ολόκληρος ο 12ος Λόχος έλαβε μέρος στην αποστολή αυτή. Υπολογίζω ότι ήταν περισσότεροι από 100 οι στρατιώτες που διεκπεραίωσαν την επιχείρηση αυτή... Στην ερώτηση αν η επιχείρηση στο Κομμένο επρόκειτο για μια διεξαγωγή μάχης ή αν ο 12ος Λόχος δέχθηκε πυροβολισμούς, ή ακόμη, αν από τους κατοίκους του χωριού διαπιστώθηκε η εκδήλωση αντίστασης, δηλώνω ότι από τους κατοίκους του Κομμένου δεν εκδηλώθηκε καμία άμυνα, ή διατυπώνοντάς το διαφορετικά, δεν μπόρεσα από τη θέση μου να διαπιστώσω καμία αντίσταση. Κατά τη γνώμη μου, οι κάτοικοι του χωριού δεν άνοιξαν πυρ αλλά ούτε και απάντησαν στα πυρά. Η επιχείρηση αυτή υπήρξε για τους κατοίκους του Κομμένου εντελώς αιφνιδιαστική. Δεν επρόκειτο σε καμία περίπτωση για διεξαγωγή μάχης. Ήταν μια καθαρή περίπτωση επιβολής αντιποίνων. Οι άνθρωποι στο μεγαλύτερο μέρος τους πυροβολήθηκαν και σκοτώθηκαν κατά τη φυγή τους.

Άλλωστε, ίσχυε η ρητή διαταγή ότι έπρεπε να πυροβοληθούν οι φυγάδες και ότι κανείς δεν έπρεπε να επιζήσει. Οι άνθρωποι (τα πτώματα) που κείτονταν στην κεντρική πλατεία θανατώθηκαν με πυροβολισμούς σε διαδικασία εκτέλεσης... Επιθυμώ ακόμη να αναφέρω συμπληρωματικά, επειδή αυτό μπορεί να ρίξει διευκρινιστικό φως στην όλη υπόθεση, ότι μετά την αποστολή αυτή έλαβε χώρα στον καταυλισμό ένα «μεθύσι». Είχαν αρπάξει (από το χωριό) ως λεία κρασί και τρόφιμα. Αυτό το κρασί καταναλώθηκε και μερικοί σύντροφοι ήρθαν σε ευθυμία. Παρόλα αυτά, και αυτό θέλω να το διευκρινίσω, στους περισσότερους δεν υπήρχε καμία διάθεση για γιορτή.

ΣΤ

Franz Tomaschitz (Φραντς Τόμασιτς)

σελ. 179-184

Μας ξύπνησαν γύρω στις 4.00 η ώρα ή μπορεί να ήταν ακόμη και 3.00 η ώρα τα χαράματα. Έπρεπε να εφοδιαστούμε για πορεία και να ετοιμαστούμε για την αποστολή. Εμείς οι απλοί στρατιώτες ήμασταν εξοπλισμένοι με τυφέκια (καραμπίνες) του τύπου 98K. Όμως οι επικεφαλείς των διμοιριών και των ομάδων έφεραν αυτόματα και πιστόλια. Διατέθηκαν ακόμη χειροβομβίδες, ενώ κινητοποιήθηκαν οι διμοιρίες των εκτοξευτών βομβίδων και των πολυβόλων. Επί τόπου μπροστά στο χωριό κληθήκαμε σε μια σύσκεψη για την επιχείρηση αυτή. Σε αυτή μάθαμε με λεπτομέρειες για πρώτη φορά ότι επρόκειτο για μια τέτοιου είδους αποστολή. Μπορώ ακόμη να θυμηθώ καλά ότι ο διευθύνων την επιχείρηση αξιωματικός — πρόκειται για τον υπο-

λοχαγό Delacher — έδωσε την «κύρια διαταγή» και μας εμφύσησε (φανατίζοντάς μας) ότι κανείς από τους κατοίκους του χωριού δεν έπρεπε να επιζήσει. Μετά ο ανθυπολοχαγός Wimmer συζήτησε μαζί μας και εξήγησε το σχέδιο δράσης. Διαταχθήκαμε να περικυκλώσουμε το χωριό και μετά να επιτεθούμε. Αρχικά ξεκίνησαν τα πυρά από τους εκτοξευτές βομβίδων. Τα σπίτια άρχισαν να καίγονται και μετά μετακινηθήκαμε και εισορμήσαμε μέσα στο χωριό. Μπορώ να θυμηθώ ακόμη μερικές σκηνές. Έτσι, είδα π.χ. ότι ορισμένοι κάτοικοι του χωριού κλείδωναν ή μπλόκαραν κρατώντας κλειστές τις πόρτες εισόδου των σπιτιών τους. Σε αυτή την περίπτωση, οι στρατιώτες πυροβολούσαν με αυτόματα μέσα στα σπίτια από τις πόρτες και τα παράθυρα. Επίσης ρίχνονταν χειροβομβίδες από τα παράθυρα στο εσωτερικό των κατοικιών. Τα σπίτια που δεν είχαν αρπάξει φωτιά από τα πυρά των εκτοξευτών βομβίδων πυρπολούνταν από τους στρατιώτες. Η επιχείρηση διήρκεσε μέχρι τις απογευματινές ώρες. Τότε δόθηκε το σύνθημα ότι μπορούσαμε να πάρουμε μαζί μας ως λεία διάφορα αντικείμενα. Όμως, οι στρατιώτες ήταν τόσο εξαντλημένοι, που δεν πήραν παρά ελάχιστα μόνο πράγματα από αυτά που βρίσκονταν σκορπισμένα εδώ και εκεί. Μόνο οι αξιωματικοί άρπαξαν ως λεία χαλιά και άλλα είδη αξίας, που τα φόρτωσαν στα φορτηγά και τα απομάκρυναν. Μετά, δύο ημέρες αργότερα, έπρεπε να ξαναπάμε στο χωριό και να μεταφέρουμε μαζί μας τα οικόσιτα ζώα, κότες, αγελάδες, γουρούνια κ.λπ., αλλά δεν είχε μείνει εκεί σχεδόν τίποτε. Επίσης έπρεπε να θάψουμε τα πτώματα για να αποτρέψουμε την εξάπλωση (μεταδοτικών) ασθενειών. Όμως, όπως ήδη αναφέρθηκε, όταν φθάσαμε στο Κομμένο, διαπιστώσαμε ότι το χωριό, όσο αυτό ήταν δυνατό μετά τις γενικευμένες καταστροφές, είχε καθαριστεί κατά το ήμισυ και τα περισσότερα πτώματα είχαν θαφτεί από τους κατοίκους των διπλανών χωριών, έτσι ώστε δεν έμεινε να κάνουμε εμείς πολλά πράγματα.

Μετά από αυτή τη σφαγή δημιουργήθηκε μεταξύ των στρατιωτών μια διαμάχη. Οι περισσότεροι στρατιώτες δεν συμφωνούσαν με την επιχείρηση αυτή. Οι περισσότεροι είχαν την άποψη ότι δεν επρόκειτο για τίποτε περισσότερο από μια ληστρική επιδρομή, με το πρόσχημα μιας επιχείρησης επιβολής αντιποίνων εξαιτίας των πυροβολισμών εναντίον ενός Γερμανού στρατηγού. Πολλοί εκφράζονταν ανοικτά, ότι ήταν ένα αίσχος να πυροβολούνται και να σκοτώνονται ανυπεράσπιστοι πολίτες. Μερικοί λιγότεροι, πάλι, ήταν της άποψης ότι όλοι αυτοί ήταν εν δυνάμει εχθροί, που υποστήριζαν τους αντάρτες εναντίον ημών των στρατιωτών. Η διαμάχη αυτή ήταν τόσο έντονη, που σε συνάρτηση με αυτό θα επιθυμούσα να τη χαρακτηρίσω περισσότερο ως «ανταρσία». Επιστρέφοντας, όμως, πάλι στην εν λόγω αποστολή, θέλω να απαντήσω σε σχετική ερώτηση, ότι και εγώ επίσης πυροβολούσα. Δεν πυροβολούσα στοχεύοντας, αλλά καθώς δεν μπορούσα να εναντιωθώ στη διαταγή, πυροβολούσα με την καραμπίνα μου μέσα στο ένα ή στο άλλο σπίτι. Αν χτύπησα κάποιον με τις σφαίρες μου δεν το γνωρίζω. Αλλά θέλω για ακόμη μια φορά να τονίσω ότι η μοναδική διαταγή που έδωσε ο ανθυπολοχαγός Delacher ήταν να αφανιστούν όλοι οι κάτοικοι του χωριού, — αυτή τη λέξη τη θυμάμαι ακόμη καλά —, δηλαδή όλοι να θανατωθούν με πυροβολισμούς. Ο Delacher επεσήμανε με οργή, σε μια σύνομη ομιλία του κατά τη σύσκεψη πριν από την επιχείρηση, ότι σε αυτό το χωριό είχε πυροβοληθεί ένας Γερμανός στρατηγός της Βέρμαχτ και έπρεπε τώρα αυτοί οι αντάρτες να τιμωρηθούν. Όλοι έπρεπε να θανατωθούν και τα σπίτια να καούν. Αυτή ήταν η διαταγή του Delacher. Και μετά ο ανθυπολοχαγός Wimmer συζήτησε μαζί μας μόνο την τεχνική εκτέλεση του σχεδίου. Χώρισε τις ομάδες κρούσης, εξήγησε πως θα περικυκλώναμε το χωριό και καθόρισε μετά με ποιο σύνθημα/σημάδι θα ξεκινούσαμε την επίθεση. Στην επιχείρηση έλαβε μέρος ολόκληρος ο 12/98 Λόχος, όλοι όσοι ήταν παρόντες. Σε ότι αφορά την απο-

στολή ταφής των πτωμάτων, κάποια από τις αμέσως επόμενες ημέρες, η πλειονότητα των πτωμάτων είχε ήδη θαφτεί. Όμως, έπρεπε εμείς, το απόσπασμα ταφής να φροντίσουμε για περίπου 20 πτώματα. Σκάψαμε τάφους εκεί, στη θέση και στα σημεία όπου κείτονταν κατάσπαρτα τα πτώματα, τοποθετήσαμε μέσα τα πτώματα και σκεπάσαμε τους τάφους. Αναφορικά με τα πτώματα αυτά επρόκειτο για γυναίκες, παιδιά και γέρους (ηλικιωμένους) άνδρες. Τα πτώματα ήταν τυμπανιασμένα και η σήψη της, εξαιτίας της μεγάλης ζέστης, είχε ήδη αρχίσει. Τα πτώματα ήταν παντού σκεπασμένα με μύγες. Ήταν μια εξαιρετικά αποκρουστική δουλειά, γι' αυτό και θυμάμαι ακόμη την υπόθεση αυτή τόσο καλά.

Τέλος Α' μέρους μεταφράσεων

Αντιστράτηγος Walter Von Stettner (Βάλτερ Φον Στέττνερ ή με τον πλήρη τίτλο Βάλτερ Ρίττερ Στέττνερ Φον Γκραμπενχόφεν)

Γεννήθηκε — κατά πάσα πιθανότητα — στις 19 Μαρτίου 1895 στο Μόναχο και πέθανε στις 18 Οκτωβρίου 1944 κοντά στο Βελιγράδι της Σερβίας. Υπήρξε Γερμανός αξιωματικός του γερμανικού αυτοκρατορικού στρατού κατά τη διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, καταγόμενος από οικογένεια ευγενών. Υπηρέτησε στο πεζικό κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο ως κατώτερος αξιωματικός και στα τέλη του 1929 ανέλαβε ως λοχαγός της διοίκησης του 16ου Λόχου του 19ου Συντάγματος Πεζικού στο Λάντσχουτ της Βαυαρίας. Αργότερα εντάχθηκε στο Σώμα των Ορεινών Κυνηγών και διακρινόμενος για τις εθνικοσοσιαλιστικές (ναζιστικές) αντιλήψεις του εξελίχθηκε βαθμολογικά, φθάνοντας να γίνει αντιστράτηγος και διοικητής της επίλεκτης 1ης Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις», που αποτελούνταν κυρίως από Βαυαρούς και Αυστριακούς.

Κατά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο έλαβε μέρος με τη μεραρχία αυτή ως ανώτερος και ανώτατος αξιωματικός σε πολεμικές επιχειρήσεις των Γερμανών, όπως στην Πολωνία, τη Γαλλία, τη Γιουγκοσλαβία (το 1941 και το 1944), στα Καρπάθια, τη Σοβιετική Ένωση, την Ελλάδα κλπ. Κατηγορήθηκε ότι μαζί με άλλους Γερμανούς αξιωματικούς και στρατιώτες υπήρξε συνυπεύθυνος για διάφορα στυγνά εγκλήματα πολέμου (εκτελέσεις, φόνους, βιασμούς, λεηλασίες και καταστροφές χωριών κ.ά.), που διέπραξαν οι υπό τις διαταγές του μονάδες σε βάρος αμάχων πολιτών σε κατεχόμενες από τους Γερμανούς περιοχές. Σκοτώθηκε (εκτελέστηκε με πυροβολισμό στο κεφάλι), στις 18 Οκτωβρίου 1944, κοντά στο Βελιγράδι, από Σέρβους αντάρτες, όταν η 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις» που διοικούσε, κατά τη διάρκεια εκτεταμένων πολεμικών επιχειρήσεων εναντίον Γιουγκοσλάβων παρτιζάνων, περικυκλώθηκε και αποδεκατίστηκε μαζί με άλλες γερμανικές επί-

Θύτες και θύματα

λεκτες μονάδες από ισχυρές δυνάμεις Γιουγκοσλάβων και κυρίως Σέρβων ανταρτών, που πολεμούσαν υπό την ηγεσία του Τίτο. Η σωρός του Φον Στέττνερ μεταφέρθηκε αργότερα και ενταφιάστηκε στο δημοτικό νεκροταφείου του βαναρικού Παρτενκίρχεν, μαζί με τη σωρό της συζύγου του και τη σωρό του γιου του Βέρνερ Φον Στέττνερ, ο οποίος, σημειωτέον, υπήρξε μέλος της χιτλερικής νεολαίας και το 1945, σε ηλικία 15 ετών, πολεμώντας ως εθελοντής εναντίον των συμμάχων, σκοτώθηκε την ημέρα των γενεθλίων του (25-7-1945) σε μάχη.

A/A & Τόπος εγκλήματος	Χρόνος εγκλήματος	Κατηγορία	Κατηγορούμενοι και μονάδα
47 Παραμυθιά	Οκτώβριος 1943	Φόνος	Στέφαν (λοχαγός)
Επαρχία Παραμυθιάς	1943	Λεπλασία εκκλησίας, βεβίλωση εκκλησίας, βιασμός, τρομοκρατία πληθυσμού, λεπλασία, εξαναγκασμός, σύλληψη, απαγωγή, εκτελέσεις, εμπρησμοί	1. Λαντς (στρατηγός) 2. Κέλλερ Γιόζεφ (υπολοχαγός) 3. Οττ (υπολοχαγός) 4. Σλάφεν Γιόχαν (αξιωματικός) 5. Κάνμπα (ή Κνομπ) (λοχαγός) 6. Έκσταιν (ταγματάρχης) 7. Τσοκ (λοχίας) 8. Φον Κλέφτεν 9. Λέφφτερ (λοχαγός) 10. Λέντε (Λεντ; (συνταγματάρχης, εκπρόσωπος στρατηγού Λαντς)
Ποτάμια / Φανάριο / Ήπειρος	Αύγουστος 1943	Δολοφονία 12 Ελλήνων πολιτών	1. Κέλλερ Γιόζεφ (υπολοχαγός)
Πάργα / Πρέβεζα	1943	Δολοφονία, εκτελέσεις	1. Οττ (υπολοχαγός) 2. Στέφαν (λοχαγός, διοικητής Πάργας)

Καταθέσεις των Γερμανών στρατιωτών του 12ου Λόχου

A/A & Τόπος εγκλήματος	Χρόνος εγκλήματος	Κατηγορία	Κατηγορούμενοι και μονάδα
Κομμένο / Άρτα	16.08.1943	Λεηλασία, βιασμός, εξαναγκασμός, τραυματισμός, καταστροφή, κακοποίηση, δολοφονία με ξιφολόγη (σφαγή), εκτελέσεις, μαζικοί εμπρησμοί, φόνος όλων των κατοίκων και εμπρησμός του χωριού, κατάσχεση ζώων κ.λπ.	1. Λαντς Χούμπερτ (στρατηγός, διοικητής) 22ου Ορεινού Σώματος Στρατού 2. Φον Στέττνερ (στρατηγός, διοικητής Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις») 3. Φάνλερ Φάλλνερ; (ταγματάρχης της Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις»)
Άρτα	1943-1944	Σύλληψη, κακοποίηση, τρομοκράτηση άμαχου πληθυσμού	1. Ζόμμερ (συνταγματάρχης πυροβολικού)
Πρέβεζα	Σεπτέμβριος 1943	Εκτέλεση 3 πολιτών	1. Τρέξλερ (Τρέσλερ ή Τρέχλερ) (λοχαγός της Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις»)

Μέρος Β΄

Καταθέσεις Ελλήνων αυτοπτών μαρτύρων
της σφαγής του Κομμένου

Μετάφραση στα ελληνικά
ένορκων καταθέσεων Ελλήνων μαρτύρων
και εγγράφων του κατηγορητηρίου
(από τη γερμανική μετάφρασή τους)

1

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά τη ανακριτική διαδικασία

Άρτα, 18 Φεβρουαρίου 1946

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κλπ., κλπ.;

Απ.: Ευριπίδης Καζαντζής, γεννήθηκα και κατοικώ
στην Άρτα, δικηγόρος στο επάγγελμα, 52 ετών, χρι-
στιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

Ερ.: Γνωρίζεις τους κατηγορούμενους για την κατα-
στροφή του χωριού Κομμένο ή έχεις κάποια συγγένεια
μαζί τους;

Απ.: Δεν τους γνωρίζω.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με
τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονο-
μίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να
εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτη-
τες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Οι εκτελέσεις που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής, βαρύνουν κατά τη γνώμη μου τον τότε διοικητή των Καραμπινιέρων στην Άρτα Moshata (Μοσάτα) και τον ταξίαρχο Lanzo (Λάντσο). Και οι δύο δεν ζουν πλέον. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, από 12 Σεπτεμβρίου 1943 μέχρι 22 Σεπτεμβρίου 1944 έμεινα για διάστημα 6 περίπου μηνών στην Άρτα. Κατά το διάστημα αυτό δεν έλαβε χώρα καμία εκτέλεση. Μόνο που το καλοκαίρι του 1944 είχαν συλληφθεί κάποια νύχτα 108 Έλληνες οι οποίοι απελευθερώθηκαν μετά από δύο ημέρες. Τη σύλληψή τους είχε διατάξει ο συνταγματάρχης πυροβολικού Sommer, που ήταν εδώ διοικητής των γερμανικών στρατευμάτων. Η φοβερή σφαγή στο Κομμένο συνέβη μεν κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής (Αύγουστος 1942;), αλλά βαρύνει αποκλειστικά τους Γερμανούς. Ειδικά την καταστροφή του Κομμένου, σύμφωνα με τις πληροφορίες που μου έδωσε τότε ο Ιωάννης Μέξης, που υπηρετεί σήμερα ως δικαστής στον Καλαμά, τη διέταξε ο Γερμανός στρατηγός της Μεραρχίας «Εντελβάις» στα Ιωάννινα Von Stettner (Φον Στέτνερ). Πολλές λεπτομέρειες για το σημείο αυτό γνωρίζει ο καταγόμενος από το Κομμένο καθηγητής κ. Στέφανος Παππιάς. Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε, υπογράφηκε από τον ανακριθέντα μάρτυρα.

Ο ανακριθείς	Οι μάρτυρες	Ο διοικητής της Υποδιοίκησης Χωροφυλακής
(υπογραφή)	(υπογραφές)	(υπογραφή)

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)

2

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά την ανακριτική διαδικασία

Άρτα, 12 Δεκεμβρίου 1945

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κλπ., κλπ.;

Απ.: Παππιάς Στέφανος, γεννήθηκα στο Κομμένο και κατοικώ στ..., γυμνασιάρχης στο επάγγελμα, 42 ετών, χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

Ερ.: Γνωρίζεις τους κατηγορούμενους για την καταστροφή του χωριού Κομμένο ή έχεις κάποια συγγένεια μαζί τους;

Απ.: Δεν τους γνωρίζω.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με τα άρθρο 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν απαραίτητες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Στις 16 Αυγούστου 1943 καταστράφηκε το χωριό μου, το Κομμένο, από τους Γερμανούς. Δεν γνωρίζω ποια ήταν η γερμανική στρατιωτική μονάδα που κατέστρεψε το χωριό, επρόκειτο πάντως για ένα στρατιωτικό τμήμα αποτελούμενο από 400 περίπου άνδρες και τρεις αξιωματικούς, που ήταν στρατοπεδευμένο στο χωριό Λούρος της Φιλιππιάδας. Αυτό το τμήμα ανήκε στη γερμανική Μεραρχία Ορεινών Κυνηγών «Εντελβάις» και αυτός που ήταν διοικητής της και έδωσε τη διαταγή της καταστροφής του Κομμένου ονομαζόταν Φον Στέττνερ. Δεν ξέρω από κάποιους άλλους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς το όνομα και το επίθετό τους και ο εντοπισμός

τους δεν είναι δυνατός, επειδή από τις σχετικές έρευνές μου στο χωριό Λούρος Φιλιππιάδας, στα Ιωάννινα και στην Άρτα, έμαθα μόνο το όνομα Φον Στέτνερ. Κατά την καταστροφή του Κομμένου θανατώθηκαν 317 άτομα κάθε φύλου και κάθε ηλικίας. Η δολοφονία τους έγινε με αυτόματα όπλα, με χειροβομβίδες, με μαχαίρια και με φωτιά. Αυτή την καταστροφή την είδα με τα μάτια μου και την έζησα ο ίδιος, επειδή ήμουν και εγώ εκεί. Αυτοί οι φόνοι διαπράχθηκαν με τον πιο ειδικό τρόπο, αυτό σημαίνει, δηλαδή, ότι έσκιζαν τις κοιλιές των γυναικών και έκαιγαν τα παιδιά με βενζίνη σαν πυροτεχνήματα, καθώς μπούκωναν τα στόματά τους με βαμβάκι εμποτισμένο με βενζίνη και έβαζαν φωτιά. Έσφαζαν με μαχαίρια και έβγαζαν τα μάτια (των θυμάτων). Πιστεύω ότι οι Γερμανοί κατέστρεψαν εκ θεμελίων το χωριό μας, το Κομμένο, επειδή ήταν κέντρο εφοδιασμού των ανταρτών του ΕΛΑΣ, οι οποίοι είχαν στο χωριό ένα μόνιμο φυλάκιο και εισέπρατταν δασμούς για τα προϊόντα που έφθασαν εκεί μέσω θαλάσσης και επειδή εκεί ανεφοδιάζονταν και οι αντάρτες του ΕΔΕΣ. Αυτό έγινε, προφανώς, στους Γερμανούς γνωστό, επειδή είχε περάσει από εκεί, πριν την καταστροφή, ένα γερμανικό επιβατικό αυτοκίνητο και οι Γερμανοί που επέβαιναν σε αυτό αντιλήφθηκαν την παρουσία των ανταρτών, παρά το ότι οι αντάρτες δεν τους ενόχλησαν. Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω και υπογράφω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε, υπογράφηκε από τον ανακριθέντα μάρτυρα.

Ο ανακριθείς	Οι μάρτυρες	Ο διοικητής της Υποδιοίκησης Χωροφυλακής
(υπογραφή)	(υπογραφές)	(υπογραφή)

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμνέα-μεταφραστή)

3

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά τη ανακριτική διαδικασία

Άρτα, 3 Δεκεμβρίου 1945

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κ.λπ., κ.λπ.;

Απ.: Ευστάθιος Νησιώτης του ..., γεννήθηκα και κατοικώ στ..., πρόεδρος της κοινότητας Κομμένο, 41 ετών, χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

Ερ.: Γνωρίζεις τους κατηγορούμενους για την καταστροφή του χωριού Κομμένο ή έχεις κάποια συγγένεια μαζί τους;

Απ.: Δεν τους γνωρίζω.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνώριζες αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτητες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Στις 16 Αυγούστου 1943 έφθασε στο χωριό μας ένα βαριά εξοπλισμένο στρατιωτικό τμήμα, αποτελούμενο από τριακόσιους περίπου Γερμανούς και κατέστρεψε όλο το χωριό με εμπρησμούς και λεηλασίες. Σκότωσαν 318 άτομα κάθε φύλου και ηλικίας. Από τους δολοφονημένους οι 286 ήταν κάτοικοι του χωριού μας και οι υπόλοιποι προέρχονταν από άλλα χωριά και βρισκόντουσαν τυχαία εκεί. Δεν γνωρίζω ακριβώς για ποιον λόγο συνέβη η καταστροφή αυτή, αλλά

σίγουρα δεν χρειάζεται να υπάρχει γι' αυτή κάποιος ιδιαίτερος λόγος, επειδή η καταστροφική φύση των Γερμανών είναι αυτή που προκάλεσε την καταστροφή του χωριού μας όπως και τόσων άλλων. Σε κάθε περίπτωση, τρεις ημέρες πριν από την ημέρα της καταστροφής, πέρασε ένα επιβατικό αυτοκίνητο με τρεις Γερμανούς επιβαίνοντες από το χωριό μας που διαπίστωσαν την παρουσία ανταρτών, τόσο του ΕΛΑΣ όσο και του ΕΔΕΣ, που είχαν στήσει εκεί πολυβόλα. Οι αντάρτες, όμως, δεν επιτέθηκαν εναντίον του αυτοκινήτου με τους Γερμανούς, ακριβώς για να αποφευχθούν μέτρα επιβολής αντιποίνων εκ μέρους των Γερμανών, κάτι που δυστυχώς όμως δεν αποφεύχθηκε. Η τραγωδία του χωριού μας ξεπερνά κάθε φαντασία. Κάποιοι Γερμανοί σκότωναν με πυροβολισμούς από όπλα, άλλοι με χειροβομβίδες, άλλοι πάλι με μαχαίρια και άλλοι με φωτιά. Από τους δολοφονημένους οι 114 ήταν γυναίκες, 66 ήταν παιδιά κάτω των 15 ετών και 138 άνδρες.

Δεν γνωρίζω ακριβώς ποια ήταν η γερμανική μονάδα που πραγματοποίησε την καταστροφή αυτή. Σε κάθε περίπτωση ήταν ένα τάγμα της μεραρχίας «Εντελβάις» και ήταν στρατοπεδευμένο στο χωριό Λούρος της περιφέρειας Πρέβεζας. Διοικητής της μεραρχίας αυτής ήταν ο Φον Στέττνερ. Το αρχηγείο της μεραρχίας αυτής ήταν στα Ιωάννινα και ο προαναφερθείς διοικητής της θεωρείται υπεύθυνος για την καταστροφή, επειδή αυτός διέταξε αυτή την καταστροφή. Όπως έμαθα γινόταν επί τρεις ημέρες μια σύσκεψη των Γερμανών στα Ιωάννινα για να πάρουν μια απόφαση σχετικά με την καταστροφή του χωριού μας, κατά την οποία υπήρξαν διαφωνίες μεταξύ τους. Φαίνεται ότι τελικά επικράτησε η γνώμη του Φον Στέττνερ, ο οποίος, όπως έμαθα, είχε υποστηρίξει αυτή την ειδεχθή πράξη. Ίσως να γνωρίζουν τα ονόματα των άλλων οργάνων των Γερμανών: 1) ο δικηγόρος Καζαντζής Ευριπίδης και 2) ο Λατσίδης, του οποίου δεν γνωρίζω το μικρό όνομα, λοχαγός πεζικού. Δεν έχω τί-

ποτε άλλο να προσθέσω και μπορώ να διαβάσω και να γράφω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε, υπογράφηκε από τον ανακριθέντα μάρτυρα.

Ο ανακριθείς	Οι μάρτυρες	Ο διοικητής της Υποδιοίκησης Χωροφυλακής
(υπογραφή)	(υπογραφές)	(υπογραφή)
(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)		

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά την ανακριτική διαδικασία

Άρτα, 9 Μαρτίου 1946

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κ.λπ., κ.λπ.;

Απ.: Στέφανος Βασ. Παππιάς, γεννήθηκα και κατοικώ στο 43 ετών, γυμνασιάρχης στο επάγγελμα, Έλληνας και χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτητες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Αναφέρομαι στην ένορκη κατάθεση που έκανα στις 12 Δεκεμβρίου 1945 ενώπιον του αστυνομικού διοικητού της Άρτας (δηλώνεται ότι πρώτα του αναγνώστηκε η κατάθεσή του), της οποίας το περιεχόμενο συμπληρώνω ως εξής και επιβεβαιώνω ως προς τα αναφερόμενα σε αυτή σημεία. Δεν μπορώ με βεβαιότητα να επιβεβαιώσω αν το γερμανικό στρατιωτικό τμήμα ανήκε στη στρατοπεδευμένη τότε στα Ιωάννινα γερμανική μεραρχία «Εντελβάις», της οποίας διοικητής ήταν ο στρατηγός Φον Στέττνερ, από τον οποίο δόθηκε ή εγκρίθηκε η διαταγή της καταστροφής του χωριού Κομμένο. Συνοπτικά, η απάνθρωπη καταστροφή της ιδιαίτερης πατρίδας μου συνέβη ως εξής: το απόγευμα της 12ης Αυγούστου 1943 έφθασε στο Κομμένο ένα γερμανικό αυτοκίνητο στο οποίο επέβαιναν τρεις Γερμανοί στρατιωτικοί. Δεν σταμάτησε επειδή

οι επιβαίνοντες αντιλήφθηκαν την παρουσία Ελλήνων ανταρτών. Μάλιστα, είναι αλήθεια, ότι η εσπευσμένη αναχώρηση του αυτοκινήτου προκάλεσε φόβο σε όλους τους κατοίκους λόγω των γνωστών απάνθρωπων γερμανικών αντιποίνων, αλλά κατά τη μοιραία ημέρα κατά την οποία εκδηλώθηκε ο κανιβαλισμός των κατακτητών, οι κάτοικοι ήταν σχεδόν εφησυχασμένοι λόγω του ότι δεν είχε συμβεί τίποτε στο διάστημα που είχε μεσολαβήσει. Κατ' αυτόν τον τρόπο, λόγω της ύπουλης αποπλάνησης η οποία ξεπερνά τα μέσα που χρησιμοποιούσαν οι Ιταλοί, όλοι σχεδόν οι κάτοικοι «πιάστηκαν στον ύπνο». Το πρωί της 16ης Αυγούστου, στις 5.30' η ώρα (την ημέρα, που σύμφωνα με την παλαιά παράδοση συνεχιζόταν η γιορτή προς τιμή της Παναγίας)¹, έφθασαν μπροστά στο χωριό 20 περίπου στρατιωτικά αυτοκίνητα, στα οποία επέβαιναν περί τους 400 Γερμανούς στρατιώτες. Αμέσως οι στρατιώτες κατέβηκαν από αυτά, τέθηκαν σε συναγερμό μάχης και πρώτα απ' όλα περικύκλωσαν το χωριό και απέκλεισαν με οπλισμένες ομάδες τις φυσικές εξόδους του. Στη συνέχεια και αφού επετεύχθη οι κλοιός γύρω από το χωριό, ακούστηκαν δύο πυροβολισμοί από δύο αντίθετα σημεία του Κομμένου, που προφανώς ήταν το σύνθημα, και αμέσως μετά εισόρμησαν οι στρατιώτες στο χωριό και άρχισαν το βίαιο και βάρβαρο έργο τους. Εγώ βρισκόμουν στο σπίτι μου που είναι στο χωριό αυτό και όταν άκουσα τον θόρυβο των αυτοκινήτων και τους πυροβολισμούς έτρεξα προς το ποτάμι, όπου συνάντησα τον δάσκαλο του δημοτικού σχολείου Νικόλαο Κολιοκώτση και περάσαμε μαζί στην απέναντι όχθη του ποταμού, από όπου παρακολουθούσαμε το τραγικό θέαμα της καταστροφής του χωριού μας. Προτού περάσουμε στην απέναντι όχθη, οι Γερμανοί είχαν ανοίξει πυκνά πυρά προς όλες τις κατευθύνσεις του χωριού και με όλα τα είδη των όπλων, με τυφέκια,

1. Σ.τ.Μ. Η Κοίμηση της Θεοτόκου γιορτάζεται στις 15 Αυγούστου και αντιστοιχεί στην καθολική γιορτή της «Ανάληψης» της Παναγίας.

πολυβόλα, όλμους, χειροβομβίδες κλπ., ταυτόχρονα ξεκίνησε ο εμπρησμός όλων των σπιτιών που είχε ολοκληρωθεί περίπου μέχρι τις 12.00 η ώρα το μεσημέρι. Το πρωί της επόμενης ημέρας, γύρω στις 9.00 η ώρα, επέστρεψα μαζί με τους άλλους διασωθέντες συντοπίτες μου στα ερείπια του χωριού και ασχοληθήκαμε με το μακάβριο έργο (καθήκον) της ταφής των θυμάτων. Εκεί διαπιστώσαμε τις ακόλουθες κτηνωδίες: είχαν δολοφονήσει συνολικά 317 άτομα, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας. Όλα τα σπίτια (περισσότερα από 300) εκτός από 7, που γλίτωσαν από τη φωτιά, ήταν καμμένα και κατεστραμμένα. Μεταξύ ...

Ακολουθούν δύο δυσανάγνωστες υπογραφές

(Σημείωση του διερμνέα-μεταφραστή: Εδώ τελειώνει η κατάθεση. Προφανώς λείπει το επόμενο φύλλο)

Στρογγυλή σφραγίδα του διερμνέα-μεταφραστή

5

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά την ανακριτική διαδικασία

Πρωτοδικείο
Ο ανακριτής
1ο Τμήμα

Αθήνα, 16 Μαρτίου 1946

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κ.λπ. κ.λπ.;

Απ.: Δημήτριος Κωνστ. Λατσίδης, γεννήθηκε στ..., κατοικώ στ..., ετών, λοχαγός πεζικού, χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα. Τους κατηγορούμενους τους γνωρίζω απλώς αλλά δεν είμαι συγγενής μαζί τους.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτητες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Δεν γνωρίζω ποιος ήταν ο Γερμανός στρατιωτικός διοικητής της μονάδας, που τον Αύγουστο του 1943 είχε υπό τις διαταγές του τις γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις στην Ήπειρο. Δεν γνωρίζω επίσης, ποια γερμανική στρατιωτική μονάδα διέπραξε τη σφαγή στο Κομμένο, από ποιον τόπο στην Ήπειρο ξεκίνησε και ποιος την είχε υπό τις διαταγές του. Υποθέτω ότι έλαβε τη σχετική διαταγή από τα Ιωάννινα, όπου, φαντάζομαι, ότι έπρεπε να ήταν στρατοπεδευμένη η προαναφερθείσα μονάδα. Το όνομα του στρατηγού Lanz (Λαντς) δεν το έχω ακούσει και δεν γνωρίζω αν

αυτός είχε υπηρετήσει ένα χρονικό διάστημα ως διοικητής κάποιας γερμανικής μονάδας στην Ήπειρο. Δεν έχω ακούσει επίσης τίποτε για τον Γερμανό υπολοχαγό (δυσανάγνωστο όνομα). Η σφαγή του Κομμένου δεν μπορεί ... (οι επόμενες δύο λέξεις και ολόκληρη η σειρά που ακολουθεί είναι δυσανάγνωστη) ... ο κανόνας του πολέμου, επειδή αυτό έγινε χωρίς κανέναν λόγο, όταν οι Γερμανοί αντιλήφθηκαν ότι ήρθαν οι αντάρτες στο Κομμένο. Δεν μπορώ να κατονομάσω απολύτως κανέναν Γερμανό που συμμετείχε στη σφαγή ή την είχε διατάξει. Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε και εγκρίθηκε ως σωστό, υπογράφηκε από τον ανακριθέντα μάρτυρα.

Ο ανακριθείς	Οι μάρτυρες	Ο διοικητής της Υποδιοίκησης Χωροφυλακής
(υπογραφή)	(υπογραφές)	(υπογραφή)

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)

6

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά την ανακριτική διαδικασία

Φιλιππιάδα, 26 Φεβρουαρίου 1946

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κλπ., κλπ.;

Απ.: Θωμάς Κ., γεννήθηκα και κατοικώ στ..., 54 ετών, αγρότης στο επάγγελμα, Έλληνας και χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτητες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Στις αρχές Αυγούστου του 1943 στρατοπέδευσε στη Φιλιππιάδα το υπ' αρ. 24763 ή 24765 μηχανοκίνητο τάγμα του γερμανικού στρατού το οποίο ανήκε στη γερμανική μεραρχία που έδρευε τότε στα Ιωάννινα. Διοικητής αυτού του τάγματος ήταν ο Γερμανός ταγματάρχης Fahnler (Φάνλερ), του οποίου το μικρό όνομα δεν γνωρίζω. Αν και δεν το έχω διαπιστώσει με σιγουριά, ξέρω από πληροφορίες ότι ο ταγματάρχης αυτός ήταν Αυστριακός. Με κάλεσαν επειδή μιλούσα τα γερμανικά και προσέφερα υπηρεσίες διερμηνέα. Μεταξύ άλλων γνωρίστηκα με έναν Γερμανό δεκανέα που υπηρετούσε σε αυτό το τάγμα και ο οποίος ισχυριζόταν ότι ήταν καθηγητής. Ονομαζόταν Hans Stiegel (Χανς Στίγκελ) και καταγόταν από μια περιοχή της Γερμανίας την οποία, πλέον, δεν θυμάμαι. Είχα τη διεύθυνσή

του, αλλά κατά τη διάρκεια μιας έρευνας που έκαναν οι αντάρτες στο σπίτι μου, μου αφαίρεσαν το σημειωματάριο όπου την είχα αναγράψει, μαζί με τη διεύθυνση του γιου μου, που διαμένει στη Γερμανία. Δεν γνωρίζω αν το προαναφερθέν τάγμα διέπραξε τη σφαγή στο Κομμένο. Δεν μπορούσα και να το μάθω, επειδή οι Γερμανοί δεν έλεγαν τίποτε για τις ενέργειές τους.

Δεν έχω να προσθέσω τίποτε άλλο και (δηλώνω ότι) μπορώ να διαβάσω και να γράφω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε και εγκρίθηκε ως σωστό, υπογράφηκε από τον μάρτυρα.

Ο μάρτυρας

Ο δικηγόρος ο οποίος διεξήγαγε
τη διαδικασία της ανάκρισης

(υπογραφή)

(δυσανάγνωστη υπογραφή)

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)

7

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά την ανακριτική διαδικασία

Φιλιππιάδα, 23 Φεβρουαρίου 1946

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κλπ., κλπ.;

Απ.: Παναγιώτης Γεώργ. Π., γεννήθηκα στ... και κατοικώ στ..., 40 ετών, γεωπόνος στο επάγγελμα, Έλληνας και χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτητες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Το γερμανικό τμήμα στρατού το οποίο τον Αύγουστο του 1943 βρισκόταν πιο κοντά στην Άρτα, ήταν το μηχανοκίνητο τάγμα της Μεραρχίας «Εντελβάις», το οποίο από τις αρχές του Αυγούστου του 1943 στρατοπέδευσε στη Φιλιππιάδα υπό τη διοίκηση του διοικητού του, ταγματάρχη Fahnler (Φάνλερ), του οποίου το μικρό όνομα και τα υπόλοιπα προσωπικά στοιχεία δεν μου είναι γνωστά. Αυτός διέμενε στη Φιλιππιάδα, στο σπίτι του Βησσαρίωνα Κώνστα. Το μοναδικό σε ωμότητες έγκλημα στο Κομμένο διέπραξε στις 16 Αυγούστου 1943 μια μονάδα του τάγματος αυτού. Δεν έχω καμία αμφιβολία γι' αυτό, επειδή κατά τις απογευματινές ώρες της ίδιας ημέρας, η μηχανοκίνητη μονάδα του προαναφερθέντος αυτού τάγματος επέστρεψε στο εδώ αρχηγείο της. Έφεραν μαζί

τους ζώα (μοσχάρια, γουρούνια κλπ.) καθώς επίσης διάφορα είδη οικοσκευής (βαλίτσες, κουβέρτες, παπλώματα κλπ.), τα οποία προέρχονταν σίγουρα από το κατεστραμμένο χωριό Κομμένο, επειδή την ημέρα εκείνη καμία άλλη δράση τους δεν είχε παρατηρηθεί. Δεν γνωρίζω το όνομα του διοικητή της ταξιαρχίας (μεραρχίας) «Εντελβάις». Είχε την έδρα του στα Ιωάννινα και εκεί μπορεί κανείς να πληροφορηθεί γι' αυτόν. Σε κάθε περίπτωση, διοικητής του γερμανικού Σώματος Στρατού ήταν ο στρατηγός Lanz (Λαντς). Τη μαζική δολοφονία που έγινε στο Κομμένο, τη θεωρώ ως την πλέον τρομερή πράξη βαρβαρότητας στην Ιστορία, που μπροστά της ωχριούν οι ανθρώπινες θυσίες των κανιβάλων. Δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να δικαιολογηθεί από τους διεθνείς κανόνες και νόμους που ισχύουν στον πόλεμο, επειδή, πέρα από τον απάνθρωπο τρόπο με τον οποίο έγινε, δεν υπήρχε γι' αυτήν κανένας λόγος. Αυτούς που πήραν μέρος σε αυτή την πράξη, τους θεωρώ ανθρωπόμορφα τέρατα. Δεν έχω τίποτε άλλο να προσθέσω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε και εγκρίθηκε ως σωστό, υπογράφηκε από τον μάρτυρα.

Ο μάρτυρας

Ο δικηγόρος ο οποίος διεξήγαγε
τη διαδικασία της ανάκρισης

(υπογραφή)

(δυσανάγνωστη υπογραφή)

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)

8

Αντίγραφο

Ένορκη κατάθεση μάρτυρα
κατά την ανακριτική διαδικασία

Φιλιππιάδα, 23 Φεβρουαρίου 1946

Ερ.: Πώς ονομάζεσαι κλπ., κλπ.;

Απ.: Βησσαρίων Κώνστας, γεννήθηκα και κατοικώ
στ..., 52 ετών, έμπορος στο επάγγελμα, Έλληνας και
χριστιανός ορθόδοξος στο θρήσκευμα.

(Ο μάρτυρας) ορκίστηκε στο Ευαγγέλιο σύμφωνα με
τα άρθρα 121 και 124 του Κώδικα Ποινικής Δικονο-
μίας, για την περίπτωση που θα του είναι αδύνατο να
εμφανιστεί στη δημόσια δίκη.

Ερ.: Γνωρίζεις αν (υποβλήθηκαν οι απαραίτη-
τες σχετικές ερωτήσεις).

Απ.: Πράγματι, στις αρχές Αυγούστου του 1943 είχε
στρατοπεδεύσει στον κήπο μου, εδώ, μια γερμανική
μονάδα η οποία ήταν μηχανοκίνητη, πιθανώς ένα τάγ-
μα που είχε ως έμβλημα (μεραρχιόσημο) ένα άσπρο
λουλούδι, το οποίο όπως μου είπαν λεγόταν εντελβάις.
Ο διοικητής της μονάδας αυτής ονομαζόταν Fahnler
(Φάνλερ). Τα υπόλοιπα προσωπικά του στοιχεία δεν
τα γνωρίζω. Το απόγευμα της 16ης Αυγούστου 1943,
μια μονάδα αυτού του τάγματος που προφανώς είχε
αναχωρήσει στη διάρκεια της νύχτας, επέστρεψε με τα
αυτοκίνητά της στο στρατόπεδο. Οι άνδρες της μονά-
δας αυτής έφεραν μαζί τους πολλά πράγματα ως λεία,
δηλαδή ζώα, βαλίτσες, ρούχα, ξύλινες σανίδες κλπ.,
που προέρχονταν από αγροτόσπιτα. Αργότερα μάθα-
με για την καταστροφή του χωριού Κομμένο. Συνδέο-

ντας το γεγονός αυτό με το ότι δεν ακούστηκε να είχε συμβεί καμία άλλη λεηλασία κάποιου άλλου χωριού στην επαρχία μας από τους Γερμανούς, είμαι απόλυτα βέβαιος ότι η προαναφερθείσα μονάδα είχε διαπράξει τη σφαγή στο Κομμένο, που θεωρείται από όλους τους ανθρώπους ως ένα από τα φοβερότερα εγκλήματα των Γερμανών. Ασφαλείς πληροφορίες για τα προσωπικά στοιχεία του προαναφερθέντα ταγματάρχη μπορείτε να πάρετε από τον Θωμά Κ., κάτοικο ..., ο οποίος, ως γνώστης της γερμανικής γλώσσας, προσέφερε υπηρεσίες διερμηνέα και ταυτόχρονα διατηρούσε σχέσεις με έναν Γερμανό καθηγητή, ο οποίος υπηρετούσε ως αξιωματικός στο ανωτέρω τάγμα. Περισσότερα δεν έχω να προσθέσω.

Το κείμενο της κατάθεσης, αφού αναγνώστηκε και εγκρίθηκε ως σωστό από τον μάρτυρα, υπογράφηκε από τον μάρτυρα.

Ο μάρτυρας

(υπογραφή)

Ο δικηγόρος ο οποίος διεξήγαγε
τη διαδικασία της ανάκρισης

(δυσανάγνωστη υπογραφή)

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)

9

Αντίγραφο

.....
.....
.....

(Λείπει κείμενο)

Εγκληματική πράξη: Μαζική δολοφονία 318 πολιτών, εμπρησμοί, λεηλασίες σπιτιών, βιασμοί κλπ.

Χρόνος διάπραξης εγκλήματος: 16 Αυγούστου 1943

Τόπος διάπραξης εγκλήματος: Κομμένο επαρχίας Άρτας

Με βάση τα κατατεθέντα αντίγραφα των σχετικών εγγράφων των ένορκων μαρτυρικών καταθέσεων, η Συμμαχική Επιτροπή για Εγκλήματα Πολέμου στο Λονδίνο έκρινε αιτιολογημένες τις απόψεις της ελληνικής κυβέρνησης για το αίτημα εγγραφής των ανωτέρω (κατηγορουμένων) στους καταλόγους των εγκληματιών πολέμου (1939-1945) και τις ενέγραψε στους καταλόγους αυτούς. Εναντίον των ως άνω κατηγορουμένων υποβλήθηκε από την Υπηρεσία μας δίωξη και με την υπ' αρ. καταχώρησης 61/1947 απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου για Εγκληματίες Πολέμου, η σύνθεση του οποίου έγινε από τακτικούς δικαστές, αποφασίστηκε η παραπομπή των κατηγορουμένων σε τακτική δίκη ενώπιον του Στρατοδικείου Αθηνών, με την κατηγορία ότι αυτοί, ως ανήκοντες στις στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρικού κατά τον τελευταίο τον πόλεμο γερμανικού κράτους, κινούμενοι από κοινό συμφέρον, λαμβάνοντας και εκτελώντας ομαδικά την απόφαση, διέπραξαν τις ακόλουθες αξιόποινες πράξεις στο Κομμένο της Ηπείρου, στις 16 Αυγούστου 1943, και λόγω αυτών συμφώνησαν να προσφέρουν, ο ένας στον άλλον, αμοιβαία υποστήριξη:

- ♦ Αυτοί αποφάσισαν και διέπραξαν εκ προθέσεως τον φόνο 318 ατόμων κάθε ηλικίας και φύλου, κατοίκων αυτού του χωριού και άλλων γειτονικών χωριών, κατά τον οποίο τους χτύπησαν με πυροβόλα όπλα, μαχαίρια και άλλα αποτελεσματικά μέσα και με τα χτυπήματα αυτά προκάλεσαν τον θάνατό τους.
- ♦ Αυτοί κατέστρεψαν κακόβουλα την περιουσία των κατοίκων του προαναφερθέντος χωριού, καθώς με τη χρήση φωτιάς και άλλων αποτελεσματικών μέσων κατέστρεψαν όλα τα σπίτια, περίπου 300, αυτού του χωριού.
- ♦ Με την άσκηση σωματικής βίας, που συνοδευόταν με απειλές εναντίον της ζωής τους, βίασαν πολλές γυναίκες του ως άνω χωριού, μεταξύ των οποίων τις δύο κόρες του Βασιλείου Κολιοκώτση και τη σύζυγο του Βασιλείου Σκουραβέλη και
- ♦ λεηλάτησαν και έκλεψαν την κινητή περιουσία των κατοίκων του προαναφερθέντος χωριού, δηλαδή ζώα, έπιπλα, πιατικά, ρουχισμό κ.ά. Πρέπει να σας γνωστοποιήσουμε ότι οι κατηγορούμενοι δεν ανακρίθηκαν, επειδή βρίσκονται εκτός της χώρας και ως εκ τούτου δεν μας είναι γνωστές οι απόψεις τους. Όμως, το γεγονός ότι δεν έχουν ανακριθεί, δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η βασιμότητα ή η μη στήριξη των κατηγοριών με τις οποίες βαρύνονται, δεν ερευνήθηκε με αντικειμενικότητα και κάθε δυνατή φροντίδα. Η Υπηρεσία διαθέτει έναν αριθμό μαρτυρικών καταθέσεων στην ελληνική γλώσσα και επιφυλάσσεται να σας διαβιβάσει τέτοιες καταθέσεις, ακόμη και μεταφρασμένες στη γερμανική γλώσσα και να θέσει στη διάθεσή σας ολόκληρο τον σχετικό φάκελο, αν επικρατήσει σε εσάς η άποψη από τις συνεννοήσεις μαζί μας, ότι χρειάζεστε και άλλα έγγραφα από τον φάκελο της δικογραφίας. Θέτουμε όλο τον φάκελο στη διάθεση των αυστριακών δικαστών και των πιθανών συνηγόρων υπεράσπισης των κατηγορουμένων, ο οποίος, όπως αντιλαμβάνεστε, σαν υλικό αρχείου των

ελληνικών δικαστικών αρχών, δεν μπορεί να δοθεί ως πρωτότυπο.

Τέλος, εν όψει του γεγονότος ότι η δίωξη των κοινών εγκλημάτων του Ποινικού Δικαίου που φέρεται να βαρύνουν εξαιτίας του πολέμου τους κατηγορούμενους, ενδιαφέρει τόσο εσάς όσο και εμάς, σας δηλώνουμε, κύριε Εισαγγελέα, πως είμαστε στη διάθεσή σας για να υποστηρίξουμε το έργο της ζητούμενης δίωξης των κοινών εγκλημάτων του Ποινικού Δικαίου που συνέβησαν στην εδαφική επικράτεια της χώρας μας, επειδή η υπόθεση της εξασφάλισης και προστασίας των κρατών από το έγκλημα είναι μια υπόθεση που ξεπερνά τα στενά όρια της κυριαρχίας ενός κράτους και αποτελεί μια κοινή επιδίωξη των πολιτισμένων κρατών του κόσμου.

Με πολλή εκτίμηση

Ο διευθυντής

(υπογραφή)

Εφέτης - δικαστής

(Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή)

Εφετείο Αθηνών
Τμήμα Αρχείου
Αρ. 61

Το σύμφωνα με το άρθρο 6 του Συντ. Ν. 73/45 συγκληθέν Συμβούλιο, αποτελούμενο από τον δικαστή Α. Τούσση, εκπρόσωπο του διευθυντή της Κεντρικής Υπηρεσίας του Ελληνικού Εθνικού Γραφείου Εγκλημάτων Πολέμου, Πρόεδρο Πρωτοδικών, ως πρόεδρο και τους Πρωτοδίκες Κωνστ. Χουβδάκη και Δ. Μητράκο ως παρέδρους, συνήλθε την 23η Δεκεμβρίου 1947 στην αίθουσα του δικαστηρίου του, παρόντος του δικαστικού γραμματέα Ν. Ράπτη, για να αποφασίσει για την ακόλουθη υπόθεση...

Ο Γερμανός στρατηγός Lanz (Λαντς) και άλλοι μνηύθηκαν για φόνο κλπ. ...

Με βάση τη μήνυση αυτή διετάχθησαν ανακρίσεις από τον διευθυντή του Εθνικού Γραφείου Εγκλημάτων Πολέμου. Με τη διενέργεια των ανακρίσεων αυτών καταρτίστηκε ο φάκελος της δικογραφίας με αρ. 351/46 και μετά το πέρας των ανακρίσεων αυτών υποβλήθηκε ο φάκελος αυτός στον διευθυντή του Συμβουλίου.

Το Συμβούλιο, αφού εξέτασε τον φάκελο και έκρινε σύμφωνα με τον νόμο, έλαβε την ακόλουθη απόφαση: Εναντίον των κατηγορουμένων διετάχθησαν και διεξήχθησαν ανακρίσεις σύμφωνα με τον Σ.Ν. 73/45. Από τις ανακρίσεις αυτές προέκυψαν τα εξής πραγματικά περιστατικά: Στις 12.08.1943 αφίχθη στο χωριό Κομμένο της Ηπείρου ένα γερμανικό επιβατικό αυτοκίνητο στο οποίο επέβαιναν τρεις Γερμανοί αξιωματικοί, οι οποίοι, κατά την πορεία τους μέσα στο χωριό παρατήρησαν την παρουσία μερικών οπλισμένων ανταρτών, από τους οποίους όμως δεν ενοχλήθηκαν σε καμία περίπτωση. Το γεγονός αυτό έδωσε στους Γερμανούς το

πρόσχημα που ζητούσαν για την ολοκληρωτική καταστροφή αυτού του χωριού, τη θανάτωση όλων σχεδόν των κατοίκων του με τον πιο κτηνώδη τρόπο και για τη λεηλασία και αρπαγή της κινητής περιουσίας αυτού του χωριού.

Τα γεγονότα συνέβησαν ως εξής: Στις 16 Αυγούστου 1943, στις 5.30' η ώρα το πρωί, έφθασε μπροστά από το χωριό μια μηχανοκίνητη μονάδα, με δύναμη ενός τάγματος, που ανήκε στη γερμανική μεραρχία «Εντελβάις», η οποία στρατοπέδευσε στη Φιλιππιάδα της Ηπείρου. Αμέσως μετά την άφιξή της πήρε θέση μάχης, περικύκλωσε ολόκληρο το χωριό και απέκλεισε με πάνοπλες ομάδες τις φυσικές του εξόδους. Αμέσως μετά εισόρμησαν οι Γερμανοί στο χωριό και άρχισαν να πυροβολούν προς κάθε κατεύθυνση με κάθε είδους όπλα (τυφέκια, χειροβομβίδες, πολυβόλα και όλμους). Ταυτόχρονα ξεκίνησε η καταστροφή και ο εμπρησμός των σπιτιών, η σφαγή και η θανάτωση των κατοίκων του χωριού. Μέχρι το μεσημέρι είχαν καταστραφεί όλα σχεδόν τα σπίτια (περίπου 300) αυτού του χωριού, εκτός από 7, και 318 άτομα κάθε ηλικίας και φύλου, κάτοικοι του χωριού αυτού και άλλων γειτονικών χωριών που βρισκόντουσαν στο χωριό αυτό με την ευκαιρία της πανήγυρης για τη γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου, δολοφονήθηκαν ή θάφτηκαν κάτω από τα ερείπια των κατεστραμμένων σπιτιών του χωριού. Πολλές γυναίκες βιάστηκαν πριν τη δολοφονία τους. Η καταστροφή αυτού του χωριού πραγματοποιήθηκε με τον πιο κτηνώδη τρόπο. Κατά τη δολοφονία των κατοίκων του εφαρμόστηκαν ανήκουστες και βάνανυσες μέθοδοι και μεταξύ των θυμάτων υπήρχαν παιδιά και έγκυες γυναίκες. Μετά τη σφαγή και την καταστροφή ακολούθησε η λεηλασία και η αρπαγή της κινητής περιουσίας των κατοίκων, αποτελούμενης από ζώα, ρουχισμό, έπιπλα κλπ., που πήραν μαζί τους οι Γερμανοί κατά την αναχώρησή τους. Με αυτό τον τρόπο διεπράχθη ένα από τα πιο φρικτά εγκλήματα του πολέμου, ο οποίος έβαινε προς το τέλος του. Για το έγκλημα αυ-

τό είναι αναμφισβήτητα συνένοχοι ο διοικητής του εδρεύοντος στην Ήπειρο γερμανικού Σώματος στρατού, στρατηγός Lanz (Λαντς), ο διοικητής της μεραρχίας «Εντελβάις» στρατηγός Von Stettner (Φον Στέττνερ) και ο διοικητής του τάγματος, ταγματάρχης Fahnler (Φάλνερ), των οποίων τα υπόλοιπα προσωπικά στοιχεία δεν είναι γνωστά.

Εναντίον αυτών πρέπει να διεξαχθεί τακτική δίκη ενώπιον του Έκτακτου Στρατοδικείου Αθηνών, με σκοπό να λογοδοτήσουν για τις προαναφερθείσες στην απόφαση αυτή πράξεις, οι οποίες προβλέπονται και τιμωρούνται σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 2, σειρά 1, τα άρθρα 1, 17, 18 και 21, καθώς και το άρθρο 2 του Σ.Ν. με αρ. 73/45. Πρέπει να διαταχθεί η σύλληψή τους και μετά την επίτευξή της πρέπει αυτοί να παραμείνουν προφυλακισμένοι μέχρι τη διεξαγωγή της δίκης.

Γι' αυτό

Λαμβανομένων υπ' όψιν του άρθρου 6 του Σ.Ν. με αρ. 73/45 και των άρθρων 351-254 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας κηρύσσεται ενώπιον του αρμόδιου Στρατοδικείου Αθηνών η έναρξη της δικαστικής διαδικασίας εναντίον των: 1) Lanz (Λαντς), Γερμανού στρατηγού, 2) Von Stettner (Φον Στέττνερ), Γερμανού στρατηγού και 3) Fahnler (Φάλνερ), Γερμανού ταγματάρχη, των οποίων τα υπόλοιπα προσωπικά στοιχεία είναι άγνωστα. Οι ως άνω, που ανήκαν στις στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρικού κατά τον τελευταίο πόλεμο γερμανικού κράτους, κατηγορούνται ότι έλαβαν από κοινού την απόφαση της διενέργειας των ακόλουθων αξιόποινων πράξεων στο χωριό Κομμένο της Ηπείρου, στις 16 Αυγούστου 1943, και εξ αυτού συμφώνησαν αμοιβαία υποστήριξη:

- ♦ Αυτοί αποφάσισαν και διέπραξαν από πρόθεση φόνο σε 318 άτομα κάθε ηλικίας και φύλου, κατοίκους αυτού και άλλων γειτονικών χωριών, χτυ-

πάντας τους με πυροβόλα όπλα, μαχαίρια και άλλα αποτελεσματικά μέσα, με τα οποία χτυπήματα προκάλεσαν τον θάνατό τους.

- ♦ Αυτοί κατέστρεψαν κακόβουλα την περιουσία των κατοίκων του προαναφερθέντος χωριού, καθώς με τη χρήση φωτιάς και άλλων αποτελεσματικών μέσων κατέστρεψαν όλα τα σπίτια, περίπου 300, αυτού του χωριού.
- ♦ Με την άσκηση σωματικής βίας, που συνοδευόταν με απειλές εναντίον της ζωής τους, βίασαν πολλές γυναίκες του ως άνω χωριού, μεταξύ των οποίων τις δύο κόρες του Βασιλείου Κολιοκώτση και τη σύζυγο του Βασιλείου Σκουραβέλη και
- ♦ λεηλάτησαν και έκλεψαν την κινητή περιουσία των κατοίκων του προαναφερθέντος χωριού, δηλαδή ζώα, έπιπλα, πιατικά, ρουχισμό κ.ά. Εντέλλεται η σύλληψη των ως άνω κατηγορουμένων και μετά την επίτευξή της πρέπει αυτοί να παραμείνουν προφυλακισμένοι μέχρι τη διεξαγωγή της δίκης.

Το παρόν αποφασίστηκε και διεκπεραιώθηκε στις 23 Δεκεμβρίου 1947 και εκδόθηκε εδώ στις 24 Δεκεμβρίου.

Ο πρόεδρος

Ο γραμματέας

(δυσαν. υπογραφή)

(δυσαν. υπογραφή)

Ο αρχειοφύλακας του Εφετείου Αθηνών

(δυσαν. υπογραφή)

Επίσημη σφραγίδα του Εφετείου Αθηνών

Στρογγυλή σφραγίδα του διερμηνέα-μεταφραστή

Μέρος Γ'

Ιστορικά στοιχεία
για την 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις»
καθώς και βιογραφικά στοιχεία για τον διοικητή
της 1ης Ορεινής Μεραρχίας στρατηγό Χούμπερτ Λαντς

Πληροφοριακά στοιχεία
για τη γερμανική 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις»

Η 1η Ορεινή Μεραρχία με συνολική δύναμη 15.000 περίπου ανδρών κατά την πλήρη ανάπτυξή της, υπήρξε μια σημαντική μονάδα του στρατού της γερμανικής Βέρμαχτ. Χρησιμοποιήθηκε σαν επίλεκτη και πιστή στον Χίτλερ μονάδα κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην πολωνική εκστρατεία, στην εκστρατεία εναντίον της Γαλλίας, στην εκστρατεία εναντίον της Γιουγκοσλαβίας και της Ελλάδας, στον πόλεμο εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης και από το 1943 μέχρι και το 1944 και πάλι στα Βαλκάνια, στελεχώνοντας τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής και επιχειρώντας κυρίως εναντίον των ανταρτών αλλά και των αμάχων σε Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία και Αλβανία.

Ιδρύθηκε την 1η Ιουνίου 1935, πρώτα ως Ορεινή Ταξιαρχία, με τον συνταγματάρχη Ludwig Kübler ως διοικητή, με έδρα το Μόναχο. Στις 15 Νοεμβρίου 1935 ιδρύθηκαν και εντάχθηκαν σε αυτή δύο συντάγματα Ορεινών Κυνηγών και ένα τμήμα (Μοίρα) Ορεινού Πυροβολικού. Αυτά ήταν τα συντάγματα 99 και 100, το καθένα από τα οποία διέθετε τρία τάγματα. Κάθε τάγμα αποτελούνταν από τέσσερις λόχους — και με έναν λόχο αντιαρματικών — και το τάγμα πυροβολικού βουνών είχε τρεις πυροβολαρχίες. Την 1η Οκτωβρίου 1937 προστέθηκε στη δύναμή της και το 98ο Σύνταγμα, ενώ ο Kübler προήχθη την 1η Ιανουαρίου του 1938 υποστράτηγος, και η ταξιαρχία μετονομάστηκε σε 1η Ορεινή Μεραρχία την 1η Απριλίου 1938. Έκτοτε έδρασε καθ' όλη τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι τη διάλυσή της (στα μέσα του Ιουλίου του 1945) και την αιχμαλωσία των στρατιωτών που της είχαν απομείνει στο αμερικανικό στρατόπε-

δο Μάουερκίρχεν, σε διάφορα μέτωπα με την ονομασία «1η Ορεινή Μεραρχία Ορεινών Κυνηγών», έχοντας σαν έμβλημα-μεραρχιόσημο το λευκό λουλούδι των Άλπεων εντελβαίς.

Η 1η Ορεινή Μεραρχία έλαβε μέρος στην κατάληψη της Σουδητίας (Τσεχοσλοβακία) και στην προσάρτηση της Αυστρίας, ενώ πολέμησε στην πολωνική εκστρατεία και στην εκστρατεία εναντίον της Δυτικής Ευρώπης. Μετά την ήττα και τη συνθηκολόγηση της Γαλλίας, η 1η Ορεινή Μεραρχία ετοιμάστηκε να συμβάλει στην κατάκτηση του Γιβραλτάρ, σχέδιο που ματαιώθηκε μετά την άρνηση του Ισπανού δικτάτορα Φράνκο να βοηθήσει σε αυτή. Στη συνέχεια συμμετείχε στην προετοιμασία της γερμανικής απόβασης στην Αγγλία που ματαιώθηκε και αυτή, ενώ το 1941 έλαβε μέρος στην εκστρατεία των Βαλκανίων και στον πόλεμο εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Το 1942, έχοντας διοικητή των αντιστράτηγο Χούμπερτ Λαντς (που αργότερα ανέλαβε σωματάρχης-διοικητής του Ορεινού Σώματος Στρατού) και συμμετέχοντας στις επιχειρήσεις του ανατολικού μετώπου, προσπάθησε να εφαρμόσει ένα σχέδιο διάσπασης της Σοβιετικής Ένωσης, προελαύνοντας από τον Καύκασο μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα, το οποίο, παρά τις πρώτες θεαματικές επιτυχίες της εναντίον των σοβιετικών στρατευμάτων απέτυχε, προκαλώντας της μεγάλες απώλειες. Την άνοιξη του 1943, έχοντας ως διοικητή τον αντιστράτηγο Φον Στέττνερ, της ανατέθηκαν τα καθήκοντα να εξασφαλίσει την κατοχή των Γερμανών στα Βαλκάνια και στην Ελλάδα, καταπολεμώντας τους αντάρτες και τρομοκρατώντας τον άμαχο πληθυσμό.

Από τη Βουλγαρία ένα μεγάλο τμήμα της 1ης Ορεινής Μεραρχίας κινήθηκε κατά ανταρτών στο Μαυροβούνιο (15 Απριλίου - 16 Ιουνίου 1943). Όταν το τμήμα αυτό μετακινήθηκε προς τα Βαλκάνια, η Μεραρχία είχε ήδη χάσει στις προηγούμενες πολεμικές επιχειρήσεις συνολικά πάνω από 19.000 άνδρες. Στις αρχές Ιουλίου του 1943 μετακόμισε στη Δυτική Ελλάδα, στην Ήπειρο, για να αποκρούσει την αναμενόμενη εισβολή των συμμάχων. Συγκεκριμένα, οι Γερμανοί, φοβούμενοι την περίοδο 1943-44 μια απόβαση των συμμάχων στη Νότια ή στη Δυτική Ελλάδα, ανέθε-

σαν στην 1η Ορεινή Μεραρχία έναν τομέα της Δυτικής Ελλάδας που έπρεπε να οχυρώσει και να τον υπερασπιστεί, αποκρούοντας τη συμμαχική αποβατική εισβολή. Ωστόσο, επειδή αυτή δεν υλοποιήθηκε, μεμονωμένες μονάδες της χρησιμοποιήθηκαν στη μάχη εναντίον των Ελλήνων ανταρτών του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ, αλλά και εναντίον Αλβανών ανταρτών. Μαζί με διάφορες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των ανταρτών, εφαρμόστηκαν σκληρά αντίποινα εναντίον του τοπικού άμαχου πληθυσμού. Στα μέτρα αυτά που προβλέπονταν από τις σχετικές μεθόδους οι οποίες διδάσκονταν στους Γερμανούς στρατιώτες και εφαρμόζονταν από αυτούς, συμπεριλαμβάνονταν συλλήψεις, βασανισμοί και εκτελέσεις ομήρων με διάφορους τρόπους, εμπρησμοί χωριών, λεηλασίες των περιουσιών των αμάχων, αρπαγή και κατάσχεση ζώων κλπ. Στις επιχειρήσεις αυτές στράφηκαν, λοιπόν, κυρίως εναντίον αμάχων, συμπεριλαμβανομένων γυναικών, παιδιών και ηλικιωμένων. Σε μόλις τρεις μήνες από τις αρχές Ιουλίου μέχρι τις αρχές Οκτωβρίου του 1943 καταστράφηκαν περίπου 4.500 σπίτια και σκοτώθηκαν περισσότεροι από 2.000 πολίτες, Έλληνες και Αλβανοί, ενώ καταστράφηκαν περίπου και 207 χωριά.

Η σφαγή στο Κομμένο της Άρτας όπου 317 κάτοικοι σκοτώθηκαν, συμπεριλαμβανομένων γυναικών, ηλικιωμένων και μικρών παιδιών, από τους οποίους 94 ήταν παιδιά κάτω των 15 ετών και πολλοί άνθρωποι άνω των 65 ετών, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δράσης των μονάδων της 1ης Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις». Στην πραγματικότητα, οι μονάδες της σπάνια πολεμούσαν εναντίον των ανταρτών και μια ένδειξη γι' αυτό είναι το γεγονός ότι στο διάστημα αυτό μόνο 23 Γερμανοί στρατιώτες έχασαν τη ζωή τους σε μάχες. Μονάδες της 1ης Ορεινής Μεραρχίας συμμετείχαν μαζί με άλλες, όμως, και στον αφανισμό 5,5 χιλιάδων περίπου Ιταλών αξιωματικών και στρατιωτών, που, μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας με τους Γερμανούς — κυρίως στην Κεφαλονιά και στην Κέρκυρα — εξοντώθηκαν με φοβερές μαζικές εκτελέσεις. Τέλος, η 1η Ορεινή Μεραρχία συμμετείχε ενεργά στην εκκένωση του εβραϊκού γκέτο στα Ιωάννινα, που έγινε για να μεταφερ-

θούν οι Εβραίοι κάτοικοί του στα γερμανικά στρατόπεδα εξόντωσης.

Στη Γιουγκοσλαβία, σε μια μεγάλης κλίμακας επιχείρηση εναντίον Παρτιζάνων των Τίτο και Τσέτνικ που πραγματοποίησαν μονάδες της μεραρχίας «Εντελβάις» στις αρχές του καλοκαιριού του 1943, η 1η Ορεινή Μεραρχία συνέλαβε 498 άτομα, από τα οποία 411 εκτέλεσε χωρίς δίκη.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Μεραρχία «Εντελβάις» ενέχεται και σε εγκλήματα πολέμου που διεπράχθησαν από τους Γερμανούς στο Λέμπεργκ και άλλες περιοχές της Σοβιετικής Ένωσης.

Στρατηγός Hubert Lanz (Χούμπερτ Λαντς),
διοικητής της 1ης γερμανικής
Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις»

Ο Χούμπερτ Λαντς γεννήθηκε στις 22 Μαΐου 1896 στο Entringen (Έντριγκεν) από αστική οικογένεια και πέθανε στις 12 Αυγούστου 1982 στο Μόναχο. Υπήρξε στρατιωτικός καριέρας, που έφθασε μέχρι τον βαθμό του στρατηγού. Υπηρέτησε ως ανθυπολοχαγός του Πεζικού στο δυτικό μέτωπο κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τραυματίστηκε τον Σεπτέμβριο του 1914, νοσηλεύτηκε και μετά την αποθεραπεία του επέστρεψε, τον Φεβρουάριο του 1915, στη μάχιμη μονάδα του, προαχθείς σε υπολοχαγό. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την παράδοση της Γερμανίας παρέμεινε στον γερμανικό στρατό, υπήρξε στέλεχος της Βέρμαχτ και ανεβαίνοντας τις βαθμίδες έγινε το 1938 συνταγματάρχης Πεζικού, καταλαμβάνοντας νευραλγικές και υπεύθυνες θέσεις, γεγονός που οφειλόταν και στο ότι υπήρξε ένθερμος εθνικοσοσιαλιστής και ένας από τους αφοσιωμένους στον Χίτλερ αξιωματικούς. Το 1940 έφθασε στον βαθμό του υποστρατήγου, αναλαμβάνοντας τη διοίκηση της 1ης Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις», που συμμετείχε, μεταξύ άλλων, και στις πολεμικές κατακτητικές επιχειρήσεις των Γερμανών στα Βαλκάνια (Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα) αλλά και στη Σοβιετική Ένωση. Τον Δεκέμβριο του 1942 προήχθη σε αντιστράτηγο και τον Ιανουάριο του 1943 προήχθη σε διοικητή ενός Ορεινού Σώματος Στρατού, με αξιοσημείωτη δράση στα Βαλκάνια, κυρίως στην οργάνωση των στρατευμάτων Κατοχής και στις επιχειρήσεις εναντίον των ανταρτών. Η δράση του, τόσο στη Σοβιετική Ένωση όσο και στα Βαλκάνια, χαρακτηρίστηκε όχι μόνο από τις στρατιωτικές του

ικανότητες, αλλά και από τη μεγάλη του σκληρότητα απέναντι στους αντιπάλους και στον άμαχο πληθυσμό.

Στην Ελλάδα η παρουσία του συνδέθηκε με πρωτοφανή αντίποινα εναντίον αμάχων, που διεπράχθησαν κατόπιν σχετικών διαταγών του, με μεγάλη βία και ωμότητα, από τους άνδρες των μονάδων που ανήκαν στη μεραρχία του. Κυρίως διαπράχθηκαν τέτοια εγκλήματα πολέμου από τους Γερμανούς της 1ης Ορεινής Μεραρχίας, που ανήκε στο δικό του Σώμα Στρατού, σε βάρος αμάχων κατοίκων διαφόρων περιοχών της Δυτικής Ελλάδας (Ηπείρου), όπως στο Κομμένο της Άρτας και στους Λιγκιάδες Ιωαννίνων. Ο Λαντς ευθύνεται, όμως, και για τον φόνο 5,5 χιλιάδων περίπου Ιταλών αξιωματικών και στρατιωτών, που, μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας με τους συμμάχους, συνελήφθησαν ως αιχμάλωτοι, τον Σεπτέμβριο του 1943, από τους Γερμανούς — κυρίως στην Κεφαλλονιά και στην Κέρκυρα — και εξοττώθηκαν με μαζικές εκτελέσεις.

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Λαντς συνελήφθη στις 8 Μαΐου 1945 από τους Αμερικανούς και το 1947 προσήχθη ως κατηγορούμενος για εγκλήματα πολέμου στη Δίκη της Νυρεμβέργης. Καταδικάστηκε για εγκλήματα πολέμου στη Γιουγκοσλαβία, την Αλβανία και την Ελλάδα σε δώδεκα χρόνια φυλάκισης, αλλά το 1951 αποφυλακίστηκε και ανέλαβε πολιτική δράση. Εντάχθηκε στο Κόμμα των Ελεύθερων Δημοκρατών (FDP) και ανέλαβε τη θέση του Συμβούλου της στρατιωτικής και της πολιτικής ασφάλειας.

Μέρος Δ΄

Καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών του 12ου Λόχου
σε γερμανικό κείμενο - Χειρόγραφη αντιγραφή

Karl Defregger

bzentralle stelle der Landesjustizverwaltungen,
Ludwigsburg

Φάκελος: V 508 AR 1462/68
Bd.I Bl. 1-248

σελ. 41-43

Ημερ. κατάθεσης: 15.10.71

Es ist richtig, daß ich der 12. Kompanie des 98. Regiments der 1. Gebirgsjägerdivision angehört habe. Diese Einheit war in Sommer 1943 in einem Zeltlager bei Ioanina untergebracht. Das Zeltlager befand sich am Ufer eines Flusses. Ich war damals Obergefreiter, mein zugsführer war der Leutnant Delagher aus Lienz. Delacher ist ein Sichulkamarand von hier. Kompaniechef der 12/98 war der Oblt. Röser aus München. Meines Wissens nach ist Röser während des Krieges bei einem Bombenangriff ums Leben gekommen.

Was nun die mit mir durchbesprochenen Vergeltungsaktion anlangt, so war ich bei dieser Straf- bzw. Vergeltungsaktion dabei. Ich kann mich noch erinnern, daß wir in den Morgenstunden, glaublich im August 1943, geweckt wurden, wir mußten auf LKW's aufsitzen. Wir waren feldmarschmäßig ausgerüstet, und wir fuhren mit den LKW's nach Süden zum Meer. Meiner Schätzung nach sind wir etwa 1 bis 2 Stunden gefahren, bis wir den Einsatzort erreichten. Wie die Ortschaft (Ortsnamen) ge-

lautet hat, was ich nicht mehr. Wenn mir in diesem Zusammenhang der Ortsname Komenon oder Komena mitgeteilt wird, so verbinde ich mit diesem Ortsnamen keine Erinnerung. Mir ist lediglich noch in Erinnerung, daß gegen diese Ortschaft eine Straf-bzw. Vergeltungsaktion deshalb durchgeführt wurde, weil angeblich Kurznorcher ein Major der ehemaligen deutschen Wehrmacht überfallen worden ist und angenommen wurde, daß sich in dieser Ortschaft Partisanen aufhalten. Ob der Angriff aus den Major tatsächlich in dieser Ortschaft erfolgte, kann ich nicht sagen. Es ist mir auch bis heute nicht bekanntgeworden um welchen Major es sich gehandelt hat und ob dieser bei dem Partisanen überfall getötet worden ist. Ich möchte hier an dieser Stelle sogleich bemerken, daß wir vor dem Einsatz nicht über den Grund der Vergeltungsaktion informiert worden sind. Ich selbst war der Meinung, es würde sich bei diesem Einsatz um eine damals übliche Partisanensuche handeln. Erst als bei der Ortschaft die Befehlsausgabe erfolgte wurde mir klar, daß es sich hier um eine Vergeltungsaktion handelt würde. Aus der Ortschaft erfolgte keine Gegenwehr. Es wurde nicht ein Schuß auf uns abgefeuert und es gab bei uns auch keine Verletzte. Die Ortschaft wurde umstellt und die Einheit marschierte in die Ortschaft ein. Man hörte Schüsse von Gewehren und Maschinengewehren. Bezüglich der Befehlsausgabe möchte ich noch anführen, daß die Befehle von Oblt.

Röser in die Zugs- und Gruppenführer ergingen. Ich selbst war bei der Befehlsausgabe dabei und kann daher nicht sagen, wie der eigentliche Wortlaut des Einsatzbefehles lautet. Ich weiß nur soviel, daß der Befehl etwa so gelautet hat, niemand darf überleben und alle sind niederzumachen. Tatsächlich ist dann auch der größte Teil der Ortsbevölkerung darunter viele Frauen und Kinder erschossen worden. Es haben sich grauenvolle Szenen abgespielt. Ich habe die Einzelheiten nicht mehr genau in Erinnerung. Aber eines weiß ich ganz genau, daß ich den Versuch unternahm 4 kleine Kinder zu verstecken.

en und zu vetten. Die Kinder waven ca. 3 bis 5 Jahre alt. Diese wurden von mir im Freien unter eine Decke versteckt. Ob die Kinder dann doch entdeckt und erschossen wurden sind, weiß ich nicht. Ich hatte bei diesem Rettungs-versuch kein gutes Gefühl, weil ich bei einer eventuellen Entdeckung mit Sanktionen gegen meine Person zu vechnen gehabt hätte. Ich habe vohl eschossen, jedoch habe ich nicht auf die Personen gezielt. Es ist wichtig, daß achdem die Ortsbevölkerung niedergemacht worden war, die Wohnhäurer von den Soldaten angezündet worden sind. Trotzdem die Angehövigen der 12/98 dem Erschießungrbefehl vigoros Folge leisteten, dürfte es doch einigen Personen gelungen sein zu flüchten. Wiewiele Griechen (Männer, Frauen und Kinder) dieser straf- bzw. Vergeltungs aktion zum Opfen gefallen sind, Kann ich nicht sagen. Es lagen überall auf den Straßen vor den Häusern Leichen herum, darunter, wie beveits erwähnt, Frauen und Kinder.

Nach dem Einsatz ist es innerhalb der 12. Kompanie zu Auseinander setzungen gekommen. Fast alle Soldaten haben diesen Einsatz abgelehnt. Nur wenige haben diese Vergeltungsaktion für wichtig gehalten. Ich Kann mich nach erinnern, daß Leutnant Delacher sehr mitgenommenen war. Ich Kann mich weiters noch erinnern, daß Delacher ganz blaß im Gesicht war und mir gegenüber erklärte, es wäre ihm übel und die Aktion wäre eines deutschen Soldatens unwürdig. Ich selbrt war von den Grausamkeiten so angewidert, daß ich erst noch wochen wieder mein seelisches Gleichacwicht fand.

Es wurde Beutegut abtransportiert. Welcher Art dieses Beutegut, jeloch war, weiß ich heute nicht mehr. Eine Scene ist mir noch im Gedächtnis haflen geblieben. Nach dem Massaker hat ein Kamerad Hühnereier, die er in einem Stall gelunden hat, mitgenommen und ich habe nah zu diesem Kamerad gesagt, "ich verstehe dies nicht, mir würde der Appetit vergehen". An der Aktion hat die ganze 12. Kompanie teilgenommen.

Johann Ecker

σελ. 55-60

Graz, am 26 Januar 1972

Es ist richtig, daß ich im Sommer 1943 der 12. Kompanie des 98 Rgt. der 1. Gebirgsjägerdivision als Sanitäter angehört habe. Ich hatte damals den Dienstgrad eines Untervollführers und bekleidete die Funktion eines Komp. Sanitäters. Was nun die Vergeltungsaktion anlangt, so habe ich an dieser Vergeltungsaktion als Sanitäter teilgenommen. Allerdings bin ich nicht in die Ortschaft hineingekommen. Meine Aufgabe wäre es gewesen im Falle eines eventuellen Widerstandes der Ortsbevölkerung verwundete deutsche Soldaten zu versorgen. Wie ich in der Folge dann noch anderer Stelle schildern werde, ist es aber zu keiner Verletzung von Wehrmachtsangehöriger gekommen, weil aus der überfallenen Ortschaft kein Widerstand erfolgte. Die Ortsbevölkerung wurde von der Aktion der 12/98 meiner Meinung nach vollkommen überrascht. So dass an einen Widerstand nicht zu denken war. Vielleicht haben sich auch in der Ortschaft gar keine Partisanen befunden d.h. vielleicht sind die bewaffneten Männer, also die Partisanen schon früher von der Ortschaft geflüchtet. Es handelt sich hier aber nur um einen Rückschluss...

Was die Aktion anlangt, so war die 12/98 im Sommer 1943 in einem Zeltlager in der Arta zwischen Ioanina und Arta stationiert. Von diesem Zeltlager aus wurde dann die Vergeltungsaktion durchgeführt. Was den Zeitpunkt der Aktion anbetrifft, so würde ich sagen, dass dieser Einsatz im Juli oder August 1943 durchgeführt wurde... Jedenfalls wurde die 12/98 in den Morgenstunden eines

Tages im Sommer 1943 alarmiert, die Angehörige der 12/98 mußten feldmarschmässig ausgevüstet antreten und wir wurden in LKWs zum Einsatzort gefahren. An dieser Aktion haben meiner Schätzung nach keine hundert Mann teilgenommen. Die ganze Kemp. hat damals ca. 120 Soldaten umfasst. Ich glaube einige Soldaten (Kranke usw.) sind im Lager zurückgeblieben, so dass etwa 90 bis 100 an diesem Einsatz teilgenommen haben.

.....
Jedenfalls ist die Kraftfahrzeugkolonne ca. 2 Stunden in Richtung Meer gefahren. Dann kam das Kommando absetzen. Dann kam eine Einsatzbesprechung. Ich als Sanitäter hatte von vornherein eine Sonderstellung. Bei mir war er klaggestellt, dass ich an dem Einsatz nicht direkt teilzunehmen hatte, daher war ich bei dieser Einsatzbesprechung nicht dabei. Aber bereits zu einem früheren Zeitpunkt entweder von der Abreise zum Einsatzort oder auf den LKWs — so wie ich weiß — ist davon gesprochen worden, dass es sich um eine Vergeltungsaktion handeln würde. Angeblich, so hat es damals geheißen, wäre eine LKW-Zug von griechischen Partisanen überfallen worden und die deutschen Soldaten hätten diesen Überfall nicht überlebt. Dieser Partisanenüberfall wäre das auslösende Moment für die Vergeltungsaktion gegen die Ortschaft Kommeno (wenn die Ortschaft so geheißen hat) gewesen.

Das Kommando bzw. die Leitung der Vergeltungsaktion hat, meiner Meinung nach ganz zweifelsfrei der Kommo. Chef der 12/98, Ob. Ltn. Rösner ich vermute eine Schwabe, inne gehabt. Ob. Ltn. Rösner war allgemein als 150% Nationalsozialist bekannt. Er war grausam und gegen die Feinde unerbittlich. Ich habe ihm immer den Namen "Nero der 12/98" gegeben. Allerdings möchte ich hier feststellen, dass er für seine Leute immer gut gesorgt hat. Ob. Hermann Delacher, der damals Leutnant und Zugführer war, an diesem Einsatz teilgenommen hat, vermag ich nicht anzugeben. Wenn er teilgenommen hat, dann nur als Zugführer und sicher hat er nicht

das Kommando über die Aktion innegehabt. Der kommandant des einsatzes war Ob. Ltn. Rösner, das ist sicher. Dann hat auch noch der Bat. Komandeur von Klebe an dem Einsatz teilgenommen. Um aber Missverständnisse zu beseitigen möchte ich gleich bezüglich des Wortes "teilgenommen" eine Richtigstellung vornehmen. Von Klebe hat sich während des Einsatz ausserhalb der Ortschaft aufgehalten ich befand mich in seiner Nähe und kann mich noch erinnern, dass Major von Klebe auf einen Strassenstein sass und abwartete bis die Aktion beendet war. Er hat dieser zeit, ich glaube das sagen zu können, keine Weisungen oder Befehle erteilt. Erst als die Schiesserei beendet war meldete Ob. Ltn. Rösner den Vollzug der Aktion und ersuchte von Klebe "er möge sich doch ansehen, wie seine Leute gearbeitet hätten". Auf diese Feststellung wies Rösner nicht ganz ohne stolz hin. Tatsächlich ist dann Major von Klebe eine stück in das Ortschaft hineingegangen. Ich habe mich dieser Personengruppe angeschlossen.

Was ich da zu sehen bekam war schrecklich. Leichen von Frauen und kindern lagen auf den strassen herum. In den Häusern in der Toreinfahrten usw lagen überall erschossene personen. Ich kann mich noch gut erinnern, dass ich von Klebe blass und angewidert abgewandt hatte und zu Ob. Ltn. Rösner bemerkte "das Herr Oberleutnant hat mit krieg nichts mehr zu tun. Damit möchte ich nicht zu tun haben". Es war auch unter den soldaten bzw. Angehörigen der 12/98 zu Auseinandersetzung gekommen. Alle oder fast alle haben die Aktion mit Nachdruck abgelehnt. Ich selbst habe am Ortsrand bei der Schiesserei soldaten scheien gehört: "Schiess doch Du! Ich kann das nicht! Du hast doch ein maschinengewehr oder eine Maschinenpistole, da geht das einfacher. Ich muss dah zielen".

Ja es kam dann sogar so weit, dass eine Abordnung von Unteroffizieren und Feldwebel beim komp. mit einem offiziellen Protest ihrem Unmut Luft machten. Die Unteroffiziere haben damals dem Ob. Ltn. Rösner klipp und klar erklärt, dass sie mit solchen Sachen nie mehr etwas

zu tun haben wollten. Wie die ganze Angelegenheit dann ausgegangen ist weiss ich nicht mehr. Aber auf alle Fälle war nach diesem Einsatz eine grosse Unruhe unter den Soldaten entstanden. Einige Tage nach dem Einsatz hat sich dann der Regimentskommandeur zu einem Besuch bei der 12/98 angesagt. Ich weiss noch, dass damals vom Rösner Lichtlinien für den Fall ausgegeben wurde, dass der Regimentskommandeur Angehörige der 12/98 über den Einsatz befragen sollte. Es hat damals geheissen, wir sollten im Befragungsfalle angeben, wir wären von Partisanen erschossen worden oder die Partisanen hätten das Feuer eröffnet, was natürlich keineswegs der Wahrheit entsprach. Aus diesem Umstand ist meiner Meinung nach einwandfrei zu erkennen, dass Ob. Ltn. Rösner sich seiner Sache nicht so sicher war und auch ein schlechtes Gewissen hatte. Der Regiments-Kommandeur — es handelt sich um den Nachfolger von Oberst. Salming — der ja einem Überfall der Partisanen zum Opfer gefallen ist — ist dann auch tatsächlich in unser Zeltlager gekommen, aber meines Wissens nach hat er niemanden bezüglich der Vergeltungsaktion befragt. Zumindest ist mir kein solcher Fall bekannt.

Ich möchte noch darauf hinweisen, dass wir (Major von Klebe und ich) von einem Soldaten beim Betreten der Ortschaft gewarnt worden sind nicht in die Kirche hineinzuschauen. Offensichtlich — so habe ich das nah in Erinnerung — sind dort mehrere Leichen gelegen und die ermordeten Frauen und Kinder in der Kirche wären sicher ein besonders abschreckendes Bild gewesen. Ich habe daher die Mahnung des Kameraden befolgt. Ich bin überhaupt sofort nach dem ersten Eindruck sofort wieder aus der Ortschaft, so dass ich nicht in der Lage bin anzugeben, wieviele Leichen insgesamt in der Ortschaft gelegen sind bzw. wieviele Frauen, Kinder und Männer dieser Aktion zum Opfer gefallen sind. Von einer Liquidierungsgruppe einer Ortsbevölkerung am Hauptplatz der Ortschaft, weiss ich nichts. Von Grausamkeiten, wie Bauchaufschnitzen, Augenausstechen, Leichenverbren-

nen usw. weiss ich auch nichts. Die Leichen die ich gesehen habe, zeigten keine Spuren von Misshandlungen. Die Leute waren erschossen worden.

Nach diesem Einsatz war die Einheit vollkommen demoralisiert. Ich kann mich deutlich an eine bezeichnete Situation erinnern: ein vorthaarer Feldwebel ein Bayer, war über diesen Einsatz so empört, dass er die Kappe vor die Füße von Ob. Ltn. Rösner war und wutentbrannt zu ihm sagte: "Herr Oberleutnant nehmen Sie zur Kenntnis, da war das letztmal, dass ich an so öhlich) das hat, ja mit einer Kriegsführung nichts mehr zu tun". Auch andere Unteroffiziere haben gegen den Oberleutnant Rösner Stellung genommen. Ich selbst habe mich von dieser Aktion auch abgestossen gefühlt. Ich habe es nie gebilligt, dass unbewaffnete Zivilisten bei Vergeltungsaktionen unangebracht worden sind. Dafür gibt es meiner Meinung nach keine Entschuldigung. Es ist richtig, dass die Partisanen, gleichfalls grausam gegen Angehörigen der ehemaligen deutschen Wehrmacht vorgegangen sind und man hätte nah verfehlen können, wenn den Partisanen ein harter Kampf angesagt worden wäre, aber das hat ja nicht mit der griechischen Zivilbevölkerung zu tun.

Otto Goldmann

V 508 AR 1462/68
Bd. I Bl. 1-248

σελ. 76

Wien, am 11 Februar 1970

.....
Es ist richtig ich war Angehöriger der 12. Komp. des 98. Rgt. der 1. Gebirgs-Division. Es ist weiters richtig, dass ich mit dieser Einheit in Griechenland im Einsatz war. Was nun die gegenständliche Aktion anlang, so ist es richtig, dass ich bei diesem Einsatz dabei war. Ich Kann mich nicht mehr an den Namen des Dorfes erinnern den Einwohner im August 1943 niedergemacht wurden, aber ich weiss noch, dass en ein ort in der Gegend von Janina war. Der ort muss aber etwas weifer von Janina weg-gewessen sein, weil die gesamte 12. Komp. mit LKWs zu dem Dorf gebracht wurde. Ich habe den ganzen Einsatz, die ganze Aktion noch gut in Erinnerung. Die Erelgnisse haben mich damals so aufgewühlt, dass ich bis zum heutigen Tage die schrecklichen Evinnerungen nicht mehr losgeworden bin. Es war mein einziger Einsatz bei elner solcher Aktion und deshalb sind mir die verschiedenen Einzelheiten so gut in meinem Gedächtnis halfen geblieben. Ich habe in Anschluss an dieser Aktion eine schwere Gewissenskrise durchgemacht. Aber das ging nicht nur mir so. Aus Gesprächen mit anderen Kameraden weiss ich, dass auch andere soldaten schockiert und entrüstet

waren. Ich weiss nach, dass wir im Anschluss an diese Aktion die Absicht hatten "stiften" zu gehen. Wir hatten genug. wir wollten von der ganzen "Scheisse" nichts mehr wissen. Aber schliesslich hatten uns dann doch der Mut zu einer Desertion gefehlt. Nicht ein Mann hat die flucht ergriffen. Ich habe über die exekutionen bisher zu niemanden gesprochen. Nicht einmal meiner Frau habe ich mich anvertraut, obwohl dies vorausschicken damit man beurteilen kann, dass ich nicht leichtfertig über diese Dinge urteile...

Was nun den einsatz gegen das Dorf in welchem sich griechische Partisanen befanden anlangt, so hatten wir in einem zeltlager eine Ruhestellung aufgebaut... Jedenfall würde von diesem zeltlager aus dann die Aktion durchgeführt. Die Aktion erfolgte am frühen Morgen an einem Tag Mitte August 1943. Den genauen tag kann ich selbstverständlich nicht mehr angeben... Schon am Tage vor dem Einsatz ist im ganzen Lager darüber gesprochen worden, dass ein offizier unserer Einheit in einem Dorf beschossen worden ist. Ich weiss nicht um welchen offizier es sich damals gehandelt hat Wenn ich gefragt werde, ob dieser offizier verletzt oder gar erschossen worden ist, dann gebe ich zu dieser Frage an, dass ich auf Grund der im Lager kursierenden Gerüchte der Meinung war, dass dem offizier überhaupt nichts passiert ist. Der offizier wäre damals, wenn ich das noch wichtig im kopf habe in den Dorf von Partisanen beschossen worden, doch hätte er sich noch in Sicherheit bringen können. So ähnlich wurde die Geschichte damals erzählt. Jedenfalls wurde dann eine Vergeltungs — oder Stva-faktion gegen das Dorf angeordnet. Schon am Tage vor der Vergeltungsaktion war durchgesickert, dass es bald losgehen werde. Tatsächlich am darauffolgenden Tag, in den ersten Morgenstunden mussten wir antreten — mit karabiner, pistole. Unsere einheit verfügte auch über granatwerfer die ebenfalls zu dem Einsatz mitgenommen wurden. Unser zug hatte auch ein MG mit. Ich war beim 1. Zug der 12. Komp. MG - Schütze I war ein gewisser

Anton Ziegler, ein Schwaben. Ich führe dies deshalb separat an, weil diese feststellung bei meinen nachfolgenden Ausführungen noch eine Rolle spielen wird. Wir wurden bei dem Antreten nicht informiert. Welchen Einsatz es sich handelt. Ich kann aber mit Sicherheit sagen, dass diesem Einsatz die gesamte 12. Komp. beteiligt war. Es kam dann der Befehl "aufsitzten" und wir fuhren mit zwei LKWs auf denen sich jeweils dann die beiden LKSw stehen. Wir umstellten das Dorf und es wurde ein Granat - Ortsbewohner geflüchtet sind, weil die Motore der LKWs haben einen ganz schönen Lärm gemacht und wir sind ja mit den Wagen bis in die allernächste Nähe der ortschaft gefahren Gleich nach dem Verlassen der LKWs wurden wir zusammengerufen und ein Offizier gab den Befehl. dass bei dieser Vergeltungsaktion, "dass alle niedergemacht werden müssen".

Wie gesagt, die Vergeltungsaktion wurde sofort in flammen. Dann sind wir in die Ortschaft eingedrungen und haben die Ortsbewohner aus den Häusern geholt. Es war ziemlicher Durcheinander. Man hörte ununterbrochen Schüsse. Ich möchte hier aber ausdrücklich betonen, dass es nicht richtig ist, dass die Partisanen das feuer auf uns eröffnet haben. Ich bin mir über die Tragweite meiner Aussage bewusst und möchte trotzdem nochmals wiederholen, dass aus dem Dorf überhaupt nicht auf uns geschossen wurde. Erst später nach dem Granatwerfer feuer hörte man Schüsse und ich raume ein, dass dann vielleicht auch Schüsse von den Partisanen abgegeben worden sind. Mon hat das dann natürlich nicht mehr genau unterscheiden Können. Aber bei unsevem Eintr effen, war vollkommene stille. Ich nehme an, dass die Dorfbewohner übervascht wurden. Möglicherweise haben noch einige flüchton Können, als sie das Herannahen der LKWs hörten.

Aber die Aktion selbst ging so rasch vor sich, dass ich mir nicht gut vorstellen kann, dass vielen die Flucht geglückt ist. Wir hatten ja das Dorf, das nicht sehr gross war, bald umstellt und von diesem Augenblick ist keiner mehr aus

dieser Umfassung herausgekommen. Ich kann nicht sagen, ob dann direkt bei der Aktion, als die Beschiessung unternommen haben, aber ich bin mir in klaren, dass auf Flüchtende bestimmt gerschossen wurde. Ich selbst habe aber keinen Ortsbewohner flüchten geseben. Die Angehörigen der 12. Komp. haben, wie gesagt, die noch in den Häusern versteckte gewesenen Ortsbewohner herausgetrieben und am Dorfolatz gesammelt. Bei diesen Säuberungsaktionen ist in den Häusern einige personen erschossen worden, aber eine personengruppe von 15-20 personen und zwar vorwiegend frauen, aber auch einige knaben (Keine kinder) und Mädchen im Alter von ca. 12 Jahren oder 13 Jahren waren dabei. Bei dieser Gruppe am Dorfplatz befanden sich nur einige Männer. Die genaue Anzahl von Frauen, Männer, Mädchen und Knaben, Kann ich nicht mehr angeben. Ich weiss nur eines sicher, dass sich bei dieser Personengruppe mehr Frauen als Männer defanden. Ich selbst musste mich nicht direkt befeiligen bei der Vergeltungsaktion, ich war dem Ziegler als Munitionsträger zugeteilt. Ich hatte mit jeder Hand Munitionskästen zu tragen.

Ich und auch Ziegler haber uns bis dahin in dern Aktion nicht beteiligt. Wir hatten den Befehl zu warten. Dann später als die Personengruppe am Haupt - od. Dorfolatz (es befant sich ein Gasthaus in der Nähe auf das kann ich mich noch gut evinnern) aufgestellt war, erteilte der Leutnant den Befehl zur Exekution der Personengruppe. Ziegler stellte das MG in einer Entfernung von 10 bis 15 m. auf. Im MG befand sich bereits ein Gurt Munition und Ziegler eröffnete das Feuer. Ziegler gab mehrere Feuerstösse ab und machte die Personengruppe nieder. Es hat niemand überlebt. Die Leichen blieben an Ort und Stelle liegen. Bezüglich des von dem Leutnant erteilten Belehles möchte ich noch anführen, dass ich noch gut erinnern, dass der Leutnant gedvoht hat, dass er im Falle einer Befehlsverweigerung zu einem Tatbericht gezwungen wäve, was wiederum ein kriegsgerichtsverfahren nach sich gezogen hätte. Ich führe dies deshalb hier gesondert an,

weil man daraus schon ersehen kann, dass dem Ziegler dieses ganze Vorgehen nicht gepasst hat.

Wenn man berücksichtigt, dass dieser Einsatz die erste derartige Aktion der 12. Komp. war, dann wird man verstehen, dass die ganzen Ereignisse alle Angehörigen der 12. Komp. schwer belastet haben. Ich weiss noch, dass der Ziegler Einwände vorbrachte Ziegler wollte das MG gar nicht bedienen, aber der Leutnant hat auf die Ausführung des Befehls bestanden. Nach der Exekution konnten wir nicht gleich mit den LKWs abfahren, weil die anderen kameraden in der Zwischenzeit mit den LKWs verschiedenes Beutegut weggebracht hatten. Die LKWs kamen erst nach genauer zeit zurück und holten uns wieder in das zeltlager. Ich nehme an, wir mussten etwa eine stunde auf die LKWs warten wir hatten uns einstweilen zwischen den Häusem in den Schatten gestellt. Es war, ja August. Es war sehr heiss.

Nicht alle Höuser haben nach Eröffnung des Granatwerffeuers zu brennen begonnen. Einige Häuser waren noch vollständig unbeschädigt. Erst dann als die LKWs wieder da waren, kam von dem bewussten Leutnant der Befehl die unbeschädigten Häuser niederzubrennen. Tatsächlich haben dann einige Angehörige der 12. komp. den Befehl ausgeführt. Bei unserer Abfahrt mit den LKWs zum zeltlager standen alle Häuser der Ortschaft in hellen Flammen. Die ganze Vergeltungsaktion hat meiner Schätzung nach einen ganzen tag gedauert. Wir sind in den ersten Morgenstunde abgefahren und erst am später Nachmittag wieder zurückgekommen...

Hinsichtlich der angeblich von Angehöriger den 12. komp. verübten Grausamkeit wie Augenausstechen kinder mit benzin getränkten Wuttebauschen verbrennen, Vergenaltigungen von Frauen usw. möchte ich mit allen Nachdruck bemerken, dass es sich hier um Greuelmärchen handelt. Bei der von mir geschilderten Aktion sind solche ungeheuerliche Verbrechen nicht verübt wurden. Ich habe hier aus Freien stücken Dinge gesagt die ich auch nicht für richtig befinde und ich möchte mit Entschieden-

heit feststellen, dass ich, wenn sich wirklich solche Dinge zugetragen hätte, hierüber rückhaltslos Auskunft geben würde. So etwas ist nicht vorgekommen. Das hätte ich bestimmt erfahren. Es ist schon traurig genug, dass es zu dieser Exekution als Vergeltungsmaßnahme kam, aber darüber hinaus ist nicht vorgekommen.

Johann Waslauer

Als wir den Einsatzort erreichten, ob dies die Ortschaft Kommeno war, weiss ich nicht, erhielten wir den Befehl absitzen. Es megann bereits hell zu werden. Wir hatten, wir dies bei allen Einsätzen üblich war, den Befehl jeden unnötigen Lärm zu vermeiden. Dann gab der offizier der die Vergeltungsaktion leitete Weisungen bzw. Befehle. Ich kann mich natürlich nach so langer zeit auf den Wortlauf der Befehle nicht mehr evinnern, aber ich glaube sie liefen daraus hinaus, dass wir die Ortschaft zu umstellen und alle Ortsbewohner nieder-zummachen hätten d.h. dass von der Ortschaft niemand flüchten.

Ich worde als Absqerrposten mit noch anderen Kameraden eingeteilt. Ich nahm Aufstellung am Rande der Ortschaft. Dann hörte ich schon Gewehr — und MG — feuer. Die Häuser wurden angezündet und die Ortsbewohner flüchteten von den Häusern ins Freie, wo auf sie geschossen wurden. Dort, wo ich Posten stand, sind mehrere Ortsbewohner durchgebrochen. Dorf wo ich aufgestellt war, war eine grosse Lücke zum nächsten Posten. Diesen Umstand haben einige Flüchtende ausgenützt. Ich habe auch geschossen um dom Befehl genüge zutun. Abor ich habe nicht auf die Flühtendon gerielt. Ich habe so getan als würde ich mit meinem Gewehrfeuer fluchtersuchen verhindern, aber beiden Flüchtenden waven auch Frauen und kinder und ich brachte as einfach nicht übers Herz auf diese flühtenden zu schiessen, d.h. gezielt zu schiessan. Als ich erkannt halte dass es sich hier von keinen kampf um keine gefecht gegen Partisanen

handelt, sondern um eine Vergeltungsaktion gegen wehrlose Ortsbewohner, entschloß ich mich auf meine Art nicht mitzumachen. Wie gesagt, ich machte so, als würde ich versuchen Fluchtversuchen zu unterbinden. Tatsächlich habe ich aber niemanden erschossen. Dort wo ich stand ist es etlichen gelungen durchzukommen. Die Anzahl der Personen denen die Flucht aus der Umzingelung geglückt ist, ist mir nicht bekannt. Ich kann mich aber noch erinnern, dass ich dann auf dem Hügel bei der Ortschaft Leute gesehen habe und dürfte sich hier um jeden Ortsbewohner gehandelt haben die geflüchtet sind, die dem Massaker zugesehen haben.

Es war eine fürchterliche Schiesserei. Man hörte MG- und MP Feuer. Alle Häuser brannten, Frauen und Kinder schrien, die Häuser brannten. Nach zwei oder drei Stunden war alles vorbei! Es war inzwischen sehr heiß geworden. Alles war still. Ich bin dann mit nah einigen anderen Kameraden in die Ortschaft hineingegangen. Überall lagen Leichen herum. Einige waren noch nicht tot. Sie bewegten sich und stöhnten. Zwei oder drei Unteroffiziere gingen langsam durch die Ortschaft und gaben ihnen Sterbenden Grabschüsse. Wer diese Untoff. waren, weiß ich nicht mehr...

Ich war so angewidert von diesem Einsatz und so aufgeregt, dass ich keinen Teil der Vergeltungsaktion nur noch verschwommen, in Erinnerung habe. Ich bin jetzt immer versucht diese Erinnerungen zu verdrängen, weil sie so schrecklich sind. Ich habe mir auch die Leichen auch nicht genauer angesehen, weil mich das Ganze so abgestossen hat. Ich hatte vom Anfang an einen Widerwillen gegen diese Aktion. Hätte ich zu einem früheren Zeitpunkt erfahren, dass es sich um keinen Partiseinsatz sondern um eine Vergeltungsaktion handelt, dann hätte ich wahrscheinlich Mittel und Wege gefunden mich zu drücken. So aber habe ich bis zum Schluss zur Befehlsausgabe nicht gewusst, dass wir eine Vergeltungsaktion durchzuführen haben. Ich werde nun gefragt ob mir etwas von einer Exekution am Hauptplatz be-

konnt ist. Hierzu möchte ich anführen, dass ich mich auf den Hauptplatz od. was immer das für ein Platz in der Ortschaft war den man Hauptplatz nennen können, nicht erinnern kann. Jedenfalls habe ich von einer Massenerschiessung od. Exekution nicht gehört od. später erföhren die Leichen und sterbenden die ich herumliegen sah liessen keine Schluss auf eine Exekution zu. Ich meine, wenn mehrere Personen zusammen jerschossen werden dann müssten die Leichen, ja in einem eng umgrenzten Raum liegen. So etwas habe ich aber nicht gesehen.

Nach Lage der einzelnen Leichen war eher anzunehmen, dass diese personen beim verlassen der Häuser od. auf der Flucht erschossen worden sind. Ich glaube nicht, dass es der 12 Komp. tatsächlich gelungen ist, alle Dorfbewohner zu erschiessen. Wie bereits erwähnt, in meinem Abschnitt ist einige Ortsbewohner — beding durch mein "Stillhalten" — durchzukommen und in anderen Abschnitten wird es vielleicht auch so gewesen sein. Das wäre durchaus vorstellbar, weil ich weiss dass die Kameradon (fast alle) diese Einsatz obgelehnt haben. Wir haben nach dem Einsatz im Zeltlager untereinander natürlich über das aussergewöhnliche Ereignis gesprochen und fast alle waren entsetzt über diese sache. Ich habe keine misshandelten Leichn gesehen. Mir ist auch nicht davon bekannt, dass Frauen vergewaltigt wurden od. dass kinder verbrannt wurden oder dass man diese Leichen die Augen ausgestochen od. den Bauch aufgeschlitzt hat. Ich habe solche Leichen nicht gesehen. Allerdings habe ich mir die Leichen da mir von dem Anblich groute, nicht genau angesehen. Ich habe überhaupt, ich glaube so war es, versucht so rasch als möglich wegzukommen. Ich bin daher gleich mit einem der ersten LKWs bgefahran. Es muss dies so um die Mittagszeit gewesen sein. Am nächsten Tag wurde dann ein Trupp zusammengestellt der die Aufgabe hatte den gesamten zurückgelassenen Hausrat zu sammeln und in das Zeltager zu bringen. Ich habe diesem Trupp nicht angehört. Die Gründe für dieser Vergeltungsaktion haben wir erst später nach dem Ein-

satz erfahren. So nach und nach ist durchgesickert dass ein General (LANDS?) od. der Stabsoffizier Salmingene während einer Inspektionsfahrt beschossen worden ist. Angeblich sei der hohe Offizier bei diesem Überfall ums Leben gekommen...

Über den Befehlsweg der diese Vergeltungsaktion auslöste bin ich damals Gefreiter und das sagt, ja alles - nicht informiert. Ich vermag nicht einmal mehr mit Sicherheit anzugeben, ob Delacher od. Röser den Einsatz leitete. Beides ist möglich. Wer aber wirklich damals bei der Vergeltungsaktion von den Offizieren den 12/98 beteiligt war bzw. den Einsatzbefehl gab, weiss ich nicht.

August Seitner

σελ. 161-166

Es ist richtig dass ich Angehöriger der 12/Geb Jg. Rgt. 98 war... Was nun die Vergeltungsaktion gegen die Ortsbewohner von Komeno betrifft so entspricht es den Tatsachen, dass die gesamte 12. Komp. des 98 Geb. Jg. Regiments an diesem Einsatz teilnahm. Ich selbst habe auch an dieser Aktion teilgenommen...

Eines Tages in den ersten Morgenstunden wurden wir geweckt und wir erhielten den Befehl uns feldmarschmässig auszurüsten und anzutreten. Als ich unser Zelt verlassen hatten, sah ich dass am Rande des Zeltlagers glaublich vier, fünf LKWs abgestellt, waren. Wir erhielten den Befehl auf die LKWs zu steigen. Ich kann mich erinnern dass die 12. komp. damals komplett mit Granatwerfern, MGS usw. ausgerüstet zum Einsatz abging. Es wurde uns damals nicht mitgeteilt, wo der Einsatz geplant war. Wir waren der Meinung, dass es sich um einen Partisaneneinsatz handeln würde. Wir Rohren mit den LKWs ca. 1½ Stunden. Dann mussten wir absitzen. Wir umstellten einen Ort. Erst später habe ich erfahren, dass der Ort Kommeno geheissen hat. Ich wurde zur Absicherung etwa 50 m. ausserhalb des Ortes mit anderen Kameraden postiert. Kurz darauf setzte Granatwerferfeuer ein. Die Häuser begann zu brennen. Dann hörte man MG und Gewehrfeuer. Auch Schüsse aus Maschinenpistolen waren zu hören. Auch ich habe auf Flüchtende geschossen. An dieser Stelle möchte ich noch einfle-

hten, dass unmittelbar vor der Umstellung des Ortes noch vom Leiter des Einsatzes - ich glaube er hat Röser oder Rösner geheissen, ein Münchener, der damals den Rang eines Oberleutnants inne hatte, Befehl erteilt wurde, dass niemand die Ortschaft verlassen dürfe. Er hat ausdrücklich den Befehl erteilt auf alle Flüchtende zu schießen. An der Stelle wo ich postiert war, ich und noch weitere Fünf Kameraden versuchten, so viel ich mich noch erinnern kann, vier oder fünf Ortsbewohner, darunter vielleicht zwei Frauen, die Postenkette zu durchbrechen d.h. sie versuchten zu flüchten. Ich und auch meine Kameraden haben, wie es uns befohlen war, auf die Flüchtenden das Feuer eröffnet. Die Flüchtenden wie bereits erwähnt 4 od. 5 Ortsbewohner von Komeno, wurden getroffen und getötet. Ich habe dann noch die Leichen der Erschossenen im Gelände liegen gesehen. Sie waren alle tot, da gibt es keinen Zweifel. Ob meine Schüsse getroffen haben, weiss ich nicht. Ich habe gezögert, aber ich weiss nicht, ob ich auch getötet habe. Jedenfalls die Leute die bei uns raus wollten, sind nicht durchgekommen, die sind gefallen. Wie bereits geschildert. Die Häuser brannten. Offensichtlich ist das Feuer in den Häusern durch das Granatwerferfeuer entstanden. Aber ich habe auch gesehen dass unsere Leute verschiedene Häuser angezündet haben. Die Ortsbewohner die aus den brennenden Häusern zu flüchten versuchten, wurden sofort angeschossen. Eine grössere Personengruppe wurde dann am Hauptplatz zusammengetrieben und mit einem MG am Hauptplatz erschossen. In dieser Personengruppe befanden sich Frauen Männer, Kinder. Die Erschiessung am Hauptplatz habe ich nicht direkt mitbeobachtet, aber ich habe unmittelbar nach der Exekution den Leichenberg gesehen. Wenn ich gefragt werde wieviele Personen dieser Exekution zum Opfer fielen, dann gebe ich an dass ich das nur schätzen kann und eines "Haufen" Leichen zu schätzen ist nicht ganz einfach. Ich schätze das ist sehr vorsichtig geschätzt - dass es sich um 300 Personen gehandelt hat. Vielleicht auch 400 aber mehr bestimmt nicht.

Ich kann nicht sagen wieviel Frauen und kinder sich unter den Opfern befondon, aber ich hobe unter der Leichen frauen und kinder ud ginz junge Männer gesehen.

Was mich furchtbar abgestossen hat, dass war dass einige Angehörige der 12. Komp sich in schändlicher Art an den Leichen zu schaffen machten. So habe ich selbst yesehen, wie einige Soldaten don weiblichen Leichon Bierflaschen in den Geschlechtsteil einführten. Ich glaube ich hobe auch Leichon gesehers demen die Augen ausgestachen waren. Wenn ich gefragt worde, ob es den Tatsachen entspricht, dass kinder in der Weisse verbrannt wurden, dass ihnen mit Benzin getränkte Watte in die Münder gestopft und die Watte dann angezündet worden ist, dann gebe ich an dass ich totsächlich kinder gesehen habe (Leichon) die in der Gesichtsgegend um don Mord schreckliche Brandwunden aufwiesse: ob dieser kinter lebend oder als Leicher so mischandelt wurden sind weiss ich nicht. Ich bin, ja erst nach Beerdigung der ganren Aktion auf den Hauptplatz yekomes und da gab er nur nah Leichen. Da hat von den Ortsbewohnern niemand mehr gelebt. Ob sich unter don Leichen auch schwangern Frauen befunden habon, weiss ich nicht. Ich rabe keine Leichen yeschen dones der Bauch aufgeschlitzt war. Ich habe auch nichts davon gehört, dass Frayen vergewaltigt worden sind. Überlebt hat meiner Meinung nach niemond. Wir hatten don Befehl alle Ortisbewohner zu erschiessen. Aber es wurden auch die Hunde der Ortsbewohner erschossen. Es war schveklich. Ich werde diesen Einatz mein ganres Lebon nicht vegesson. Der Einsatz hat wn den früher Morgenstunden bis etwa 10⁰⁰ uhr gebauert. Ich konn mich nach evinnern, dass die Aktion brendet war, als bereits sehr heises wurde. Wir suchten im schratten von Orangenbäme Schutz von der Sonne und warteten auf die Rückkehr der LKWs. Die LKWs waren nämlich nach der Aktion mit Beutegut volbeladen worden. Das Beutegut, verschiedener Hausvot, war nämlich weggebwicht worden und wir mußten wurten bis die LKWs wieder zurückkamen und uns abholten.

Es war nach der wüsten Schiesserei sehr still yenorden. Die meisten Kameraden waren sehr bedrückt. Fast keiner war mit dieser Aktion einverstanden. Ich hatte bis zu diesem Zeitpunkt nicht yewusit, dass sich bei der 12 komp. ouch einige Sadisten befonden, die sich wie ich bereits ausgefüttert habe hestialisch bonommen haban. Ich hobe selbit yeschen, wie sich inige Soldaten über die Leichon lustig yemacht habon und Witze «risson» aber der grösste Teil war schockiert ud bedrückt. Alle hatten Gewissens konflikte bis auf wehige Ausnahmen. Schliesslich hobon wir uns alle auf den (damals meiner Meinung nach absolut richtigen) Standpunkt zurückgerogen, dass wir ja nur befehlsgemäss yebandelt habon. Und auf Befehls verweigenung waren ja harter strafen angedroht. Ich bin nicht in der Lage anzuyeban, wer wa der 12 sokhe makraben scherze, wie bierflaschen in den Geschlechtsteil stecken usw. ausgeführt hot. Ich würde diese Nomen nanon, wenn ich sie wüsste, weil ich solche übergriffe oblehne ud immer abgelehnt habe. Aber ich weiss wirklich nicht wer solche Sache yomacht hat.

.....
Jedenfalls, dies möchte ich nochmals abschliessend feststellen, hat die yesamte 12. ander Aktion teilgenommen. Ich nehme an es woron über 100 soldaten die Vergeltungsaktion durchjeführten...

Ich worde nun gefragt, ob es sich bei dem Einsatz yegen Komeno um eine Kampfhardlung gehandelt hat, ob die «12» beschosson worden ist odev ob überhaupt won Seiten der Ortsbowohner eine Gegenwehr festrustellon war ud yebe ich zu dieser Frage an dass wn den Ortsbewohner von Komeno keine Varteldigung erfolgte oder anders ausgedrückt: ich honnte von meinem posten aus keine Gegenwehr feststellon. Meiner Meinung vach hoben die Orbewohner nicht das Feuer eröffnet oder auch nur erwidert. Der Einsatz kam für die Ortsbowhner won Komeno vollkommen überraschend. Es hat sich also keineswegs um Kampfhandlungen gehandelt. Er war eine veine Vergeltungsaktion. Die Leute warden zum grössten teil

auf der flucht erschossan. Und es bestand der ausdrückliche befehl dass auf flüchtende zu schiessen sei und dass neiward überleben dürfte. Die leute (Leichen) dieam. Hauptplatz lagen, woren bei einer Exekution erschossen worden...

Möchte ich roch ergänzend anführen, weil dies auch vielleicht ein bereichnendes lichh auf die ganze sache wirft, dass nach dem Einsatz im Zeitlager ein «Besäufnis» stattfard. Es war Wein und auch Lebens-mittel erbeutet worden. Dieser Wein wurde angetrunken ud es ging bei einigen hameraden hach her. Allerdings ud dies möchte ich auch feststellen, war den meisten nicht zum Feiern.

Franz Tomaschitz

σελ. 179-184

Wir wurden gegen 4.00 uhr oder war es gar erst 03⁰⁰ uhr geweckt. Wir mussten uns einsatzmässig d.h. feldmarschmässig ausrüsten. Wir Landser worn mit dem karabinen 98K ausgerüstet. Aber die zug-und Gruppenführer hatten Maschinen pistolen und pistolen. Auch handgranaten wurden angegebom. Der Granatwenferzug war ebenfalls mobilisiert worden, genauso wie die MG-Zug...

Wir wurden vor der Ortschaft noch zu einer Einsatzbesprechung zusammengenifen. Erst hier wurde uns im Detail mitgetelt um was es eingetlich bei diesom Einsatz yeht. Ich kann mich noch gut erinnern, dass die Aktion leitende offizier, es handelt sich um den Leutnant Delacher «Hauptbefehl» ausgegeben hat, uns eihgeschärft hat, dass neitmand von der Ortsbewohner überlebon dürfe. Dann hat mit uns der Leutrانت Wimmer den Einsatzplan besprochen. Es wurde und befohlen die Ortschaft zu umstellen ud dann anzugreifen. Zuerst wurde das Graratwerferfeuer eröffnet. Die Häuser beganne zu brenne, dann sind wir wrgerückt und in die Ortschaft eirgedrungen. Ich kann mich roch auf einige Srenen evinnern. So habe ich z.b. yeschen, dass die Ortsbewohner die Haustüren versperrt oder zugehalten habon. In so einen fall schossan die soldaten mit der Maschinenpistole durch die Türen ud fenister. Auch handgvonaten wurden durch die fenister in die wohnungen yenorfen... Die Häuser die nicht durch das Granatwerferfeur in brond geriaten, wurden dann von den soldaten angezündet. Die Aktion hat bis in den nachmittagsstunde gedauert. Dann

wude durchgegeben, dass wir und Beutegegenstände mitnehmen könnten. Die soldaten aber so erschöpft, dass sie von horumliegenden sachen waren etnos mitgenommen hoben. Lediglich die officiere hoben erbeutete tepiche und andere Wertgegenstände auf LKWs verlangen ud weggebwicht. Wir musston dann glaublich zwei Tage später rochmals in die Ortschaft ud soltten die Haustiere, Hühner, Kühe, Schweine usw. abtransportieren. Aber es war nicht mehr viel da. Dann sallten wir auch, um einer Seuche vorzubeugen, die Leichen beerdingen, aber, wir bereits erwühnt als wir rach Komeno kamen, war die Ortschaft, saweit dies rach diesem umfassenden Zestärungen überhaupt möglich war, so hlabwegs aufgeräumt ud die meistens Leichen bereits von den Beuohner der umliegerden Ortschaft beerdigt worden, so dass für uns nicht mehr viel zu tun war.

Zwischen den soldaten ist es nach diesom Massaker zu einer Auseinander setrung yekommen. Die meisten soldaten waren mit dieser Aktion nicht einverstanden. Die meistan woren der meinung, es habe sich um nichts weiter als um einen Raubryg gehandelt unter dem Vorwond, dass es sich um eine Vegeltungaktion wegen der Beschiessung eines deutschen Generals hordelt. Viele spuchen es offen aus, dass das ganze eine Schweinerei sei wehrlose zivilisten zu erschiesson. Ardere, einige wenige, waren wieder der Ansicht, dass alles potentielle feirde gewesson seien, die nur die partisanen gegen uns soldaten unterstützen. Die Auseinandersetzung war so heftig, dass ich in diesem zusammenhang eher bereits von einer «Meuterei» sprechen nöchte. Nahnals zurückkommend auf den besagten Einsatz ygegen die Komeno möchte ich über Befragt anyebon, dass auch ich geschossen habe ich habe nicht yerielt yeschossen, aber ich konnte mich dem befehl nicht widerseetren ud habe in das eine oder andere Haus mit meinem Karabiner hineingeschossen. Ob ich jomarden yetroffen habe, weiss ich nicht.

Aber ich möchte betonen, dass der eindeutlige befehl von Leutnant Delacher ausgegeben wundo, dass alle Ortshe-

nohner, «niederumachen» — auf dieser Wort kann ich mich noch gut evinnern — also zu erischiessen seien. Delacher hat in seiner kurzen Ansprach bei der Einsatzbeiprechung mit Empörung darauf hinyewiesen, dass in dieser ortschaft ein generalder detscher Wehrmacht angeschossan worden sei und dass man es diesen partisanen, jotzt reigen werden. Es ist alles niederzumachen und die Häuser anzuründer, so hat damals der befehl won Delacher yebutet. Der leutnant Wimmer hot dann nur mit uns den sozusagen technischen Vongang besprochen. Er teilte die einzelnen Stosstrupos ein. Erklärte wir die Ortschaft zu umstellen wäre ud auf welche Zeichen dann angegriffen weden sollten.

An der Aktion hat die gance 12/98 teilgenommon. Alle die da waren. Was doon die Beerdeigungsaktion an einem der rächtu tage nach der Aktion betrifft, so waren, die Mehrzahl der Leichen bereits beerdigt. Aber ungefähr 20 Leichen mussten rach wir das beerdigungs kommando vornehmen. Wir schaufelten dort wo die Leichen henamlagen, an ort und stelle gweben ud legten die Leichen hinein ud Schütteten die Graben zu. Bei den Leichen handelt es sich mur um frauen, kindern ud alte Männer. Die Leichen waren aufgebläht ud die Zersetzung hatte bedingt durch die grosse. Hitze bereits eingeselzt. Die Leichen wur en über vod über mit Eliegen bedeckt. Es war eine überaus widerwärtige Tätigkeit, darum hobe ich auch die sache noch so gut in evinnerung.

Μέρος Ε΄

Καταθέσεις Ελλήνων μαρτύρων
σε γερμανική μετάφραση

V 508 AR 1713/67 Bd. I Bl. I
V 508 AR 1712/67 (verbunden)

17

13

40 ✓

22/

Lfd. Nr.	Tatort	Zeitraum	Beschuldigung	Beschuldigter und Einheit	Bemerkungen
47	Paranythia	Oktober 1943	Mord	1) Stefan, Hauptmann	
	Kreis Paranythia	1943	Kirchenraub, Entseihung der Kirche, Vergewaltigung, Terrorisierung der Zivilbevölkerung, Plünderung, Mötigung, Verhaftung, Entführung, Hinrichtungen, Brandstiftung	1) Lanz, Hubert, General, 2) Keller, Josef, Offizier, Oberlt. 3) Ott, Oberlt. 4) Schlafen, Johann, Offizier, 5) Knab (Knob ?) Hauptmann, 6) Eckstein, Major, 7) Zok, Stabsfeldw. 8) von Kieften, 9) Leifter, Ltn. 10) Lende (Ledi ?) Oberst, Stellvertr. von Lanz	
	Potamia / Fanarion Eperus	August 1943	Ermordung von 12 griechischen Zivilisten	1) Keller, Josef, Oberlt.	
	Farga / Preveza	1943	Mord, Hinrichtungen	1) Ott, Oberlt. 2) Stefan, Hauptmann, Kommandant von Farga	
	Kommenou / Arta	16.8.1943	Plünderung, Vergewaltigung, Mötigung, Verletzung, Terrorisierung, Brandstiftung, Verhaftung, Entführung, Hinrichtungen, Erschießungen, Massenverbrennungen, Hinrichtung aller Einwohner und Einsicherung des Dorfes, Beschlagnahme von Vieh	1) Lanz, Hubert, General, Kommandeur 22. Geb.Korps 2) von Stettner, General, Kommandeur der Geb.Division "Edelweiss" 3) Fahnler (Fallner ?) Major der Division "Edelweiss" vermutl. aus Österreich	
	Arta	1943-1944	Verhaftung, Misshandlung, Terrorisierung der Zivilbevölkerung	1) Sommer, Oberst der A. tillerie	
	Preveza	September 1943	Hinrichtung von 3 Zivilisten	1) Trexler (Trechler ? Trechler ?) Hauptmann der Division "Edelweiss"	

Abschrift

ZEUGENEIDLICHE VERNEHMUNG

Arta, den 18. Februar 1946

Fr. : Wie heißt du u.s.w.

Ant. : Evripidis K. [REDACTED], geboren und
wohnhaft in [REDACTED] Rechtsanwalt, 52 Jahre alt,
orthodoxer Christ.

Fr. : Kennst du die wegen der Zerstörung des Dorfes
"Kommenon " Beschuldigten oder bist du verwandt
mit ihnen ?

Ant. : Ich kenne sie nicht .

Er wurde auf das heilige Evangelium gemäß den Artikeln
121 und 124 der StPO vereidigt für den Fall, daß es ihm
unmöglich sein wird bei der öffentlichen Hauptverhand-
lung zu erscheinen.

Fr. : Weißt du ob u.s.w. (es wurden ihm die erforder-
lichen Fragen gestellt)

Ant. : Die Exekutionen, die während der Zeit der itali-
enischen Besatzung stattgefunden haben, belasten,
meines Wissens, den damaligen Kommandanten der
Karabinieri von Arta Moshata und den Brigadier
Lantso. Beide leben nicht mehr.

Während der Zeit der deutschen Besatzung, vom 12.
September 1943 bis zum 22. September 1944 wohnte
ich ungefähr 6 Monate lang in Arta.

Während dieser Zeit fand keine Exekution statt.

Es wurden nur im Sommer 1944 108 Griechen in ei-
ner Nacht verhaftet, welche jedoch nach 2 Tagen
freigelassen wurden. Ihre Verhaftung befahl der
Artillerieoberst Sommer, der damals Kommandeur
der deutschen Streitkräfte hier war. Das furcht-
bare Gemetzel von Kommenon fand zwar während der
Zeit der italienischen Besatzung statt, (August
1942) belastet aber ausschließlich die Deutschen.
Insbesondere die Zerstörung von Kommenon, nach
den Auskünften, die mir damals der heute in Kala-
mas dienende Landgerichtsrat Ioannis Mexis gab,

2

befahl der deutsche General der Division Edelweiß
in Ioannina von Stettner. Viele Einzelheiten über
diesen Punkt kennt der aus Kommenon stammende
Professor Herr Stefanos Pappas.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen .

Es wurde ihm vorgelesen und von ihm bestätigt.

Der Vernommene

(gez.)

Die Zeugen

(gez.)

Der Leiter

(Gendarmerie)

(unles. Unterschrift) (unles. Unterschr.)

Unterdirektion

(gez.)

(unles. Unterschr.)

Abschrift

ZEUGENEIDLICHE VERNEHMUNG

Arta, den 12. Dezember 1945

Fr. : Wie heisst du u.s.w.

Ant. : Pappas Stefanos [REDACTED] geboren in Kommenon, wohnhaft [REDACTED] Gymnasialdirektor, 42 Jahre alt, orthodoxer Christ.

Fr. : Kennst Du die wegen der Zerstörung des Dorfes Kommenon beschuldigten Deutschen oder bist Du verwandt mit ihnen?

Ant. : Ich kenne sie nicht.

(Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln 121 und 124 der StPO vereidigt für den Fall, dass es ihm unmöglich sein wird, bei der öffentlichen Hauptverhandlung zu erscheinen.)

Fr.: : Weissst du ob u.s.w. (es wurden ihm die erforderlichen Fragen gestellt)

Ant. : An 16. August 1943 wurde mein Dorf Kommenon von den Deutschen zerstört. Ich weiss nicht, welche deutsche Einheit es war, die das Dorf zerstörte, es handelte sich um einen Truppenteil von ungefähr 400 Mann und drei Offizieren, welche im Dorf Louros-Filippiados stationiert waren. Dieser Truppenteil gehörte der deutschen Gebirgsjägerdivision Edelweiss an, die in Ioannina stationiert war und deren Kommandeur, welcher auch den Befehl zur Zerstörung von Kommenon erteilte, von Stettner hiess. Von einem anderen Offizier oder Unteroffizier kenne ich nicht den Vor- und Zunamen und die Auffindung ist nicht möglich, weil ich aus meinen Nachforschungen im Dorf Louros-Filippiados in Ioannina und in Arta nur den Vor- und Zunamen von "Stettner" in Erfahrung brachte. Bei der Zerstörung von Kommenon wurden 317 Personen jeden Alters und Geschlechts getötet. Die Ermordungen erfolgten durch automatische Waffen, Handgranaten, Messer und Feuer. Diese Zer-

störung erlebte ich selbst mit meinen Augen, weil ich selbst dabei gewesen bin. Diese Morde wurden auf grausamste Art begangen, das heisst, sie schnitten die Leiber von Frauen auf und sie verbrannten die Kinder mit Benzin wie Feuerwerke, indem sie in ihrem Mund mit Benzin getränkte Watte stopften und sie dann anzündeten. Mit Messern haben sie niedergemetzelt und auch Augen ausgestochen. Ich glaube, dass die Deutschen unser Dorf Kommenon auf den Grund zerstört haben, weil dieses Versorgungszentrum der Partisanen von ELAS war, die dort einen ständigen Wachposten hatten und Steuern für die über das Meer eingeführten Waren einzogen sowie der Partisanen von EDES, welche sich ebenfalls von dort versorgten. Dies wurde anscheinend den Deutschen bekannt, weil vor der Zerstörung ein deutscher Personenkraftwagen dort vorbeifuhr und die mitfahrenden Deutschen die Existenz von Partisanen bemerkten, obwohl die Partisanen sie nicht gestört hatten.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen und ich unterschreibe.

Es wurde ihm vorgelesen und nachdem es von ihm bestätigt wurde, unterschrieben.

Der Leiter der Gendarmerie	Die Zeugen	Der Vernommene
Unterdirektion	(gez)	(gez)
(gez.unleserliche Unterschr.)	(2ml.Unterschr.)	(unles.Unterschr.)

Abschrift

ZEUGENBEIDLICHE VERNEHMUNG

Arta, den 3. Dezember 1945

Fr. : Wie heisst du u.s.w.

Antw.: Efstathios Missiotis des [REDACTED] geboren und
wohnhaft in [REDACTED] Gemeindevorsteher von
Kommenon, 41 Jahre alt, orthodoxer Christ.

Fr. : Kennst du die wegen der Zerstörung des Dorfes
Kommenon beschuldigten Deutschen oder bist du
verwandt mit ihnen?

Antw.: Ich kenne sie nicht.

(Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln
121 und 124 der StPO vereidigt für den Fall, dass es ihm
unmöglich sein wird bei der öffentlichen Hauptverhandlung
zu erscheinen.)

Fr. : Weissst du ob u.s.w. (Es wurden ihm die erforderlichen
Fragen gestellt.)

Antw.: Am 16. August 1943 ist ein schwerbewaffneter Truppen-
teil von ungefähr dreihundert Deutschen in unser
Dorf gekommen und hat durch Brandlegung und Plün-
derung das ganze Dorf zerstört. Sie ermordeten
318 Personen jeden Alters und Geschlechts. Von den
Ermordeten stammten zweihundertsechundachtzig Per-
sonen aus unserem Dorf und die übrigen stammten aus
anderen Dörfern und befanden sich zufällig dort.
Aus welchem Grund die Zerstörung erfolgte, weiss
ich nicht genau, aber gewiss brauchte es keines
speziellen Grundes dafür, weil das zerstörerische
Wesen der Deutschen die Zerstörung unseres Dorfes
sowie vieler anderer verursacht hat. Jedenfalls
fuhr drei Tage vor dem Tag der Zerstörung ein deut-
scher Personenkraftwagen durch unser Dorf, in dem
drei Deutsche sassen, die die Existenz von Parti-
sanen sowohl von ELAS als auch von EDES, welche
dort Maschinengewehre aufgestellt hatten, feststell-
ten. Sie griffen aber den Fkw mit den Deutschen

nicht an, gerade deswegen, um Vergeltungsmassnahmen ihrerseits zu vermeiden, welche jedoch leider nicht vermeiden wurden. Die Tragödie unseres Dorfes übersteigt jede Vorstellungskraft. Die einen Deutschen töteten durch Gewehrschüsse, andere durch Handgranaten, wieder andere durch Messer und andere durch Feuer. Von den Ermordeten waren hundertvierzehn Frauen, sechs- undsechzig Kinder unter 15 Jahren und hundertachtunddreissig Männer.

Ich weiss nicht genau, welche deutsche Einheit es war, die die Zerstörung vollbrachte. Es war jedenfalls ein Bataillon der Division Edelweiss, die die Nummer I trug, (I.Division Edelweiss) welches im Dorf Louros Kreis Preveza stationiert war. Kommandeur dieser Division war von Stettner. Diese Division hatte in Ioannina ihr Hauptquartier und ihr oben genannter Kommandeur wird als der Verantwortliche für die Zerstörung betrachtet, weil er diese Zerstörung befohlen hat. Wie ich erfahren habe, fand in Ioannina drei Tage lang eine Sitzung der Deutschen statt, um einen Entschluss für die Zerstörung unseres Dorfes zu fassen und es kam dabei zu Meinungsverschiedenheiten zwischen ihnen. Es scheint aber, dass die Meinung von Stettners durchgesetzt wurde, der sich, wie ich erfahren habe, für die Ausführung der Freveltat einsetzte. Vielleicht kennen die Namen von anderen Organen der Deutschen, die für die Zerstörung verantwortlich sind

- 1) der Rechtsanwalt Kazantzis Evripidis und
- 2) Latzidis, sein Vorname ist mir unbekannt, Hauptmann der Infanterie.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen und ich kann lesen und schreiben.

Es wurde ihm vorgelesen und nachdem es von ihm bestätigt wurde, wird unterschrieben.

Der Leiter
Gendarmerie
Unterdirektion
(gez.unles.U'schr.)

Die Zeugen	Der Vernommene
gez.	gez.
2 unles.Unterschr.	unles.Unterschr.

Abschrift

ZEUGENEIDLICHE VERNEHMUNG

Arta, den 9. März 1946

Fr. : Wie heisst du u.s.w.

Antw.: Stefanos Was. [REDACTED] geboren in [REDACTED] wohnhaft in [REDACTED] 43 Jahre alt, Beruf Gymnasialdirektor, Grieche und orthodoxer Christ.

(Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln 121 und 124 des StPO vereidigt für den Fall, dass es ihm unmöglich sein wird, bei der öffentlichen Hauptverhandlung zu erscheinen.)

Fr. : Weissst du ob u.s.w. (Es wurden ihm die erforderlichen Fragen gestellt.)

Antw.: Ich beziehe mich auf meine am 12. Dezember 1945 vor dem Polizeikommissar von Arta abgegebene eidliche Aussage, deren Inhalt (hier wird erklärt, dass die Aussage ihm vorgelesen wurde) ich wie folgt ergänze und in Bezug auf die in Vorliegenden angeführten Punkte bestätige. Ich kann nicht mit Gewissheit bestätigen, ob der deutsche Truppenteil, der damals in Ioannina stationierten deutschen Division "Edelweiss" angehörte, deren Kommandeur General von Stettner war, von dem gewiss der Befehl zur Zerstörung des Dorfes Kommenon erteilt oder genehmigt wurde. Zusammenfassend erfolgte die unmenschliche Zerstörung meiner eigenen Heimat wie folgt:
Am Nachmittag des 12. August 1943 fuhr ein deutsches Auto, in dem drei deutsche Militärs sassen, in Kommenon ein. Es hielt nicht an, weil die Insassen die Anwesenheit von griechischen Partisanen bemerkten. Es ist zwar wahr, dass die eilige Abfahrt des Autos allen Bewohnern Angst einjagte, wegen der bekannten unmenschlichen deutschen Vergeltungsmaßnahmen, doch an dem verhängnisvollen Tag, an dem sich der Kannibalismus der Besatzer offenbarte, hatten sich die Bewohner fast beruhigt wegen der dazwischen liegenden Zeit, in der nichts passierte.

- 3 -

zerstört. Zwischen ...

gez. 2 unleserliche Unterschriften.

Bem.d.Übers.: Hier endet die Aussage. Es fehlt offenbar
das nächste Blatt.

Landgericht
Der Ermittlungsrichter
I. Abteilung

Abschrift

Zeugeneidliche Aussage

Athen, den 16. März 1946

Fr. : Wie heisst du usw.

Antw.: Dinitrios Konst. L. [REDACTED] geboren in [REDACTED]
[REDACTED] wohnhaft [REDACTED] Jahre
alt, Hauptmann der Infanterie, orthodoxer Christ.
Den Beschuldigten kenne ich nur und ich bin nicht
verwandt mit ihm.

Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln
121 und 124 der StPO vereidigt für den Fall, dass es ihm
unmöglich sein wird, bei der öffentlichen Hauptverhand-
lung zu erscheinen.

Fr. : Weissst du ob u.s.w. (Es wurden ihm die erforder-
lichen Fragen gestellt.)

Antw.: Ich weiss nicht, wer der deutsche Militärkomman-
deur der Einheit war, der im Jahre 1943 in Ipiros
die deutschen Streitkräfte befehligte. Ich weiss
auch nicht, welche deutsche Militäreinheit das Ge-
metzel in Komnenon beging, von welchem Ort von
Ipiros sie ausging und wer ihr Befehlshaber war.
Ich nahm an, dass sie den entsprechenden Befehl
von Ioannina bekommen hat, wo die oben genannte
Militäreinheit, wie ich mir denke, stationiert sein
musste. Ich habe den Namen des Generals Lanz nicht
gehört, ob er zu jener Zeit als Kommandeur einer
deutschen Einheit in Ipiros diente, weiss ich nicht.
Ich habe auch nichts gehört und ich weiss nichts
über den deutschen Oberleutnant (unleserlicher Name).
Das Gemetzel von Komnenon kann nicht (zwei Worte und
die ganze nächste Zeile unleserlich) der Regel des
Krieges, weil dieses ohne irgendeinen Grund erfolgte,

als die Deutschen bemerkten, dass die Partisanen nach
Kommenen kamen. Ich kann überhaupt keinen Deutschen
nennen, der an dem Gemetzel teilnahm oder es befohlen
hat.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen.

Es wurde ihm vorgelesen und nachdem es von ihm be-
stätigt wurde, wird unterschrieben.

Der Vernommene	der Sekretär	Der Ermittlungsricht
gez. unl. Unterschr.	gez. unl. Unterschr.	gez. unl. Unterschr.

Abschrift

Z eugeneidliche VERURTEILUNG

Filippias, den 26. Februar 1946

Fr. : Wie heisst du u.s.w.

Antw.: Thomas K. [REDACTED] geboren und
wohnhaft in [REDACTED] 54 Jahre alt, Beruf Landwirt,
Grieche und orthodoxer Christ.

Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln
121 und 124 der StPO verurteilt für den Fall, dass es ihm
unmöglich sein wird bei der öffentlichen Hauptverhandlung
zu erscheinen.

Fré : Weissst du ob u.s.w. (Es wurden ihm die erforderlichen
Fragen gestellt)

Antw.: Anfang August 1943 wurde in Filippias das unter
der Nr. 24763 oder 24765 motorisierte Bataillon
des deutschen Heeres einquartiert, welches der
damals in Ioannina stationierten deutschen Division
angehörte.
Kommandeur dieses Bataillons war der deutsche Major
Fahnler, dessen Vornamen ich nicht kenne. Obwohl
ich es nicht mit Gewissheit festgestellt habe, weiss
ich aus meinen Informationen, dass dieser Major ein
Österreicher war. Ich wurde von ihnen vorgeladen,
da ich deutsch konnte und ich leistete Dolmetscher-
dienste. Unter anderem war ich auch mit einem
deutschen Korporal bekannt geworden, der in diesem
Bataillon diente und der von sich behauptete, dass
er Professor ist. Er hiess Hans Stiegel und stammte
von einem Ort Deutschlands, an den ich mich nicht
erinnere. Ich hatte seine Adresse, aber bei einer
von Partisanen durchgeführten Durchsuchung in mei-
nem Haus wurde der Notizblock, in dem ich diese zu-
sammen mit der Adresse meines in Deutschland woh-
nenden Sohnes eingetragen hatte, weggenommen. Ich
weiss nicht, ob das oben genannte Bataillon das
Gemetzel in Kommenon begangen hat. Ich kann es auch

nicht erfahren, weil die Deutschen nichts über ihre Handlungen sagten.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen und ich kann lesen und schreiben.

Es wurde ihm vorgelesen und von ihm bestätigt.

Der Vernommene:

gez.

unles. Unterschrift

Der Rechtsanwalt, der die

Vernehmung durchführte

gez. unles. Unterschr.

Abschrift

ZEUGENEIDLICHE VERNEMUNG

Filippias, den 23. Februar 1946

Fr. : Wie heisst du u.s.w.

Antw.: Panagiotis Geor. P. [REDACTED] geboren in [REDACTED]
[REDACTED] wohnhaft in [REDACTED] dipl. Landwirt,
40 Jahre alt, Grieche und orthodoxer Christ.

Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln 121 und 124 der StPO vereidigt für den Fall, dass es ihm unmöglich sein wird, bei der öffentlichen Hauptverhandlung zu erscheinen.

Fr. : Weissst du o u.s.w. (Es wurden ihm die erforderlichen Fragen gestellt.)

Antw.: Der deutsche Truppenteil, welcher sich am 16. August 1943 der Stadt Arta am nächsten befand, war das motorisierte Bataillon der Division "Edelweiss", welches seit Anfang August 1943 unter seinem Kommandeur Major Fahnler, dessen Vorname und die übrigen Personalien mir unbekannt sind, in Philippias einquartiert war. Dieser wohnte in Philippias im Hause von Vissarion Konstaß. Das in Grausamkeiten einmalige Verbrechen von Kommenon beging eine Einheit dieses Bataillons am 16. August 1943. Darüber habe ich keinen Zweifel, weil in den Nachmittagsstunden desselben Tages die motorisierte Einheit des oben genannten Bataillons in ihr hiesiges Hauptquartier zurückkehrte. Sie brachten Tiere (Rinder, Schweine usw.) sowie verschiedenen Hausrat (Koffer, Decken, Wolldecken usw.) mit, welche gewiss von dem zerstörten Dorf Kommenon stammten, weil an jenem Tag in keinem anderen Ort eine Aktion von ihnen bemerkt wurde. Ich kenne den Namen des Kommandeurs der Brigade "Edelweiss" nicht. Er hatte seinen Sitz in Ioannina und dort kann man sich über ihn erkundigen. Auf jeden Fall war damals der deutsche General Lanz Kommandeur des deutschen Armeekorps. Die Massenermordungen von Kommenon betrachte ich als grausamste Barbarei in der Geschichte und gewiss ver-

blassen davor die Menschenopfer der Kannivalen. Sie können sich keineswegs vor den internationalen Regeln, die im Krieg gelten, rechtfertigen lassen, weil es, von der unmenschlichen Art und Weise ihres Begehens abgesehen, keinen Grund dafür gab. Diejenigen, die daran teilgenommen haben, sowie diejenigen, die diese Handlungen befahlen oder genehmigt haben, betrachte ich als menschenähnliche Ungeheuer.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen.

Es wurde ihm vorgelesen und nachdem es von ihm bestätigt wurde, wird unterschrieben.

Der Vernommene
gez.
(unles.Unterschr.)

Der Rechtsanwalt, der die
Vernehmung durchführte
(gez. unl.Unterschr.)

Abschrift

ZEUGENEIDLICHE VERNEHMUNG

Filippias, den 25. Februar 1946

Fr. : Wie heisst du u.s.w.

Antw.: Vissarion Kon. K. [REDACTED] geboren und wohnhaft in
[REDACTED] 52 Jahre alt, Beruf Kaufmann, Grieche
und orthodoxer Christ.

Er wurde auf das heilige Evangelium gemäss den Artikeln
121 und 124 der StPO vereidigt für den Fall, dass es ihm
unmöglich sein wird, bei der öffentlichen Hauptverhandlung
zu erscheinen.

Fr.: Weissst du ob u.s.w. (Es wurden ihm die erforderlichen
Fragen gestellt.)

Antw.: Tatsächlich hat sich Anfang August 1943 in meinem
hier befindlichen Garten eine deutsche Einheit, die
motorisiert war, wahrscheinlich ein Bataillon, ein-
quartiert, die als Zeichen eine Blume hatte, die, wie
sie mir sagten, "Edelweiss" hiess. Der Kommandeur
dieser Einheit hiess Fahnler. Über seine übrigen
Personalien weiss ich nichts. Am Nachmittag des
16. August 1943 war eine Einheit dieses Bataillons,
die offenbar in der Nacht weggefahren war, auf ihren
Fahrzeugen in ihr Lager zurückgekehrt. Die Männer
dieser Einheit brachten viel Beute mit, das heisst
Tiere, Koffer, Bekleidung, Holzbretter, die aus
Bauernhäusern stammten. Später erfuhren wir von der
Zerstörung des Dorfes Kommenon. Indem ich dieses
Ereignis mit der Tatsache verbinde, dass man in jenen
Tagen von keiner Plünderung eines anderen Dorfes
unserer Provinz von den Deutschen hörte, bin ich
absolut sicher, dass die oben genannte Einheit das
Genetzsel von Kommenon begangen hat, welches alle
Menschen als eines der fürchterlichsten Verbrechen
der Deutschen betrachten. Sichere Informationen
über die Personalien des oben genannten Majors können
Sie jedenfalls von Thomas K. [REDACTED] wohnhaft in

erhalten, der als Kenner der deutschen Sprache Dolmetscherdienste leistete und gleichzeitig zu einem deutschen Professor Beziehungen hatte, der als Offizier bei dem genannten Bataillon diente.

Ich habe nichts anderes hinzuzufügen.

Es wurde ihm vorgelesen und nachdem es von ihm bestätigt wurde, wird unterschrieben.

Der Vernommene

Der Rechtsanwalt, der die Vernehmung durchführte
(gez. unles. Unterschr.)

Der Vernommene
(gez. unles. Unterschr.)

Division Edelweiss, Mitbeschuldigte.

Tat: Massenmord von 513 Bürgern, Brandlegungen und Plünderungen von Häusern, Vergewaltigungen usw.

Tatzeit: 16. August 1943

Tatort: Kommeno, Kreis Arta.

Auf Grund der eingereichten Abschriften der entsprechenden zeugeneidlichen Aussagen hat die alliierte Kommission für Kriegsverbrecher in London die Ansichten der griechischen Regierung zur Eintragung der oben Genannten in die Kriegsverbrecher-Listen (1939-1945) als begründet befunden und diese in die Listen eingetragen. Gegen die oben genannten Beschuldigten wurde von unserem Amt Anklage erhoben und der unter der Nr. 61/1947 registrierte Beschluss des aus ordentlichen Richtern zusammengesetzten Rates für Kriegsverbrecher gefasst, durch welchen gegen die Beschuldigten die Hauptverhandlung vor dem Militärgericht in Athen eröffnet wurde, mit der Anklage, dass sie, indem sie den Streitkräften des bei den letzten Krieg feindlichen deutschen Staates angehörten und, von gemeinsamen Interesse bewegt, gemeinschaftlich den Entschluss zur Durchführung

folgender strafbarer Handlungen in Kommemo-Ipiros am 16. August 1943 fassten und wegen dieser gegenseitige Unterstützung vereinbarten. a) Sie beschlossen und begingen vorsätzlich Mord an 318 Personen jeden Alters und Geschlechts, Bewohnern dieses und anderer benachbarter Dörfer, in dem sie mit Feurgewehren, Messern und anderen wirksamen Mitteln auf sie einschlugen und mit diesen Schlägen wurde der Tod herbeigeführt. b) Sie zerstörten böswillig den Besitz der Bewohner des obengenannten Dorfes, indem sie durch Feuer und andere wirksame Mittel alle Häuser dieses Dorfes, ungefähr 300, zerstörten. c) Durch Körpergewalt, verbunden mit Drohungen der Gefahr für ihr Leben, vergewaltigten sie viele Frauen des oben genannten Dorfes, unter ihnen die zwei Töchter des Wassilios Koko-kostas und die Ehefrau des Wassil. Skottravelis und d) Sie haben das bewegliche Vermögen der Bewohner des oben genannten Dorfes, das heisst Tiere, Möbel, Geschirr, Bekleidung usw. geplündert und geraubt.

Wir müssen Ihnen bekannt machen, dass die Beschuldigten nicht angehört wurden, weil sie sich ausser Landes befinden und folglich sind ihre Ansichten uns nicht bekannt. Die Tatsache aber, dass sie nicht angehört wurden, bedeutet keinesfalls, dass die Haltbarkeit oder Unhaltbarkeit der ihnen zur Last gelegten Beschuldigungen nicht objektiv und mit jeder möglichen Sorgfalt untersucht wurden. Das Amt fügt eine Anzahl von Zeugenaussagen in griechischer Sprache bei und behält sich vor, Ihnen solche Aussagen auch in deutscher Sprache zu übermitteln und Ihnen die ganze entsprechende Akte zur Verfügung zu stellen, wenn aus Gesprächen mit uns bei Ihnen die Meinung entstehen würde, dass Sie noch andere Unterlagen aus der Prozessakte brauchen. Wir stellen die Akte zur Verfügung der österreichischen Richter oder der möglichen Verteidiger des Beschuldigten, welche, wie Sie begreifen, als Archiv-Material

der griechischen Justizbehörde nicht im Original weggegeben darf.

Schließlich Herr Staatsanwalt in Anbetracht der Tatsache, daß die Verfolgung der gemeinen Verbrechen des Strafgesetzes, die die Beschuldigten anlässlich des Krieges begangen zu haben beschuldigt werden, sowohl Sie als auch uns interessiert, erklären wir Ihnen, daß wir zu Ihrer Verfügung stehen um das Werk der ersuchten Verfolgung von gemeinen Verbrechen des Strafgesetzes, die auf dem Boden unseres Landes begangen wurden, zu unterstützen, da die Sache des Zurückdrängens und des Schutzes der Staaten vor den Verbrechern eine Angelegenheit ist, die über die engen Grenzen der Souveränität eines Staates hinausgeht und ein gemeinsames Streben der zivilisierten Staaten der Welt darstellt.

Hochachtungsvoll

Der Direktor

[REDACTED]

Appelationsrichter

Appellationsgericht von Athen
Archivabteilung

Abschrift

Nr. 61

Der gemäss Artikel 6 des Verf.Akt. 73/45 einberufene Rat, zusammengesetzt aus dem Richter A.Toussis, Stellvertreter des Direktors des Zentraldienstes des griechischen Nationalamtes für Kriegsverbrechen, Landgerichtspräsident, als Vorsitzendem und Kon.Chouvdakis und D. Mitrakos, Landgerichtsrate, als Beisitzer.

Er trat am 23.Dezember 1947 in seinem Verhandlungssaal zusammen, in Anwesenheit auch des Sekretärs N.Raptiſ, um über den folgenden Fall eine Entscheidung zu treffen.

Der deutsche General LANZ usw. wurden wegen Mordes usw. angezeigt.

Auf Grund dieser Anzeige wurden von dem Direktor des Amtes für Kriegsverbrechen Ermittlungen angeordnet. Nach Durchführung dieser Ermittlungen wurde die Prozessakte unter der Nr. 351/46 zusammen gestellt und nach Abschluss der Ermittlungen wurde diese Akte vom Direktor dem Rat vorgelegt.

Der Rat hat, nachdem er die Prozessakte überprüft und nach dem Gesetz erkannt hatte, folgende Entscheidung getroffen.

Gegen die Beschuldigten wurden Ermittlungen auf Grund des V.A. unter der Nr. 73/45 angeordnet und durchgeführt. Aus diesen Ermittlungen ging folgender Tatbestand hervor: Am 12.8.1943 fuhr durch das Dorf Kommenon-Ipiros ein deutscher Personenkraftwagen, in dem drei deutsche Offiziere sassen, die bei ihrer Fahrt durch das Dorf die Anwesenheit von einigen bewaffneten Partisanen bemerkten, von denen sie jedoch keinesfalls gestört wurden. Dieses Ereignis gab den Deutschen den von ihnen gesuchten Vorwand für die völlige Zerstörung dieses Dorfes, die Tötung fast aller seiner Bewohner auf die brutalste Art und für die Plünderung und Beraubung des beweglichen Vermögens dieses Dorfes.

Die Vorgänge ereigneten sich wie folgt:

Am 16. August 1943, um 5.30 Uhr früh, kam ausserhalb des Dorfes eine motorisierte Einheit an, in der Stärke eines Bataillons, die der deutschen Division "Edelweiss", welche in Filippias-Ipiros stationiert war, angehörte. Gleich nach ihrer Ankunft trat sie in Kampfstellung an, umzingelte das ganze Dorf und blockierte durch bewaffnete Gruppen seine natürlichen Ausgangswege. Kurz darauf drangen die Deutschen in das Dorf ein und begannen nach allen Richtungen zu schiessen, mit allen Waffenarten (mit Einzelgewehren, Handgranaten, Maschinengewehren und Mörsern). Gleichzeitig begann die Zerstörung und die Brandlegung der Häuser, das Massaker und die Ermordung der Dorfbewohner. Bis zum Mittag wurden alle Häuser dieses Dorfes, ungefähr 300, ausser 7, zerstört und 318 Personen jeden Alters und Geschlechts, Bewohner dieses und anderer benachbarter Dörfer, die sich aus Anlass der Feier "Kimissitis Theotokou" in diesem Dorf befanden, ermordet oder unter den Ruinen der zerstörten Häuser dieses Dorfes begraben. Viele Frauen wurden vor ihrer Ermordung vergewaltigt. Die Zerstörung dieses Dorfes fand in brutalster Form statt. Bei der Ermordung seiner Bewohner wurden unerhörte und grausame Methoden angewandt und unter den Opfern befanden sich Kinder und schwangere Frauen. Nach dem Massaker und der Vernichtung folgte die Plünderung und der Raub des beweglichen Vermögens der Bewohner, bestehend aus Tieren, Bekleidung, Möbeln us.w., welche die Deutschen bei ihrem Weggehen mitnahmen. Auf diese Weise wurde eines der entsetzlichsten Verbrechen des zu Ende gegangenen Krieges begangen, für das unbestreitbar der Kommandeur des in Ipiros stationierten Armeekorps, General Lanz, der Kommandeur der Division Edelweiss, General von Stettner und der Kommandeur des Bataillons, Major Fahnler, deren weitere Personalien unbekannt sind, als Mittäter verantwortlich sind.

Gegen diese muss die Hauptverhandlung vor dem Sondermilitärgericht in Athen eröffnet werden, damit sie sich wegen der in diesem Eröffnungsbeschluss genannten Taten, die von Artikel 1 Abs. 2, Zeile 1, Artikel 1, 17, 18 und 21, Artikel 2 des Verf.Akt. unter der Nr. 73/45 vorge-
sehen und bestraft werden, verantworten. Es muss ihre Verhaftung angeordnet werden und nach Gelingen dieser müssen sie bis zur Hauptverhandlung in Untersuchungshaft bleiben.

Darum

Nach Berücksichtigung des Artikels 6 des V.A. unter der Nr. 73/45 und der Artikel 351-254 der StPO wird vor dem zuständigen Militärgericht in Athen die Hauptverhandlung gegen 1) Laná, deutscher General, 2) von Stettner, deutscher General und 3) Fahnler, deutscher Major - die übrigen Personalien sind unbekannt - eröffnet. Es wird ihnen zur Last gelegt, dass sie, indem sie den Streitkräften des während des letzten Krieges feindlichen deutschen Staates angehörten, gemeinschaftlich den Entschluss zur Durchführung folgender strafbarer Handlungen in Kommenon-Ipiros am 16. August 1943 fassten und deswegen gegenseitige Unterstützung vereinbarten: a) Sie beschlossen und begingen vorsätzlich Mord an 318 Personen jeden Alters und Geschlecht Bewohner dieses und anderer benachbarter Dörfer, indem sie sie durch Feurgewehre, Messer und andere wirksame Mittel erschlugen und durch diese Schläge den Tod herbeiführten. b) Sie zerstörten böswillig den Besitz der Bewohner des oben genannten Dorfes, indem sie durch Feuer und andere wirksame Mittel alle Häuser dieses Dorfes, ungefähr 300, zerstörten. c) Unter Androhung der Gefahr für ihr Leben vergewaltigten sie viele Frauen des oben genannten Dorfes, unter ihnen die zwei Töchter des Wassilios Koliokotsis, und die Ehefrau des Wassis. Skotravelis. d) Sie haben das bewegliche Vermögen der Bewohner des oben genannten Dorfes, das heisst Tiere, Möbel, Geschirr, Bekleidung

usw. geplündert und geraubt.

Es wird die Verhaftung der oben genannten Beschuldigten angeordnet und nach Gelingen dieses ihre Untersuchungshaft bis zur Hauptverhandlung.

Dies wurde in Athen am 23. Dezember 1947 entschieden und angefertigt und am 24. Dezember hier ausgestellt.

Der Vorsitzende

Der Sekretär

Genaue Abschrift zur
behördlichen Verwendung.

3.3.64

Der Archivbewahrer des Appellationsgerichtes von Athen

gez.

(unles. Unterschr.)

(Amtsstempel des Appellationsgerichts von Athen)

Μέρος Στ'

Ιστορικά στοιχεία για την 1η Ορεινή Μεραρχία
«Εντελβάις» καθώς και βιογραφικά στοιχεία
για τον διοικητή της 1ης Ορεινής Μεραρχίας
στρατηγό Χούμπερτ Λαντς
στο πρωτότυπο γερμανικό κείμενο

V508 AR. No. 1604/1964

32

36

35 ✓

67 ✓

Staatsanwaltschaft
bei dem Landgericht München I
- 117 Js 1-4/69 -

München, den 10.6.1969

Beschuldigtenvernehmung

Gegenwärtig: Staatsanwalt [REDACTED]
Just.Ang. [REDACTED]

Vorgeladen erscheint in den Diensträumen der Staatsanwaltschaft
bei dem Landgericht München I der verh. Handelsvertreter

WM
mg -
Alois E [REDACTED], geb. am [REDACTED] 1912
in [REDACTED] Oberbayern,
Eltern: Georg und Walburga [REDACTED]
geb. L [REDACTED]
wohnhaft in [REDACTED]

Der Beschuldigte wurde darüber belehrt, daß er zur Sache keine
Angaben zu machen brauche. Der Beschuldigte erklärt: Ich will
aussagen.

In der Vorbesprechung wurde mir meine Vernehmung vom 7.10.1966
(Bl. 87-89 d.A.) vorgehalten. So wie ich das im Augenblick beur-
teilen kann, sind meine Angaben in dieser Vernehmung im wesent-
lichen richtig.

Frage: Was verstand man im damaligen Sprachgebrauch unter "Zivilisten"
und unter "Banditen"?

Antw.: Unter "Zivilisten" verstand man die gesamte Bevölkerung
Griechenlands, neutrale Menschen, mit denen wir eigentlich
nichts zu tun hatten. Unter "Partisanen" verstand man
Leute, die in Zivil mit der Waffe gegen uns gekämpft haben.
"Banditen" dürfte ein etwas abfälligerer Ausdruck für
Partisanen sein.

19-4464

Frage: Ist es richtig, daß Sie als Führer einer Kampfgruppe im Anschluß an die Ermordung des ehemaligen Oberstleutnant S a l m i n g e r von Klisura aus zu einer "Säuberungsaktion" eingesetzt wurden ?

Antw.: Dieser Einsatz war ein Auftrag wie jeder andere und diente dazu, die wichtige Verbindungsstraße für die Division und das Regiment wieder offen zu halten.

Dem Beschuldigten werden Bl. 61 und 62 d.Sonderakte III vorgehalten.
Der Beschuldigte erklärt:

Ich kann mich erinnern, daß ich durch Funk von der Division einen Einsatzbefehl bekommen habe. Soweit ich mich erinnere, sollte die Straße Joannina-Prevesa wieder frei gemacht werden. Ich bin der Meinung, daß dieser Einsatz mit dem Tode Salmingers nicht unmittelbar etwas zu tun hatte.

Dem Beschuldigten werden die Dokumente Bl. 7, 11, 14, 16, 18, 25, 51, 56, 57, 61, 62, 63, 66 und 68 d.Sonderaktes III vorgehalten.

Der Beschuldigte erklärt hierzu folgendes:

Bei unseren Einsätzen hatten wir zum Regiment so gut wie keine Verbindung. Ich kann mir nur vorstellen, daß die Meldungen des Regiments an die Division sehr großzügig abgefaßt waren. Bei unseren Einsätzen haben wir uns bemüht, aus Zeitgründen den Funkverkehr mit dem Regiment so knapp wie möglich zu halten.

Ich wurde nun gefragt, wie ich mich zu dem Bericht stelle, daß bei diesem Einsatz am 2.10. angeblich in einem Bergzug, der sich östlich von Muliana erstreckte, auf meinen Befehl Zivilisten durch Artillerie in Direktbeschuß beschossen wurden und daß ^{da} bei Volltreffer beobachtet worden seien. Soweit ich mich erinnere, war seinerzeit Leutnant G r ö n n e r der Batteriechef. Ich kann mich nicht erinnern und ich kann es mir auch nicht vorstellen, daß ich jemals den Befehl gegeben hätte, auf Zivilisten zu

0-4465

schießen. Ich kann mir auch nicht vorstellen, daß Leutnant G r ö n n e r auf eigene Faust auf Zivilisten geschossen hätte. Ich könnte mir vorstellen, daß die Berichte^{so} zu Stande gekommen sind, daß man damals bei der Abfassung der Berichte nicht sorgfältig genug zwischen Zivilisten und Partisanen unterschieden hat.

An diesen mir vorgehaltenen Fall kann ich mich konkret nicht erinnern. Ich bin aber sicher, daß die Artillerie in jedem Falle nur gegen Waffenträger eingesetzt wurde. Ich kann mich, wie bereits erwähnt, an keinen einzigen Fall erinnern, in dem auf meinen Befehl mit der Artillerie auf Zivilisten geschossen worden ist.

Mir wurde nun vorgehalten (Bl. 57 Sonderakt III), daß der Unteroffizier O l b r i c h t berichtet habe, daß 15 Zivilisten, die auf Anrufe nicht stehen geblieben seien, deshalb erschossen wurden. Hierzu erklärte ich, daß das unter keinen Umständen richtig sein kann. Ich kann mir nicht vorstellen, daß der Unteroffizier O l b r i c h t in seiner Funktion in der vordersten Linie marschiert ist und aus eigenem Wissen einen solchen Vorfall bekunden kann. Mir selbst wurden während dieses Einsatzes niemals griechische Zivilisten zur Vernehmung vorgeführt.

Mir wurde weiter vorgehalten, daß eine gewisse Maria Sofu festgenommen worden sei und daß sie ebenfalls erschossen wurde, weil sie keine Aussage machte. Dieser Fall ist mir nicht bekannt und ich kann mir auch nicht vorstellen, daß er stattgefunden hat. Auch die anderen Fälle, in denen Zivilisten erschossen worden sein sollen, sind mir nicht bekannt. Es ist nicht nur so, daß ich mich an die Einzelfälle nicht erinnern kann, sondern ich halte es einfach für ausgeschlossen, daß von meiner Kampfgruppe griechische Zivilisten ohne jeden Grund getötet wurden.

10-4466

Ich kann mir die Berichte aus folgenden Gründen als maßlos übertrieben denken: Oberstleutnant Salminger war beim ganzen Regiment bekannt und sehr beliebt. Sein Tod bedeutete einen Schock für alle und löste, ich möchte sagen eine Art Psychose aus. Die von mir geführten Einsätze in Griechenland unterschieden sich in nichts von meinen übrigen Partisaneneinsätzen auf dem Balkan. Dadurch, daß der Fall Salminger im Regiment so hoch gespielt worden war, wurden nach meiner Meinung auch die Berichte entsprechend dramatisch und wichtiguerisch und auf jeden Fall übertrieben abgefaßt. Ich bin auch bereit, Zeugen zu benennen, die damals bei meiner Einheit waren und ich bin sicher, daß sie meine Aussagen bestätigen werden.

Batteriechef war bei diesem Einsatz der ehem. Leutnant *K r ö n n e r*. Meines Wissens wohnt er in Garmisch und ist jetzt, so viel ich weiß, wieder bei der Bundeswehr und zwar in Murnau.

Ich werde mich bemühen, weitere Namen von Angehörigen meiner damaligen Kampfgruppe zu ermitteln. Ich hoffe insbesondere, daß mir die Namen der Kompanieführer der 1. und 2. Kompanie einfallen werden!

Zusammenfassend möchte ich sagen, daß uns als Kampfgruppe nicht bekannt war, daß unser Einsatz als eine "Sühneaktion" darstellen sollte. Ich bin der Meinung, daß im Grunde erst vom Regiment abwärts unser Partisaneneinsatz zu einer "Sühneaktion" gestempelt wurde, weil man wegen des Todes von Salminger diese Aktion besonders wichtig machen wollte.

Beginn der Vernehmung: 10.00 Uhr
Ende der Vernehmung: 12.00 Uhr

Geschlossen:

Selbst gelesen, genehmigt und unterschrieben:

[Redacted Signature]

([Redacted]) StA

[Redacted Signature]

Just. Ang.

Alois E [Redacted Signature]

(Alois E [Redacted])

0-4467

Murnau, den 26.6.1969

Aktenzeichen: 117 Js 1-4/69

Zeugenvernehmung:

Gegenwärtig: Staatsanwalt [REDACTED]

Oberstleutnant Michael Pössinger
auf Wunsch des Zeugen.

Aufgesucht in der Werdenfeller Kaserne in Murnau wurde der
Zeuge

UW *my*
Ernst K. [REDACTED]
geb. [REDACTED] 1920 in [REDACTED]
verh. Major, z.Zt. Stabsoffizier
beim Verteidigungskreiscommando [REDACTED]
[REDACTED]

In einem Vorgespräch wurde der Zeuge mit dem Gegenstand des
Ermittlungsverfahrens und dem Tatkomplex, zu dem er als
Zeuge gehört werden soll, vertraut gemacht. Er wurde darüber
belehrt, daß er zur Sache keine Angaben zu machen braucht,
und daß er sich selbst nicht belasten muß.

Auf Frage führt der Zeuge aus:

"Ich war damals im Jahre 1943, und zwar nach
meiner Erinnerung im Oktober, Zugführer bei
der 6. Batterie, Gebirgsartillerie-Regiment
79 der 1. Gebirgsdivision. Die 6. Batterie, der
ich angehörte, lag zum Zeitpunkt der Aktion
im Zusammenhang mit dem Tode des ehemaligen
Oberstleutnant Salminger in Duron. Ich erinnere
mich, daß der Tod Salmingers nach seinen Ab-
schiedsbesuchen bei den einzelnen Kompanien

große Aufregung unter den Leuten hervorrief. Salminger war sehr bekannt. Wir wurden am Vormittag plötzlich angerufen, daß ein Zug unserer Batterie zusammen mit einer Bataillonsgruppe des damaligen Hauptmanns Eisl eine Aktion an der Stelle des Überfalls unternehmen solle. Ich selbst wurde von meinem damaligen Batteriechef Hauptmann R u p e , der jetzt nicht mehr lebt, er ist tödlich verunglückt, mit 2 Geschützen, also einem Zug zu der Aktion befohlen. Die Tragtiere wurde meiner Erinnerung nach auf LKW aufgeladen und mit den Leuten zusammen in die Nähe des Überfallortes transportiert und dort abgeladen. Wir verlasteten unsere Geschütze und ich traf dabei auch mit Eisl zusammen. Wir marschierten in ein Dorf, an den Namen kann ich mich nicht mehr erinnern, das meiner Erinnerung nach ziemlich nahe an der Straße des Überfalls, ich nehme an 1 bis 3 km entfernt, lag. Ich kann mich noch erinnern, soweit das nach 25 Jahren möglich ist, daß wir keinen einzigen Partisanen zu sehen bekamen, daß wir auch kein Feuer von Gegnern zu hören bekamen, daß wir also sozusagen ziellos in dieser Gegend herummarschierten. Ich kann mich auch daran erinnern, daß in dem Dorf, das ich erwähnte, fast keine Zivilpersonen zu sehen waren. Ich weiß noch, daß wir gegen Abend dieses Tages eine Art Feldlager bezogen, wie man heute sagen würde, und daß ich eines meiner Geschütze auf eine sogenannte Grundrichtung bergwärts einschießen ließ. Als Grundrichtungsschießen bezeichnet man das Festlegen von Geschützen zum indirekten Schießen. Als Grundrichtung nahmen wir irgendeinen Berg, der in 2, 3 km Entfernung markant aufragte, und gaben auf den Berg 2, 3 Schüsse mit Doppelzündung ab, die also in der Luft explodierten, um zu wissen, ob wir die richtige Richtung hätten. Ich habe bei diesem Einsatz keinen gezielten Schuß mit meinen Geschützen abgeben können, weil überhaupt kein Gegner aufgetreten ist. Soviel ich mich jetzt erinnere, haben wir noch den nächsten Vormittag dazu benutzt, um die Gegend zusammen mit den Jägern unter Befehl von Hauptmann Eisl zum Teil auf eigene Faust abzusuchen, aber ohne Erfolg. Ich kann mich auch noch genau erinnern, daß wir in einem

Schafstall in der Nähe, in dem etwa bis 200 Schafe waren, oder auch einem Schafpferch, einige Schafe für unsere Feldküche mitnahmen. Und ich weiß auch heute noch, daß wir damals von den Zurückgebliebenen mit Hohn empfangen wurden, weil wir melden mußten, daß die Schafe, die wir mitgebracht hatten, der einzige Erfolg der ganzen Aktion waren. Ich muß ausdrücklich hier sagen, daß ich mich während des ganzen Einsatzes nicht entsinnen kann, daß überhaupt auf sichtbare oder unsichtbare Leute geschossen wurde. Wenn Gefechtslärm damals zu hören war, so darf man nicht vergessen, daß ja bei solchen Einsätzen von den einzelnen Gruppen oft Feuerstöße abgegeben werden, die sich dann eben als Aktion herausstellen, die ohne Gegner stattfinden. Das ist eigentlich alles was ich nach 25 Jahren noch über diesen Einsatz sagen kann.

Dem Zeugen wurde Blatt 61 der Sonderakte III (Bericht Eisi) vorgehalten.

Meine Stellungnahme zu diesem Bericht - ich gebe zu bedenken, daß das alles natürlich 25 Jahre her ist und sich in meiner Erinnerung verdichtet hat, daß ich außerdem jetzt zum erstenmal an diese Sache wieder erinnert worden bin - ist dann trotzdem folgende, daß die Berichte, die ich hier zu hören bekommen habe, mir maßlos übertrieben erscheinen, vielleicht auch deshalb absichtlich übertrieben worden sind, um der Aktion einen Erfolg, dieser Vergeltungsaktion einen Erfolg, nachträglich anzuhängen. Ich bleibe bei meiner Aussage, daß ich mit meinen Geschützen auf keinen sichtbaren Gegner schießen konnte, und ich hätte auf jeden sichtbaren Gegner geschossen, wenn ich einen gesehen hätte. Ich erinnere mich auch nunmehr daran, daß die Aktion höchstens 48 Stunden gedauert hat, soweit mein Erinnerungsvermögen reicht.

Dem Zeugen wurde weiter Blatt 56 der Sonderakte III (Bericht Olbricht) vorgehalten.

Meine Erinnerung läßt mich sonst nicht im Stich, ich muß aber hier noch einmal betonen, daß ich mich sogar noch erinnern kann, daß wir nach der Rückkunft, also

meine Batterie, meine Kanoniere, von anderen ausgelacht wurden, weil wir denen berichten mußten, daß wir nicht einen einzigen Gegner gesehen haben. Ich weiß auch ganz sicher, daß ich mit meinen Gebirgsgeschützen nicht auf Zivilpersonen oder auf irgendwelche flüchtende Gruppe schießen konnte, weil ich keinen gesehen habe. Wahrscheinlich, das betone ich, hätte ich sicher auf Befehl von Hauptmann Eisl auch auf flüchtende Gruppen geschossen, ich sage das, also ist das nicht zu meiner Rehabilitierung oder sonst was. Ich kann mich wirklich nicht erinnern, einen solchen Befehl bekommen zu haben, weil ich auf einen Befehl wahrscheinlich, sogar sicher auch geschossen hätte. Ich weiß fast sicher, daß meine Gebirgsgeschütze bei diesem Einsatz höchstens 3 oder 5 Schuß, und zwar nicht auf erkannten Gegner, abgegeben haben, und zwar zum Einschießen der Grundrichtung. Ich meine, daß es wirklich so war, daß die sogenannte Sühne- oder Vergeltungsaktion Salminger einfach ein Erfolg werden mußte, den man nach oben melden wollte. Man hat also Dinge, Halbwahrheiten kolportiert, einzelne Erschießungsmeldungen willkürlich vergrößert, zusammengefaßt, doppelt gemeldet. Und jeder, der im Krieg Soldat war, weiß, wie solche Meldungen zustande kamen. Das ist meine Meinung über diesen Fall. Ich weiß sicher, daß während dieser Aktionen- und ein Artilleriezugführer hält sich ja in der Regel in der Nähe des Führers dieses Unternehmens auf, - in meinem Umkreis, Zivilpersonen nicht erschossen worden sind. Ich kann unabhängig von den mir vorgelegten Berichten und Angaben nur das aussagen, was in meiner Erinnerung wirklich erhalten ist. Ich stehe auch zu den Aussagen, die hier ins Tonband gesprochen werden. Weitere Angaben kann ich zu dem Fall nicht mehr machen."

Beginn der Vernehmung: 15.00 Uhr
Ende der Vernehmung: 16.00 Uhr

Selbst gelesen, genehmigt und unterschrieben.

 Staatsanwalt

Vermerk: Die Vernehmung wurde auf ein Tonband gesprochen und die Abschriften dem Zeugen zur Genehmigung und Unterschrift übersandt.

AZ: 117 Js 1-4/69

Betreff: Ermittlungsverfahren gegen

M i s s i s, Dr. R o t h f u o h s, B a d e r und M a y
wegen des Verdachts von Kriegsverbrechen in Griechenland
(833)

Das Ermittlungsverfahren gegen die Beschuldigten

- 1) M [redacted] Alois, geb. am [redacted] 1912 in [redacted] whft. in [redacted]
- 2) B [redacted] Fritz, geb. am [redacted] 1908 in [redacted] Lausitz, whft. i [redacted]
- 3) M [redacted] nähere Personalien unbekannt
- 4) Dr. R [redacted] Karl-Heinz, geb. am [redacted] 1911 in Dudweiler, whft. in [redacted]

wegen des Verdachts von Kriegsverbrechen in Griechenland wird
gem. § 170 Abs. 2 StPO eingestellt.

I.

Das Ermittlungsverfahren wurde durch ein an die Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen in Ludwigsburg gerichtetes vertrauliches Schreiben vom 23.11.1964 in Gang gesetzt. In diesem Schreiben behauptet der Anzeigenerstatter, daß im Anschluß an

die Tötung des ehemaligen Oberstleutnants Salzinger als Racheakt auf Grund eines Befehls unschuldige Zivilpersonen in den umliegenden Bergdörfern ermordet worden seien.

II.

Die Beschuldigten waren Angehörige der 1. Gebirgsdivision, die im Jahre 1943 in Griechenland eingesetzt war. Eine der Hauptaufgaben dieser Division war es, für die Befriedung des besetzten Landes Sorge zu tragen. Im Rahmen dieser Aufgaben wurden die zur Division gehörenden Einheiten zu sogenannten Partisaneneinheiten kommandiert.

Bl.141

Die in Griechenland eingesetzten deutschen Streitkräfte waren jedoch zu schwach, um das Land zu befrieden. Die Operationen der zum Teil sehr gut ausgerüsteten, straff organisierten und geschickt geführten Partisanengruppen wurden durch die unwegsame Berglandschaft Griechenlands sehr begünstigt. Hier konnten sich die zumeist ortskundigen Partisanen viel erfolgreicher, sicherer und schneller bewegen, als die vergleichsweise schwerfälligen deutschen Truppen. Zur Taktik des Partisanenkampfes gehörte es, daß sich die Partisanen in der Regel nicht offen zum Kampfe stellten, vielmehr erkundeten sie mit Hilfe ihres hervorragenden Nachrichtensystems Gelegenheiten, den deutschen Truppen mit möglichst geringem eigenen Risiko möglichst hohe Verluste zuzufügen.

Die von den deutschen Truppen gegen die Partisanen wegen

eines Überfalls durchgeführten "Gegenschläge", "Vergeltungsmaßnahmen" oder Sühneaktionen" konnten den Gegner selbst nur in den seltensten Fällen treffen.

Den immer häufiger vorkommenden Überfällen der Partisanen stand die deutsche Heeresführung in Griechenland nahezu hilflos gegenüber.

III.

- 1) Der Beschuldigte **M i s l** war seit 1939 Angehöriger des Gebirgsjägerregiments 98. Zur Tatzeit war er Hauptmann und Führer des II Bataillons im Gebirgsjägerregiment 98 der 1. Gebirgsjägerdivision. Später wurde er zum Major befördert und mit der Regimentsführung betraut. Der Beschuldigte war Kampfgruppenkommandant der sogenannten "Kampfgruppe Eisel", die zur Tatzeit im Zusammenhang mit dem Tode Oberstleutnants Salminger zu sogenannten Säuberungsaktionen befohlen war.
- 2) Der Beschuldigte **B a d e r** war nach dem Ergebnis der Ermittlungen eine kurze Zeit zwischen dem Todeszeitpunkt Oberleutnant Salmingers und der Übernahme der Führung durch Major von Hirschfeld, Führer des Gebirgsjägerregiments 98. Das ergibt sich aus erhaltenen gebliebenen Dokumenten, die mit "i.V. Gen. Bader, Major und Agt.Führer" unterzeichnet sind. Diese Dokumente sind mit dem 2.10.43, 3.10.43 und 4.10.1943 datiert. Damit steht fest, daß der Beschuldigte

SIII 23

41 - 43,45

Bader während der Tatzeit Regimentsführer war.

- 3) Der Beschuldigte Major M a y r war während der Tatzeit ebenfalls Kampfgruppenkommandant einer Kampfgruppe des Gebirgsjägerregiments 98. Seine genauen Personalien und sein gegenwärtiger Aufenthalt konnten nicht ermittelt werden.
- 4) Der Beschuldigte Dr. R o t h f u c h s war zur Tatzeit als Oberleutnant und 1. Offizier bei dem Stab der 1. Gebirgs-Division eingesetzt.

IV.

In der Nacht vom 30.9. zum 1.10.1943 wurde auf der Straße Joannina - Arta in der Nähe von Klisura der ehemalige Oberstleutnant Salminger bei einem Partisanenüberfall getötet. Salminger war als Regimentskommandeur des 98. Gebirgsjägerregiments abgelöst worden. Nach der Abschiedsfeier befuhr er ohne Geleit mit seinem Fahrzeug die wegen der Partisanengefahr gesperrte Straße. Der Wagen geriet in eine von den Partisanen aus Telegraphenmasten errichtete Straßensperre und stürzte über einen Abhang in den Luron - Bach. Der Fahrer wurde tot unter dem Fahrzeug gefunden, Oberstleutnant Salminger lag etwa 50m vom Fahrzeug entfernt. Er war durch einen Bauchschuß getötet worden.

13 Rs
III Bl.37

V.

Bedeutend für das vorliegende Ermittlungsverfahren ist die

Stellung des ehemaligen Regimentskommandeurs Oberstleutnant Salminger innerhalb des Regiments und sein Verhältnis zur Truppe. Sowohl die Auswertung der Kriegstagebücher als auch die Aussagen der Zeugen lassen erkennen, daß Salminger in seinem Regiment ungemein beliebt war. Die Regimentsangehörigen verehrten in ihm den vorbildlichen Führer, den erfahrenen, mutigen und selbstlosen "Haudeggen" den auch der kleine Mann in der Truppe schätzte. Dieses Solidaritätsgefühl wurde noch durch Gerüchte gesteigert, wonach der nicht sonderlich beliebte Divisionskommandeur General von Stettne den besonders gute Verbindungen "nach oben" nachgesagt wurden, durch Intrigen die Ablösung Salmingers als Regimentskommandeur erreicht haben soll.

So wurde von der Truppe besonders übel vermerkt, daß eine Stiftung, die Salminger ins Leben gerufen hatte und die Kriegswitwen und Kriegswaisen hätte zugute kommen sollen, verboten worden war.

Gerade, als die Gerüchte um den Regimentskommandeur Salminger durch dessen Ablösung einen vorläufigen Höhepunkt erreicht hatten, geschah der Überfall, bei dem Salminger getötet wurde und der den Gefallenen noch einmal zusätzlich in den Augen der Truppe zu einem gefallenen Helden aufwertete.

Diese Situation macht es auch verständlich, warum die Akte die im Zusammenhang mit dem Überfall befohlen wurden, in den Divisions- und Regimentsunterlagen einen ungewöhnlich

breiten Raum einnehmen.

VI.

Die Ermittlungen ergaben, daß nach der Rötung Salmingers sogenannte Sühneaktionen befohlen worden waren.

Die Aussage des ehemaligen Generals Lanz in dem sogenannten Südostgeneraleprozeß im Jahre 1947 vor dem Militärgerichtshof Nr. V, in Verbindung mit dem Funkbefehl der Division an Hauptmann Eisel beweist aber, daß die "Sühneaktion" bereits befohlen war, als der "Korps-Tagebefehl" vom 1.10.43 veröffentlicht wurde.

Dieser Befehl, in dem davon die Rede ist, daß die 1. Gebirgsdivision in einer "schonungslosen Vergeltungsaktion" den Tod Salmingers "rächen" werde, war kein taktischer Befehl, auf Grund dessen die Sühneaktion Eisel" tatsächlich erfolgte.

Der Verlauf der "Sühneaktion Eisel" stellt sich nach den er-

halten gebliebenen Dokumenten aus Anlagenbänden zum Kriegstagebuch Nr. 7 der 1. Gebirgsdivision folgendermaßen dar:

- SIII 32 1.10.43, Funkspruch 1. Gebirgsdivision an Gebirgsjägerregiment 98:
"Salzinger machte um 2.00 Uhr 3km südlich Klisura überfallen und verschleppt.
Sofort mindestens 2 Kompanien gebirgsgängig mit. Dorthin zur Nachsuche und Säuberung. Hauptmann Ziel an Überfallstelle mit Führung beauftragt. Inmarschsetzung melden. 1. Gebirgsdivision Ia."
SIII 31 1. Gebirgsdivision Ia, Divisionsgefechtstand, 1.10.43 an Hauptmann Ziel: "Hauptmann Ziel wird mit der Durchführung des Unternehmens zur Befreiung des Oberleutnants Salzinger beauftragt. Es werden angeführt und treffen voraussichtlich bis 1.10. mittags Raum Klisura ein:
2 Kompanien gebirgsgängig, G.J.R. 98
1 verstärkte Kompanie Feldersatzbataillon 79.
1 Funktrupp-Division
Auftrag für Nachsuche volle Handlungsfreiheit. Es kommt darauf an, möglichst schnell durch Einwohnerausagen Spur von Oberleutnant Salzinger zu bekommen und die Verfolgung aufzunehmen. Es ist alles daran zu setzen, den Vorgesprung der Banditen einzuholen und Oberleutnant Salzinger zu befreien. Es ist anzunehmen, da Banditen in ostwärtiger Richtung in Arachtstal abgezogen sind. In diesem Fall muß noch am 1.10. bis in c Arachtstal vorgestoßen werden. Vorstoß von Arta in c Arachtstal 1.10. nachmittags. Luftaufklärung angesetzt für das Divisionskommando der 1. Generalstabsoffizier in Vertretung. Brandner, Major im Generalstab."
- SIII 30 Regiment 98 an 1. Gebirgsdivision vom 1.10.43:

- "Salminger und Fahrer durch Eisl tot aufgefunden.
Eisl bei Kall. Salminger und Fahrer bei Kall..."
- SIII 29 Vorstoß von Arta unterbleibt. Aktion Klisura als Säuberung und Sühnemaßnahme in Umgebung bis Höhen westlich Arachtstal durchführen. 1. Gebirgsdivision Ia "(Landzeichen Br.)
- SIII 21 Divisionseigentliches Stand 1.10.1943 an Generalkommando XIII Gebirgs-A.K. - Ia,:
- "Als vorläufige Sühnemaßnahmen für die in der gestrige Nacht stattgefundene Bandentätigkeit wurden 2 Kompanie Gebirgsjägerregiment 98 und Geschützzug II - G.A.K. 79 in Raum Klisura angesetzt."
- Regiment 98 an 1. Gebirgsdivision, Funkpruch vom 1.10. 19.00 Uhr.
- SIII 26 16.30 Uhr Gruppe Eisl bei Klisura versammelt. Verteidigungsabschnitt I 98 befehlsmäßig durch Frostteile gesichert. Eisl besetzt abends noch Höhenlinie dicht ostwärts Linkura. Am 2.10.1943, 5.00 Uhr Angriff von Eisl noch offen."
- SIII 25 Funkpruch des Regiments 98 an die 1. Gebirgsdivision an Ia vom 2.10.43; Abg. 9.05 Uhr: "Eisl über Selitura Maliann nach Aknotopos im Vorgehen. Fliehende Zivilist bei Selitura und Mura wirksam mit Artillerie bekämpft Tagesziel Eisl. Aknotopos, 3.10. "Rückkehr Eisl."
- SIII 24 Funkpruch des Gebirgsjägerregiments 98 an die 1. Gebirgsdivision vom 2.10.43 Abg. 16.16 Uhr: "Eisl bei Aknotopos auf Feind gestoßen und geworfen. Säuberung in den Raum wird durchgeführt. Absicht für Morgen: Säuberung im Raum Okirani."
- SIII 68 Mittagsmeldung der Truppe, 2.10.43:
- "Gruppe Eisl um 8 Uhr 30 Raum 3km südlich Maliann ohne

- "Salzinger und Fahrer durch Bial tot aufgefunden.
Bial bei Hall. Salzinger und Fahrer bei Hall..."
- SIII 25 "Vorstoß von Arts unterbleibt. Aktion Klisura als
Stüberung und Sühnemaßnahme in Umgebung bis Höhen
westlich Arachtostal durchführen. 1. Gebirgsdivision
in "(Handzeichen Bz.)
- SIII 21 Divisionsgeschehenstand 1.10.1943 an Generalkommando
XIII Gebirgs-A.K. - In,1
- "Als vorläufige Sühnemaßnahmen für die in der gestrigen
Nacht stattgefundene Sündenlosigkeit wurden 2 Kompanie
Gebirgsjägerregiment 98 und Geschützreg II - G.A.K. 79
in Raum Klisura eingesetzt."
- Regiment 98 an 1. Gebirgsdivision, Funkpruch vom 1.1
43, 19.00 Uhr.
- SIII 26 16.50 Uhr Gruppe Bial bei Klisura versammelt. Verteidi-
gungsabschnitt I 98 befehlsmäßig durch Trübstelle ge-
sichert. Bial besetzt abends noch Höhenlinie dicht ost-
wärts Linkura. Am 2.10.1943, 5.00Uhr Angriff von Bial
noch offen."
- SIII 25 Funkpruch des Regiments 98 an die 1. Gebirgsdivision
an In vom 2.10.43; Abg. 9.05 Uhr: "Bial über Selitura
Muliana nach Aknotopos im Vorgehen. Fliehende Zivilist
bei Selitura und Nkura wirksam mit Artillerie bekämpft
Tagesziel Bial. Aknotopos, 3.10. "Rückkehr Bial."
- SIII 24 Funkpruch des Gebirgsjägerregiments 98 an die 1. Ge-
birgsdivision vom 2.10.43 Abg. 16.16 Uhr: "Bial bei
Aknotopos auf Feind gestoßen und geworfen. Stüberung
in den Raum wird durchgeführt. Absicht für Morgen:
Stüberung im Raum Skitani."
- SIII 68 Mittagsmeldung der Truppe, 2.10.43:
- "Gruppe Bial um 8 Uhr 50 Raum 3km südlich Muliana ohne

Feindberührung erreicht. Sämtliche Ortschaften von Zivilisten geräumt. Die in die Berge geflüchtete Bevölkerung wurde mit Artillerie unter Feuer genommen.

Gruppe Eisl rückt im Laufe des Tages weiter nach Süden vor bis nach Aknotopos."

SIII 16 Divisionengefechtsstand, 2.10.1943, 1. Gebirgsdivision Ia an Generalkommando XXII Gebirgs-A.K. Ia, Abendmeldung vom 2.10.: ".... 2 Kompanien mit unterstelltem Geschützzug des Regiments 98, Führung Hauptmann Eisl, erreichten 8.50 Uhr Raum 3km südlich Muliana ohne Feindberührung. Sämtliche Ortschaften von Zivilisten geräumt. Als Vergeltungsmaßnahme wurde die in die Berge geflüchtete Bevölkerung mit Artillerief Feuer belegt.

Absicht für 2.10. nachmittags: ... Gruppe Eisl: Weitere Vorstoß aus Raum Muliana nach Süden bis Aknotopos."

1. Gebirgsdivision Ia an Generalkommando XXII (Geb.-A.K Ia, vom 2.10.1943, Tagesmeldung 2.10.

SIII 66 ".... Gruppe Eisl: Hat Raum Aknotopos gesäubert. Pdm feindfrei...."

SIII 18 Mittagsmeldungen der Truppe, 2.10.43, ".... G.J.R.98: Gruppe Eisl um 8.50 Uhr Raum 3km südlich Muliana ohne Feindberührung erreicht. Sämtliche Ortschaften von Zivilisten geräumt. Die in die Berge geflüchtete Bevölkerung wurde mit Artillerie unter Feuer genommen. Gruppe Eisl rückt im Laufe des Tages weiter nach Süden vor bis nach Aknotopos...."

SIII 14 Abendmeldung der Truppe; 2.10.43, G.J.R. 98: "... Absicht: Gruppe Eisl Säuberungsunternehmen im Raum Skliwani Bisterowon."

SIII 13 Morgenmeldung der Truppe, 3.10.1943

Gebirgsjägerregiment 98: "Gruppe Eisel in den Morgenstunden zur Säuberung im Raum Skiwani angetreten. Unternehmen gegen Beta 18.30 ohne Feindberührung und ohne Ausfälle beendet. Ortschaft und umliegendes Gelände feindfrei. Mehrere MG- und Gewehrstellungen wurden zerstört.

SIII 51 Punkspruch vom 3.10.43, 13.30 Uhr

Regiment 98 an 1. Gebirgsdivision: "An Ia Mittagsmeldung. Aknotop durch Eisel völlig zerstört. Sämtliche Zivilisten erschossen. Eisel 11 Uhr, Raum Anoion ohne Feindberührung erreicht. Keine Ausfälle...."

SIII 5 Punkspruch Regiment 98 an 1. Gebirgsdivision vom 3.10.43, 19 Uhr:
"Abendmeldung an Ia:
Hauptmann Eisel über Anoion Skiwani Raum Terawoni erreicht Terawon. Wird zur Zeit zerstört. Mit Einbruch der Dunkelheit Masse der Gruppe Biwak in Gegend Brücken-
sicherung. II/98 Zug der 1/54 noch nicht zurück. Beim Gefecht am 1.10.43 bei Beta nach Einwohnerrausgabe Führer dieser Bandengruppe Petro Pulvazis gefallen. 14.15 Uhr General Lenz nach Argrinion gefahren. Befehl Nr. 1263/43 geheim 15.15 Uhr eingelaufen."

SIII 7 1. Gebirgsdivision, Divisionengefechtstand an Gen.Kdo XX. (Geb.) AK, Abendmeldung vom 4.10.1943:

"Gruppe Eisel zerstörte Aknotopos (9 km nordostwärts Fili-
pias) als Sühnemaßnahme völlig. Sämtliche Zivilisten wurden erschossen....."

SIII 8 Gruppe Eisel Beendigung Säuberungsunternehmen im Raume Kilsura.Fortsetzung Säuberungsunternehmen im Raum Serviana Aetorahi Theriakision."

- SIII 9 Divisionengefechtsstand, 3.10.1943, Ingesmeldung von 3.10.43:
- SIII 10 "Gruppe Eiel: Beendigung der Vergeltungsmaßnahmen Haus Szliwani, Juliana, Alisura. Säuberung der Gegend Berelinda-Iforachi durch zwei mangelhafte Teile des Standortes Jannina unter Führung von Major Mayr."
- SIII 11 Divisionengefechtsstand, den 3.10.1943 an Generalkommando XIII (Geb.) A.K. - Ia: "Gruppe Eiel führte weitere Säuberungs- und Vergeltungsmaßnahmen im Haus Szliwani durch. Mehrere MG-Stellungen wurden zerstört. Keine Feindberührung."
- SIII 3 1. Gebirgsdivision Ia (Div. Geb. Std.) an Generalkommando XIII Ingesmeldung von 4.10.43
 "Gruppe Eiel beendigte Säuberungsunternehmen im Hause Szliwani-Juliana, Aknotopce, Alisura. Lagertore sämtlicher Ortschaften wurden zerstört. In Aknotopce und Eihengelände nördlich und südlich stärkere Bandengruppen, die sich mit MG und einzelnen Granaten verteidigten. Banditen wurden mit größeren Verlusten geworfen; sie zogen sich ins Arachtstal zurück. Insgesamt wurden etwa 15. Banditen und Zivilisten vernichtet. Zahlreiche MG-Stellungen wurden zerstört. Eigenverlust: Keine".

Die Kampfgruppe wurde von einem Angehörigen der Geheimen Feldpolizei begleitet, der die näheren Umstände des Todes Samingers zu klären hatte.

Beide, der Angehörige der GEP Olbricht, der nicht ermittelt werden konnte und der Beschuldigte A i s l erstatteten je einen zusammenfassenden Bericht.

Der Bericht an die Geheimen Feldpolizei hat folgenden Wortlaut:

Der Bericht des Beschuldigten ist laut folgendermaßen:

SIII 61/62 "Geb. Jäg. Feld-Ers. Btl. 79

O.U., den 4.10.43

Betr.: Unternehmen Klisura-N Kura-Akmotopos-Anoien-Skliwani-Terowon.

An die
1. Geb. Div./Ia

Die Sküderung des befohlenen Geländes wurde in der Zeit zwischen 2. und 3.10.43 von 1. u. 2. Kp. und 1 Zug 6 Btr. GAR 79 durchgeführt. Die beiden Jägerkpn. wie der Zug 6. Btr. wurden mit LKW nach Klisura vorgeworfen.

2.10.5.00Uhr Aufstieg von Klisura nach N Kura.
1. Kp. skübert Hühngelände ostwärts N Kura. Einzelne Bandengruppen sowie flüchtende Zivilpersonen, welche versuchten in das Archostal zu kommen, wurden mit beiden Geschützen im direkten Beschuß bekämpft. Verluste konnten beobachtet werden. Es fielen nur einzelne Gewehrschüsse, die jedoch keine Verluste herbeiführten. Nach der Sküderung von N Kura gingen beide Kpn. über Jinnopolos nach Akmotopos vor. Beim Erreichen der Ortschaft erhielt die 2. Kp. aus Akmotopos und dem Hühngelände nördl. und süd. davon MG.- und Gewehrfeuer. Stärke der Bandengruppe etwa 30-40 Mann. 1 und 2. Kp. griffen Akmotopos an, sie wurden wirksam von dem Geschützzug und den eigenen Granatwerfern unterstützt. Daraufhin ging der Feind fluchtartig ins Archostal zurück. Nach der Sküderung dieser Ortschaft wurde diese niedergebrannt. Die Kampfgruppe igelte sich in der Nacht vom 2./3.10.43 am Westteil des Ortes Akmotopos ein. Kurz vor Dunkelheit versuchte ein Bandentrupp, Stärke 10 Mann, vom Süden her nach Akmotopos vorzustossen. Die Feindgruppe wurde durch MG.-Feuer vernichtet.

3.10. 5.00Uhr Vorstoß der Kampfgruppe von Akmotopos über Makates, N Kura, Anoien, Skliwani aussch. nach

Terowon. Während der Säuberungsaktion am 3.10. stieß die Kampfgruppe nur vereinzelt auf Zivilisten und einige Häuser, die bewohnt waren. Der größte Teil der zerstreuten Siedlungen war schon zerstört. Teroion dagegen der einzige Ort, in welchem sich Zivilisten und kleinere Bandengruppen hielten. Zivilisten sagten aus, daß sich in Arachostal Banden in Stärke von etwa 1000 Mann aufhalten, die vom Arachostal aus nach Westen auf die Nachschubstraße der Div. vorrücken. Ein weiterer Zivilist sagte aus, daß in dem Hügellande westlich Teroion Beobachtungsstellen von den Banden besetzt sind. Teroion wurde niedergebrannt. Die Kampfgruppe sammelte am Südausgang Teroion, stieg nach Südwesten ab und erreichte gegen 12.30 Uhr die Straße Klisura-Joannina.

Die Ortschaften Klisura, N Kura, Kakates, Jimnopolos, Aknetopos Andion und Teroion wurden, wenn sie nicht schon völlig zerstört waren, von der Kampfgruppe unbewohnbar gemacht. Etwa 40 Personen wurden getötet.

Beute: 12 Stück Rinder

Eigene Verluste: keine

1.Kp. und Geschützzug der 6. Bttr. wurden am 4.10.43 mit LKW von Klisura in ihre Unterkunft zurückgebracht. Die 2. Kp. wird am 5.10. früh verladen. Transport regelt Rgt. 98.

gez. Eiel
Hptm. u. Stl.Fhr."

Der Beschuldigte

E i e l berichtet von der Tötung von 40 Personen,

O l b r i c h t erwähnt in seinem Bericht, daß auf Befehl

Eisla flüchtende Menschen mit Gebirgs-Artillerie unter Feuer genommen worden seien und daß Volltreffer beobachtet werden konnten.

Die vernommenen Zeugen bestreiten, daß sich die Vorgänge, wie sie in den Berichten erscheinen, tatsächlich so abgespielt haben.

Der Beschuldigte Kial weiß angeblich über die in den Berichten erwähnten Vorgänge nichts. Er vertritt den Standpunkt, daß die Berichte zumindest stark übertrieben gewesen seien, daß er selbst mit Sicherheit niemals an der Tötung unschuldiger Zivilisten mitgewirkt oder eine solche Anordnung getroffen habe.

Für ihn sei dieser Partisaneneinsatz ein Kampfeinsatz wie jeder andere gewesen, es sei jedoch wahrscheinlich, daß vom Regiment aufwärts diese Aktion wegen des Todes eines Oberstleutnants besonders hochgespielt worden sei.

Der Zeuge Krönnner, der heute wieder Major bei der Bundeswehr ist, war damals Chef des Gebirgsartilleriezuges, der zur "Kampfgruppe Kial" kommandiert war.

Auch Krönnner ist der Meinung, daß dieser Einsatz einfach Erfolg haben mußte, d.h. daß in jedem Fall Erfolgsmeldungen gemacht werden mußten, um der Stimmung in der Division wegen des Todes Salmingers gerecht zu werden. Er behauptet, er könne sich erinnern, daß diese Aktion ein Fehlschlag gewesen sei, da es nicht gelungen sei, Partisanen zu stellen.

Die Gebirgslandschaft Griechenlands habe es den Partisanen immer wieder ermöglicht, zu entkommen. Daher sei auch in diesem Einsatz eigentlich nichts passiert. Selbstverständlich sei viel geschossen worden, jedoch nicht auf sichtbare Gegner, sondern die Gegend sei mit Streufirey belegt worden.

Möglicherweise seien in den vordersten Linien auch Personen erschossen worden, doch habe er davon, auch gerücheweise, nichts gehört.

Die Darstellung in den Berichten, wonach er in Direktbeschuß mit seinen beiden Geschützen auf flüchtende Bevölkerung geschossen habe, sei unwahr. Während dieses ganzen Einsatzes habe er mit seinen Geschützen etwa fünf Schuß abgefeuert, die dazu gedient hätten, die Geschütze auf eine Grundrichtung einzuschießen. Er könne sich noch daran erinnern, daß er während des gesamten Einsatzes auf keinen sichtbaren Gegner geschossen habe. Er erklärte, daß er auf einen Befehl Ziele hin mit Sicherheit geschossen hätte, doch habe er einen Befehl mit Sicherheit nicht erhalten.

VII.

Nach dem gesamten Ergebnis der Ermittlungen spricht zwar eine gewisse Wahrscheinlichkeit für die Darstellung der Zeugen und des Beschuldigten, daß damals die Aktionen

SIII 62

SIII 7

in den Berichten in übertriebener Weise dargestellt wurden. Der Einstellungsverfügung wird gleichwohl der Sachverhalt zugrundegelegt, wie er sich aus den Berichten des Regiments und der Division, sowie aus den Berichten von Olbricht und Eisl ergibt.

Zunächst war im Rahmen des Ermittlungsverfahrens zu prüfen, ob die Anordnung oder die Durchführung der Sühneaktion als solcher, bei der "sämtliche Zivilisten" bzw. "40 Personen" getötet wurden, bereits den Tatbestand eines Verbrechens des Mordes erfüllt (niederige Beweggründe).

SIII 57

SIII 57

Zu anderen war zu prüfen, ob einzelne Maßnahmen, nämlich die Tötung der Maria Sorfu, die Tötung des Stefan Vriassos und das Schießen auf flüchtende Zivilbevölkerung mit Gebirgsgeschützen (heimtückisch, grausam mit gemeingef. Mitteln) den Tatbestand eines Verbrechens des Mordes oder der Beihilfe hierzu erfüllte.

1) Es kann dahingestellt bleiben, ob Sühneaktionen dieses Umfangs nach dem zur Tatzeit geltenden Völkerrecht oder Völkergewohnheitsrecht gerechtfertigt waren oder ob sie gegen das sogenannte Mordverbot verstießen. Die einzigen heute noch verfolgbaren Verbrechen sind die des Mordes. Geht man davon aus, daß es sich bei der Tötung von Zivilpersonen jedenfalls um rechtswidrige Tötungen handelt ist zu prüfen, ob diese Tötungen von einem der Tatbestandsmerkmale des Mordes geprägt sind.

Anhaltspunkte dafür, daß die Tötungen heimtückisch oder grausam oder um eine andere Straftat zu ermöglichen oder zu

verdecken begangen worden sind, sind nicht vorhanden. Es ist auch nicht zu erwarten, daß heute noch Zeugen mehr als in den vorliegenden Berichten bereits vorhanden ist, angeben können.

Es liegt nahe, daran zu denken, daß als niedriger Beweggrund der Tat Rache in Frage kommt, insbesondere auch deshalb, weil sich aus dem Korps-Tagesbefehl des Generals Lanz vom 1.10.1943 die Aufforderung an das Regiment ergibt, den Tod des "ermordeten" Regimentalkommandeurs zu "rächen". Die Ermittlungen ergeben, daß der genannte Korps-Tagesbefehl als Ursache für die Tötungen ausscheidet, denn einmal handelte es sich bei diesem Befehl nicht um einen taktischen Befehl, zum anderen hatte die Säuberungs- und Sühneaktion bereits begonnen, als der Befehl veröffentlicht wurde. Auch bei der Art der Durchführung der Säuberungsaktion sind greifbare Anhaltspunkte dafür, daß es sich um einen "Rachefeldzug" handelte, nicht vorhanden. Selbst wenn die Aussagen der Zeugen nicht berücksichtigt werden, wonach die Berichte entstellt und übertrieben seien, so stellt sich die gesamte Aktion doch als ein Unternehmen dar, das nach militärischen Gesichtspunkten geführt und durchgeführt wurde, und dessen vornehmliches Ziel die Vernichtung- oder die Vertreibung von Partisanenverbänden war.

Die Tatsache allein, daß innerhalb dieses Einsatzes unter Umständen völkerrechtswidrige Tötungen durchgeführt wurden, läßt den Schluß nicht zu, daß das Unternehmen von dem niedrigen Beweggrund der Rache geprägt gewesen sei (BOH.NJW 58/189, BGH 5 StR 399/67, Urteil vom 31.10.67). Anhaltspunkte dafür, daß die Motivation der Tötungshandlungen gegen Angehörige der

griechischen Zivilbevölkerung in Rassenhaß zu suchen sei oder daß mit der Aktion die Absicht verbunden gewesen sei, die griechische Bevölkerung wegen ihrer Volkzugehörigkeit oder wegen ihrer politischen Anschauung auszurotten, ist aus keinem Blickwinkel heraus ersichtlich.

Bei diesen Tötungshandlungen handelt es sich daher, soweit nicht eine exzessive Begehungsweise vorliegt, allenfalls um - inzwischen verjährte - Verbrechen des Mordschlags oder der Beihilfe hierzu.

2. Der Bericht des GFF-Angehörigen Olbricht erwähnt Maria Sofu, Stefan Vrissos, Athanasios Stasis, eine Gruppe von 15 Zivilisten, und einen unbekannten männlichen Gefangenen, die alle erschossen worden seien.

III 57

- a) Bei der Erschießung der 15 Zivilisten sind trotz eines gewissen Verdachts niedrige Beweggründe mit einer zur Erhebung der öffentlichen Klage ausreichenden Sicherheit nicht nachweisbar. Die 15 Zivilisten wurden nach dem Bericht von einem Spähtrupp auf der Flucht erschossen. Es ist nicht ersichtlich, inwieweit es für den Spähtrupp erkennbar war, ob es sich bei den Fliehenden um Partisanen oder Zivilisten handelte. Die Tatsache, daß in dem Bericht die Suche nach Waffen und Papier bei den Toten erwähnt wird, spricht dafür, daß die deutschen Truppen in der Annahme auf die Flüchtenden schossen, es handelte sich um Partisanen. Weil keine Waffen gefunden wurden, wurde dann in dem Bericht von den Toten als von getöteten Zivilisten gesprochen. Ob bei dieser Gruppe Frauen und Kinder

waren, die es sofort erkennbar gemacht hätten, daß es sich nicht um Partisanen gehandelt hat, kann nicht mehr ermittelt werden. Darüberhinaus ist kein Anhaltspunkt dafür vorhanden, daß der Beschuldigte Eiel selbst bei dem Spähtrupp dabei war oder den Erschießungsbefehl gegeben hat.

- b) Von demselben Spähtrupp soll die griechische Zivilistin Maria Sofu getötet worden sein. Hier wird man sagen können, daß es sich um eine widerrechtliche Tötung gehandelt hat, denn die Erschießung wegen einer Aussageverweigerung ist mit Sicherheit nicht vom Völkerrecht gedeckt. Das gleiche gilt für die Tötung des Stefan Vrissoc.

Eines der besonderen Tatbestandsmerkmale des Mordes läßt sich gleichwohl nicht erkennen.

Ein niedriger Beweggrund ist auch dann gegeben, wenn ein Mensch willkürlich getötet wird, d.h. wenn sich der Täter zum Herrn über Leben und Tod aufwirft. (4 StR 214/58, Urt. v. 6.11.58). In den vorliegenden Fällen jedoch ist hier immerhin ein, wenn auch nicht rechtfertigender, Grund für die Erschießung angeführt.

- c) Dasselbe gilt für die Tötung des griechischen Zivilisten Athanasios Stasia und eines unbekannten Gefangenen. Auch bei diesen gilt das oben Gesagte; ein Tatbestandsmerkmal eines Verbrechens des Mordes läßt sich auch in diesen Fällen nicht mit ausreichender Sicherheit annehmen.

3. Im hier vorliegenden Fall wird weiter davon ausgegangen, daß der Beschuldigte^{EX} im Arachtoetal die in die Berge geflüchtete Bevölkerung mit Artilleriefeuer belegen ließ.

Im Bericht des GPP-Angehörigen Olbricht heißt es, daß flüchtende Menschen gesichtet worden seien, und daß es sich nicht ausmachen ließ, ob es sich um Partisanen oder Zivilist handelte.

Im Bericht des Beschuldigten wird von einzelnen "Bandengruppen" sowie flüchtenden Zivilpersonen gesprochen. Es ist daher davon auszugehen, daß bei dieser Maßnahme vom Beschuldigten billigend in Kauf genommen wurde, daß bei der Bekämpfung der Partisanen durch Zivilisten ums Leben kamen. Auf die Frage, ob diese Maßnahme nicht bereits dadurch gerechtfertigt war, weil es sich bei dem "Partisaneneinsatz" um einen militärischen Einsatz handelte und auf die völkerrechtliche Problematik, ob solche Maßnahmen im Kampfgebiet erlaubt sind, braucht nicht näher eingegangen zu werden. Bei dieser Beschreibung handelt es sich nämlich nur dann um ein noch verfolgbares Verbrechen des Mordes oder der Beihilfe hierzu, wenn eines der Tatbestandsmerkmale des § 211 StGB verwirklicht wurde. Das einzige hier in Betracht kommende Merkmal ist das des gemeingefährlichen Mittels. Bezüglich des niedrigen Beweggrundes gilt auch hier, was bereits oben gesagt wurde. Die Tötung der Zivilisten durch Artilleriebeschuss erfüllt das Tatbestandsmerkmal der Tötung mit gemeingefährlichen Mitteln jedoch nicht. Die Art des Vorgehens des Täters aus die konkrete Möglichkeit geschaffen haben, daß andere als das Opfer an Leib oder Leben gefährdet werden (Schönke-

Gehröder § 211, Abs. 18). Im vorliegenden Falle lag es aber gerade in der Absicht des Täters, möglichst alle nicht genau identifizierbaren flüchtenden Menschen mit schweren Waffen zu töten. Auch hier kann es sich um ein Verbrechen des Mordes handeln. Das Ermittlungsverfahren in Richtung gegen den Beschuldigten Eisl ist daher selbst dann einzustellen, wenn die für den Beschuldigten ungünstigste Möglichkeit, wie sie sich aus den Dokumenten ergibt, unterstellt wird, also wenn man die Sachdarstellung der Beschuldigten und der Zeugen unberücksichtigt läßt.

Der Beschuldigte Eisl selbst bestritt entschieden, daß sich die Aktion auf die in den Dokumenten geschilderten Weise abgepielt hätte.

Der als Zeuge vernommene jetzige Major der Bundeswehr Kröner behauptet, die Meldungen seien in dieser Form erstattet worden, obwohl in dem durchkämmten Gebiet nicht ein einziger Partisan gefunden worden sei. Man habe insbesondere wegen des Todes Salmingers den Mißerfolg nicht eingestehen, beziehungsweise beschönigen wollen.

VII.

- 1) Das Ermittlungsverfahren gegen den Beschuldigten Eader

mußte ebenfalls eingestellt werden.

Der Beschuldigte Bader war zunächst rangältester
Bataillonskommandeur im 98. Gebirgsjägerregiment.
In der Interimszeit zwischen dem Tode des Regiments-
kommandeurs Salminger und dem Antritt des Nachfolgers
von Hirschfeld war der Beschuldigte mit an Sicherheit
grenzender Wahrscheinlichkeit für eine kurze Zeit
stellvertretender Regimentskommandeur. Während eine
SIII 15 "Abendmeldung der Truppe" vom 2.10.1943 mit "von Hirsch-
feld" gezeichnet ist, findet sich noch auf einem Be-
richt vom 4.10.1943 des Gebirgsjägerregiments 98 an
die 1. Geb.Division Ia die Unterschrift: "i.V. Bader,
SIII 23 Major".
Auch ein Funkspruch des Regiments an die 1. Geb.Div. vom
2.10.1943 ist von Bader gezeichnet. Eine Anfrage des
SIII 41 Regiments 98 an die Division vom 2.10.1943 ist unter-
SIII 42 zeichnet mit "i.V.i.E. gez. Bader Major und Rgt. Führer".
Das gleiche gilt für eine Antwort vom 3.10.1943 auf einen
SIII 43, 45 Fernspruch vom 1.10.1943; und für Berichte vom 2.10.1943.

Die Behauptung des Beschuldigten Bader, daß er das Regi-
ment niemals geführt habe, ist damit widerlegt. Es er-
gibt sich jedoch kein Anhaltspunkt dafür, daß der Be-
schuldigte Stützungsbefehle erteilt habe.

Die Ermittlungen lassen es vielmehr als sicher erscheinen.

daß der Beschuldigte Bader wohl Befehle zu Partisaneneinsätzen gegeben hat, daß er jedoch in keinem Fall Anweisungen oder Befehle zur widerrechtlichen Tötung griechischer Zivilisten erteilt hat.

Ein Tatverdacht, der zur Erhebung einer öffentlichen Klage wegen eines Verbrechens des Mordes oder der Beihilfe hierzu führen könnte, ist nicht ersichtlich.

- 2) Der Beschuldigte Mayr (übrige Personalien nicht bekannt) war zur Tatzeit Major und Standortkommandant in Jeannina. Gegen ihn bestand der Verdacht, im Rahmen der Aktion anlässlich des Todes Salmingers in Theraekision 14 griechische Zivilisten erschossen zu haben. Dieser Verdacht hat sich nicht bestätigt. Der Beschuldigte war zur fraglichen Zeit zwar als Kampfgruppenkommandant in der Gegend von Theraekision eingesetzt, doch hat er wahrscheinlich diesen Ort nie erreicht. In seinem Bericht vom 4.10.1945 an die 1. Gebirgsdivision erwähnt der Beschuldigte Mayr diesen Ort nicht. Es ist wahrscheinlich, daß in Theraekision ein Radfahrzeug lag. Nähere Einzelheiten hierüber sind nicht bekannt. Anhaltspunkte dafür, daß die Kampfgruppe Mayr in Theraekision Erschießungen vorgenommen hat, sind nicht vorhanden.
- 3)
- Der Beschuldigte Dr. Rothfuchs war zur Tatzeit Oberleutnant und Ic-Offizier im Generalstab. Ihm wurde vorgeworfen: er habe als Ic-Offizier von den Sühnemaßnahmen gewußt und

Befehle hierzu erteilt. Dieser Vorwurf kann mit einer zur Erhebung einer öffentlichen Klage ausreichenden Sicherheit nicht aufrechterhalten werden. Zwar ergibt sich aus einer Reihe von Dokumenten, daß dem Beschuldigten viele Berichte über Sühnaktionen der Regimenter zugegangen sind und daß er auch Befehle zur Kenntnis genommen und abgezeichnet hat, doch kann daraus ein strafrechtlich noch relevanter Vorwurf nicht hergeleitet werden. Der Beschuldigte selbst bestreitet entschieden jedes Wissens um die Geschehnisse in Griechenland.

ei dieser Sachlage mußte das Ermittlungsverfahren auch gegen den Beschuldigten Dr. Rothfuchs eingestellt werden.

München, den 1. 8. 1969
Staatsanwaltschaft
bei dem Landgericht München I

gez:
Staatsanwalt

Lfd. Nr.	Tatort	Tatzeit	Beschuldigung	Beschuldigter und Einheit	Bemerkungen
141	Skoufa / Filiaton/Epiros	27.10.1943	Brandstiftung, Viehbeschlagnahme, Verletzung eines 19-jährigen Schüler	1) Einheiten aus Joannina auf Anordnung von Louz	
	Darnoti / Dodonis-Epiros	26.10.1943	Plünderung, Brandstiftung, Viehbeschlagnahme, Verbrennung eines 70-jährigen Kranken, Terrorisierung der Zivilbevölkerung	"	"
	Monolithion / Dodonis-Epiros	26.10.1943	Plünderung, Brandstiftung, Viehbeschlagnahme, Erschiesungen	"	"
	Flamoussi / Dodonis-Epiros	27.10.1943	Plünderung, Brandstiftung, Viehbeschlagnahme, Verbrennung eines 60-jährigen Kranken, Terrorisierung der Zivilbevölkerung	"	"

- II. 1) Der Beschuldigte S o m m e r, dessen Identität und Aufenthalt nicht ermittelt werden konnten, soll im Sommer 1944 als Artillerieoberst der deutschen Wehrmacht Kommandeur der deutschen Truppen in Arta gewesen sein. Nach einer Aussage des griechischen Rechtsanwalts Evripidis Kazantzis seien im Sommer 1944 auf Befehl des Beschuldigten S o m m e r 108 griechische Zivilisten in einer Nacht verhaftet und nach 2 Tagen wieder freigelassen worden. Zu Exekutionen sei es unter dem Kommando des Beschuldigten nicht gekommen.

Es muß ungeklärt bleiben, ob die Verhaftung jener griechischen Zivilisten überhaupt rechtswidrig war und somit ein Vergehen der Freiheitsberaubung in Betracht käme, denn dieses wäre im Hinblick auf § 67 StGB längst verjährt. Andere Belastungen liegen gegen den Beschuldigten S o m m e r nicht vor.

- 2) Der Beschuldigte General a.D. Hubert L a n z wurde nach einer früheren Verwendung an der Ostfront am

22.2.1943 zur Führerreserve des Oberkommandos des Heeres versetzt und hielt sich bis ungefähr 20.6.1943 in seinem Friedensstandort Bad Reichenhall auf. Von dort aus wurde er an den Kubanbrückenkopf zur Vertretung des in Urlaub befindlichen kommandierenden Generals des 49. Gebirgsarmee-korps abgeordnet. Er traf dort am 29.6.1943 ein und verblieb in dieser Stellung etwa bis Ende Juli 1943. Nunmehr wurde er zum kommandierenden General des in Griechenland stationierten 22. Gebirgsarmee-korps ernannt. Er traf am 3.8.1943 in Saloniki ein. Am 9.9.1943 verlegte er nach Jannina und übernahm das Kommando in diesem Bereich. Da den 10.10.1944 wurde der Spirus von den deutschen Truppen geräumt; der Beschuldigte L a n z übernahm ein Kommando in Bulgarien. Dies ergibt sich aus den Eintragungen im Wehrpaß des Beschuldigten, seinen Einlassungen in dem Ermittlungsverfahren Ja Js 261/57 und den Aussagen der Zeugen Anton B a d e r, Johann P l a t z und Fritz Böp penschmidt (Bl. 9, 11, u. 12 d. Ermittlungsakten Ja Js 261/57).

- a) Im Oktober und November 1967 übersandte die Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen die Ablichtungen von Urkunden in neugriechischer Sprache. Es handelt sich hierbei um Aktenmaterial, das im Jahre 1965 von dem griechischen Außenministerium der deutschen Botschaft in Athen übergeben wurde. Die Durchsicht und die teilweise wörtliche Übersetzung dieser Urkunden durch einen beeidigten Dolmetscher für die griechische Sprache ergab, daß dem Beschuldigten L a n z vorgeworfen wird, als kommandierender General des 22. Armeekorps die Tötung von griechischen Zivilisten angeordnet oder gehuldet

- b) Am 10.5.1947 erhoben die Vereinigten Staaten von Amerika in dem sogen. Sidost-Generale-Prozeß gegen die ehemaligen deutschen Feldmarschälle und Generäle List, von Weich, Rendulic, Kuntze, Foertsch, Boehme, Fölsy, Lanz, Dehner, von Leyner, Speidel und von Geitner die Anklage zum amerikanischen Militärgerichtshof in Nürnberg. Die Anklage umfaßt 4 Hauptpunkte und richtet sich in allen Punkten gegen sämtliche Angeklagte.

Die aus dem Institut für Zeitgeschichte in München beschaffte Anklageschrift hat in der deutschen Fassung folgenden Wortlaut:

Anklagepunkt 1:

"Alle Angeklagten begingen zwischen September 1939 und Mai 1945 auf ungesetzliche Weise, vorsätzlich und wissenschaftlich Kriegsverbrechen und Verbrechen gegen die Menschlichkeit ..., dadurch, daß sie Täter oder Beihilfer bei diesen Verbrechen waren, sie befahlen, angestiftet, durch ihre Zustimmung daran teilgenommen, mit ihrer Planung und Ausführung in Zusammenhang gestanden haben und Mitglieder von Organisationen und Gruppen waren, die mit dem Mord von Hunderttausenden von Personen der Zivilbevölkerung Griechenlands, Jugoslawiens und Albaniens, seitens der Truppen der deutschen Streitkräfte, im Zusammenhang standen, die unter dem Kommando und der Befehlsgewalt der hierin erwähnten Angeklagten standen, ihnen gegenüber verantwortlich waren und in Ausführung der von ihnen erlassenen, durchgeführten und weitergegebenen Befehle handelten. Die Opfer dieser Verbrechen schlossen Personen aus allen Bevölkerungsschichten ein ..., die ohne Rücksicht auf Alter oder Geschlecht in den Straßen, in ihren Heimen oder in ihren Arbeitsstätten zusammengetrieben und in Gefangenenlagern und hinter Zäunen untergebracht wurden. Wenn Angriffe von rechtmäßig aufgestellten feindlichen militärischen Streitkräften und Angriffe von unbekannten Personen gegen deutsche Truppen und Einrichtungen stattfanden, wurden diese Personen ohne eine Untersuchung oder einen Prozeß summarisch erhängt oder erschossen.

Sie wurden nach willkürlich festgesetzten Verhältniszahlen hingerichtet, die von 50 bis 100 für jeden getöteten deutschen Soldaten und von 25 bis 50 für jeden verwendeten deutschen Soldaten variierten.

Andere Tausende von Nichtkämpfern ... wurden ebenfalls ohne eine Untersuchung oder einen Prozeß terrorisiert, gemartert und gemordet, als Vergeltungsmaßnahmen für Angriffe von rechtmäßig aufgestellten feindlichen militärischen Streitkräften und von unbekannten Personen auf deutsche Truppen und Einrichtungen.

Diese Akte kollektiver Bestrafung waren ein Teil eines bestimmten Planes der Terrorisierung und Abschreckung ... mit der Absicht, die Einwohner der oben erwähnten Gebiete zu zwingen, Auskunft betreffs der Größe, Stärke und Aufstellung ihrer nationalen Armeen zu geben ... und für spätere Generationen die eingeüborene Bevölkerung dieser besetzten Gebiete zu dezimieren.

Im Verfolge und bei der Durchführung dieses Planes der Terrorisierung und der Abschreckung erließen und vollzogen die hier aufgeführten Angeklagten Befehle und gaben sie an Truppen unter ihrem Kommando und ihrer Befehlsgewalt zur Hinrichtung von 100 "Geiseln" als Sühne für jeden getöteten deutschen Soldaten, 50 "Geiseln" als Sühne für jeden verwundeten deutschen Soldaten, 10 "Geiseln" als Sühne für jede unter deutschem Schutz stehende, getötete Person, 5 "Geiseln" als Sühne für jede unter deutschem Schutz stehende verwundete Person, und bis zu 100 "Geiseln" als Sühne für jeden Angriff auf irgendein unter deutschem Schutz stehendes "Objekt".

Die Mordtaten und andere in diesem Anklagepunkt zur Last gelegten Verbrechen, umfaßten, beschränkten sich jedoch nicht auf die folgenden:—j) am oder ungefähr am 30. September 1943 richteten Truppen, die unter dem Kommando und der Befehlsgewalt des XXII. Gebirgsarmee-korps standen, 17 Zivilisten hin, als Vergeltung für Sabotage an elektrischen Anlagen

Anklagepunkt 2:

"Zwischen September 1939 und Mai 1945 verübten sämtliche Angeklagten ungesetzlich, vorsätzlich und wissentlich Kriegsverbrechen und Verbrechen gegen die Menschlichkeit ..., in dem sie als Täter oder Beihelfer diese befahlen, anstifteten und durch ihre Zustimmung daran teilnahmen, mit ihrer Planung und Ausführung in Zusammenhang standen und Mitglieder von Organisationen oder Vereinigungen waren, die damit in Zusammenhang standen, die die Plünderung und den Raub von Öffentlichem und privatem Eigentum, die mitwillige Zerstörung von Städten und Dörfern, oft verbunden mit dem Mord an den Bewohnern derselben, und die Verbüßung anderer durch militärische Notwendigkeiten nicht gerechtfertigte Zerstörungsaktionen in den besetzten Gebieten Norwegens, Griechenlands, Jugoslawiens und Albaniens durch Truppen der deutschen Wehrmacht, die unter dem Kommando, der Befehlsgewalt und Verantwortung der hier aufgeführten Angeklagten standen und aufgrund von Befehlen handelten, die von ihnen erlassen, ausgeführt und weitergegeben wurden. Die Angeklagten befahlen Truppen, die unter ihrem Kommando und Befehlsgewalt standen, ganze Städte und Dörfer niedersubrennen, zu zerstören und dem Erdboden gleichzumachen und in zahlreichen Fällen die Bewohner dieser Städte zu erschießen Die Taten der Zerstörung und die anderen, in diesem Anklagepunkt zur Last gelegten Verbrechen umfaßten, waren jedoch nicht beschränkt auf, die folgenden: f) Am oder ungefähr am 5. Oktober 1943 zerstörten Truppen unter dem Kommando und der Befehlsgewalt des XIII. Gebirgskorps als Vergeltung für die Ermordung eines Regimentskommandeurs und eine Telefon-"Sabotage" die griechische Ortschaft Aknotopak und richteten deren gesamte Einwohnerschaft hin... g) Am oder ungefähr am 1.12.1943 zerstörten Truppen unter dem Kommando und der Befehlsgewalt des XIII. Gebirgsarmekorps im Zuge von Vergeltungsmaßnahmen gegen "Banditen" ein Dorf im Raume von Korca, in Griechenland und erschossen alle wehrfähigen männlichen Einwohner, die sie vorfanden..."

Anklagepunkt 3:

"Zwischen September 1939 und Mai 1945 haben alle Angeklagten ungesetzlich, vorsätzlich und wissentlich Kriegsverbrechen und Verbrechen gegen die Menschlichkeit begangen..., indem sie als Haupttäter oder Beihelfer solche Verbrechen befahlen, begünstigten, durch

ihre Zustimmung daran teilnahmen, mit ihrer Planung oder Ausführung im Zusammenhang standen und Organisationen oder Vereinigungen angehörten, die im Zusammenhang standen mit der Aufstellung und der Abfassung gewisser gesetzwidriger Befehle und deren nachfolgender Erlaß und Weitergabe an und Durchführung durch militärische Truppenverbände der deutschen Wehrmacht, die unter dem Kommando und der Befehlsgewalt der hier aufgeführten Angeklagten standen und ihnen verantwortlich waren. Solche gesetzwidrigen Befehle bestimmten weiterhin, daß Angehörige der regulären griechischen, jugoslawischen und italienischen Armeen von den Truppen der deutschen Wehrmacht, die den hier Angeklagten unterstanden, als "Partisanen", "Aufständische", "Kommunisten" und "Banditen" bezeichnet und behandelt werden sollten, und daß die Verwandten der Angehörigen dieser Nationalarmeen für rechtmäßige, kriegerische Handlungen seitens der genannten Angehörigen zur Verantwortung gezogen werden sollten. Diese Befehle wurden gründlich und rücksichtslos ausgeführt, was zur Folge hatte, daß Tausende von Soldaten und Kriegsgefangenen ermordet und mißhandelt wurden.

Die Mordtaten und andere in diesem Anklagepunkt zur Last gelegten Verbrechen umfaßten, waren jedoch nicht beschränkt auf, die folgenden: ... 1) Am oder ungefähr am 11. September 1943 erließen die Oberbefehlshaber und der Chef des Generalstabes der Heeresgruppe F und des Oberkommandos Südost, der Oberbefehlshaber der II. Panzerarmee, die Befehlshaber des LXVIII. Armeekorps, des XXII. Gebirgsarmee Korps, des LXII. Reservearmee Korps und des XV. Gebirgsarmee Korps und der Militärbefehlshaber in Serbien und Militärbefehlshaber Südost einen Befehl, führten ihn durch und gaben ihn an die Truppen unter ihrem Kommando und ihrer Befehlsgewalt weiter zur Erschießung eines Stabsoffiziers und 50 Mann von jeder Division der kapitulierten italienischen Armee, die vor ihrer Übergabe ihre Waffen verkauft, verschenkt oder zerstört hatte, sowie zur Erschießung von je einem Offizier und 10 Mann jeder Division, die vor ihrer Übergabe Kraftfahrzeuge unbrauchbar gemacht hatte.

j) Am oder ungefähr am 24. September 1943 erließ der Oberbefehlshaber des XXII. Gebirgsarmekorps einen Befehl an unter seinem Kommando und seiner Befehlsgewalt stehende Truppen zur Erschießung des gefangen genommenen italienischen Generals "Gandin und aller Offiziere seines Stabes..."

Anlagepunkt 4:

"Zwischen September 1939 und Mai 1945 haben alle Angeklagten ungesetzlich, vorsätzlich und wissentlich Kriegsverbrechen und Verbrechen gegen die Menschlichkeit begangen...., indem sie als Täter oder Beihilfer solche Verbrechen befahlen, begünstigten, durch ihre Zustimmung daran teilnahmen, mit ihrer Planung oder Ausführung im Zusammenhang standen und Organisationen oder Vereinigungen angehörten, die im Zusammenhang standen mit Mord, Folterungen, systematischer Terrorisierung, Einsperrung in Konzentrationslagern, willkürlicher Zwangsarbeit an vom Feinde zu benutzenden Befestigungen und Stellungen, Bauten und Verschleppung der Zivilbevölkerung Griechenlands, Jugoslawiens und Albaniens zur Sklavenarbeit durch Truppen der deutschen Wehrmacht, die unter dem Kommando und der Befehlsgewalt der hier aufgeführten Angeklagten standen, ihnen verantwortlich waren und in Ausführung der von ihnen erlassenen, durchgeführten und weitergegebenen Befehle handelten. Eine große Zahl von Einwohnern - "Demokraten, Nationalisten, Juden und Zigeunern" - wurden willkürlich ergriffen und in Konzentrationslagern geworfen, wo sie systematisch verprügelt, gefoltert, mißhandelt und ermordet wurden, während andere große Massen der Zivilbevölkerung zwangsweise zur Arbeit im Reich und in den besetzten Gebieten ausgehoben wurden; in Zügen ohne ausreichende Heizung oder sanitärer Anlagen transportiert wurden und dort, von Familien und Freunden getrennt, viele Stunden täglich unter unmenschlichen Bedingungen arbeiten mußten. Die Mordtaten, Einsperrungen in Konzentrationslagern, Verschleppung zur Sklavenarbeit und andere in diesem Anlagepunkt zur Last gelegten Verbrechen umfaßten, waren jedoch nicht beschränkt auf, die folgenden: ..."

Das amerikanische Militärgericht sprach den Beschuldigten L a n z der Anlagepunkte 1 und 3 schuldig. Die einschlägigen Teile der Urteilsbegründung lauten:

"Der Angeklagte Lenz wurde am 25. August 1943 zum Befehlshaber des XXII. Gebirgskorps ernannt und übernahm diese Stellung tatsächlich am 9.9.1943. Der Korpsbereich war allgemein gesprochen der Epirus-Abschnitt Griechenlands. Dieser besteht aus dem Gebiet zwischen dem Golf von Korinth und Albanien und verläuft westlich des Pindargebirges. Das Generalkommando befand sich in Jannina.

Dem Angeklagten wird die Verantwortlichkeit für die Tötung von Geiseln und Mühnegefangenen unter Verletzung des Völkerrechts zur Last gelegt und die unrechtmäßige Tötung von italienischen Offizieren nach der italienischen Kapitulation. Es ist notwendig, das Beweismaterial gegen den Angeklagten kurz zusammenzufassen. Am 13.9.1943 erließ General Stettner, der Befehlshaber der 1. Gebirgsdivision, eine Einheit, die dem Angeklagten unterstellt war und deren Kommandodienststelle sich damals ebenfalls in Jannina befand, einen Befehl, der auszugeweiht wie folgt lautet: "Um den fortgesetzten Überfällen auf Wehrmachtssoldaten und Wehrmachtsangehörige energisch entgegenzutreten, wird befohlen, daß ab 20.9.1943 für jeden durch Banden oder Zivilisten getöteten oder verletzten deutschen Soldaten 10 Griechen aus allen Bevölkerungsschichten zu erschießen sind. Dieser Befehl muß zur Erreichung einer abschreckenden Wirkung mit aller Konsequenz durchgeführt werden.

Am 29.9.1943 berichtete das XXII. Korps: "Telefonsabotage im Gebiet von Arta. Telefonmasten an zwei Stellen abgeköpft. 30 männliche Zivilisten als verdächtig festgenommen und erschossen.

Am 3.10.1943 erließ der Angeklagte einen Befehl, der auszugeweiht wie folgt lautet: "Aufgrund der im Bereich Arta mehrfach erfolgten Kabelsabotage sind als Geiseln festzunehmen und dort in Gewahrsam zu halten: 30 angesehene Bürger (Griechen von Arta), 10 angesehene Bürger (Griechen) von Filipias. Der Bevölkerung ist zu eröffnen, daß für jede weitere Kabelsabotage 10 dieser 40 Geiseln erschossen werden". Der Angeklagte leugnet ab, daß irgendwelche von diesen Geiseln erschossen wurden, und das Protokoll enthält nichts, was das Gegenteil beweist. Am 4.10.1943 berichtet die 1. Gebirgsdivision wie folgt an das XXII. Korps: "Müherungsunternehmen Epirus über Almetros hinaus fortgesetzt. Ortschaften als Mühneunternehmen zerstört. 33 männliche Zivilisten erschossen.

Am 18.10. berichtet die 1. Gebirgsdivision wie nachstehend dem XXII. Korps: "Es wurden erschossen: Paramythia: Sühnemaßnahme für 6 ermordete deutsche Soldaten 58. Theraekision: Sühnemaßnahme für Mord an Oberstleutnant Selmingen 14. Arta Klisura: Verdächtige Elemente an den Überfallstellen (etwa) 50. Jennina Stadt: 4."

Am 25.10.1943 erließ die 1. Gebirgsdivision eine Sonderanweisung an die ihr unterstellten Einheiten, welche teilweise wie nachstehend lautet: "Wird ein deutscher Wehrmachtangehöriger durch Überfall oder Mord in einem als befriedet anzusprechenden Gebiet getötet, so sind für einen ermordeten Deutschen 50 Griechen (Männer) zu erschießen... Bei Verlusten im Bandenkampf trifft die Entscheidung über die Erschießung der jeweilige Truppenkommandeur. Auch hier gilt das Verhältnis 1:50. Voraussetzung für den Erschießungsbefehl ist der einwandfreie Nachweis, daß die Bevölkerung eines Ortes an Feindseligkeiten gegen die deutsche Wehrmacht teilgenommen hat. Zusätzlich sind die Ortschaften zu zerstören. Dieser Befehl löst den vom 13.9.1943 ab." Im Protokoll erscheinen zahlreiche Geiseln- und Sühnegefangenenenttötungen zusätzlich zu den hier zitierten. Berichte liegen vor dahingehend, daß "alle Einwohner" namentlich angeführter Ortschaften und "alle weaffenfähigen Männer" erschossen wurden. Personen, die als "Zivilisten" bezeichnet sind, wurden bei zahlreichen Gelegenheiten erschossen.

Die Befehle für die Ergreifung von Sühnemaßnahmen waren einwandfrei unrechtmäßig. Gegen einen Befehl, 50 Griechen für jeden getöteten Deutschen zu erschießen, ganz gleichgültig, wie die Umstände sind, müssen die gleichen rechtlichen Einwände vorgebracht werden, die vorher bereits in dieser Urteilsbegründung aufgeführt worden sind. Statt daß die Repressalien gegen unschuldige Einwohner als letztes Hilfsmittel ergriffen wurden, wurden sie oft von vornherein ergriffen. Sühnetötungen wurden oft an den Insassen von Geisellagern vorgenommen und nicht an der Bevölkerung, die eine gewisse Verbindung mit dem begangenen Verbrechen hatte. Angriffe bewaffneter Banden, die in keinem Zusammenhang mit der örtlichen Bevölkerung standen, wurden gerächt durch die Tötung unschuldiger Einwohner, die keine mögliche Gemeinschaft mit den Schuldigen hatten. Viele Ortschaften wurden zerstört und die Zivilisten ohne irgendeinen logischen Grund überhaupt erschossen, ausgenommen den Grund, sich an der Bevölkerung ganz allgemein zu rächen. Gemäß den als Beweismaterial vorliegenden Berichten fanden keine standgerichtlichen Verfahren statt. Die Tötungen fanden auf

Befehl des zuständigen Feldkommandanten statt. Das Beweismaterial zeigt, daß selbst Bataillonskommandanten manchmal solche Befehle gaben. Dieser Angeklagte sagt, daß er als ein taktischer Befehlshaber zuviel zu tun hatte, um sich um Sühneangelegenheiten kümmern zu können. Dies ist eine sehr laune Entschuldigung. Die unrechtmäßige Tötung von unschuldigen Personen ist eine Angelegenheit, die die sofortige und wirksame Bearbeitung durch den höchsten Offizier einer jeden Armee verdient. Dieser Angeklagte, der volle Kenntnis von dem hatte, was sich abspielt, unternahm überhaupt keine Schritte dagegen. Nirgends ist ein Befehl ersichtlich, der bezweckt, die Geißel- und Sühnephaxis in Übereinstimmung mit dem Kriegsgesetz zu bringen. Der Angeklagte behauptet nicht einmal, daß dies der Fall ist. Als Befehlshaber des XIII. Korps war es seine Pflicht Schritte zu unternehmen, und wenn er dies nicht getan hat und diese unmenschlichen und unrechtmäßigen Tötungen weiter fortzuwahren ließ, so ist er strafrechtlich verantwortlich.

Dem Angeklagten Lanz wird auch zur Last gelegt, als Befehlshaber des XIII. Gebirgskorps die ungesetzliche Hinrichtung von italienischen Soldaten und Offizieren der kapitulierten italienischen Armee angeordnet oder gestattet zu haben. Ihm wird auch im einzelnen zur Last gelegt, den Truppen unter seinem Befehl befohlen zu haben, den gefangen genommenen italienischen General Gandin und alle Offiziere seines Stabes hinzurichten. Die allgemeine Situation in Bezug auf den Zusammenbruch Italiens und die Kapitulation seiner Armeen ist bereits in dem Teil dieser Urteilsbegründung behandelt worden, der sich mit dem Angeklagten Rendulic beschäftigt und wird hier nur soweit wiederholt, als es erforderlich ist. Das Protokoll zeigt, daß der Angeklagte Lanz wußte, daß zur Zeit seiner Übernahme des Kommandos über das XIII. Gebirgskorps, Feldmarschall Badoglio Mussolini als italienisches Regierungsoberhaupt und als Oberbefehlshaber der italienischen Streitkräfte abgelöst hatte. Am 8.9.1943 hörte er von dem Waffenstillstand, welchen die Italiener mit den Alliierten abgeschlossen hatten. Am gleichen Tage beauftragte infolge der Abwesenheit diensthöherer Offiziere von Athen, Generaloberst Alexander Loehr, der Oberbefehlshaber der Heeresgruppe E, den Angeklagten Lanz damit, mit dem General Vecchiarelli, dem Oberbefehlshaber der XI. italienischen Armee, zu verhandeln. Nach langen Verhandlungen

übergab General Vecchiarelli am 9.9.1943 die XI. Armee an die Deutschen. Die Übergabebedingungen wurden in den nächsten 14 Tagen ohne Schwierigkeiten ausgeführt, soweit die auf dem griechischen Festland stationierten Truppen in Frage kamen. Auf den Inseln Korfu und Kephallonia jedoch entstanden Schwierigkeiten. Diese zwei Inseln waren durch eine italienische Division unter dem Befehl des Generals Gandin besetzt. Der Angeklagte Lanz als Kommandierender General des XXII. Korps verlangte, daß General Gandin seine Truppen übergebe; dieses Verlangen wurde abgelehnt, obgleich General Vecchiarelli ihm dieses befahl. General Gandin schwankte, er behauptete, seine Befehle seien nicht klar und er sei nicht berechtigt, die Division zu übergeben. Die Situation mündete schließlich aus in einen Kampf zwischen den deutschen und italienischen Truppen auf der Insel Kephallonia und führte schließlich am 21.9.1943 zur Übergabe der italienischen Kräfte, einschließlich General Gandins und seines Stabes. Während dieses Stodes der Dinge kam ein Führerbefehl an, der die Erschießung von 6000 - 7000 Italiener von General Gandins Division wegen Meuterei befahl. Der Angeklagte Lanz weigerte sich, diesen Befehl auszuführen, weil er weder ausführbar noch gesetzlich sei. Der Führerbefehl wurde dann abgeändert, so daß nur noch die Offiziere wegen Meuterei zu erschießen waren. Der Angeklagte widersetzte sich der Erschießung aller Offiziere und vertrat den Standpunkt, daß der Befehl nur auf die Schuldigen Anwendung finden sollte. Das Beweismaterial zeigt an, daß der Angeklagte Lanz dem deutschen Inselkommandanten befahl, die schuldigen Offiziere durch kriegsgerichtliches Verfahren festzustellen. Dies geschah, und am 24.9.1943 wurde General Gandin und seine Stabsoffiziere erschossen.

Eine ähnliche Lage entwickelte sich auf der Insel Korfu. Kämpfe folgten, die Italiener ergaben sich, und die Offiziere wurden nach einem standgerichtlichen Verfahren erschossen. Das Protokoll zeigt, daß eine große Anzahl italienischer Offiziere auf diese Weise erschossen wurde. Ein Beispiel zeigt, daß am 5.10.1943 58 italienische Offiziere von Truppen, die dem XXII. Korps unterstanden, erschossen wurden. Die Tötung dieser italienischen Offiziere war ganz klar ungesetzlich. Das Beweismaterial des Angeklagten zeigt, daß er ihre Tötung für ungesetzlich hielt. Während seine Proteste an die Heeresgruppe E, die sich auf die Ungesetzlichkeit des Führerbefehls gründeten, die Zahl der unter diesen ungesetzlichen Befehl fallenden Italiener herabzusetzen vermochte,

bleibt die Tatsache bestehen, daß die Tötung der herabgesetzten Anzahl trotzdem eine verbrecherische Handlung darstellt. Daß er dem Kommandanten von Kephallonia befahl, nur die schuldigen Offiziere hinzurichten, gibt er bereitwillig zu. Die italienischen Soldaten waren keine Freischärler. Soweit ihre kommandierenden Offiziere damals wußten, waren sie immer noch Verbündete der Deutschen, obgleich man ihnen bekanntgegeben hatte, daß ein Waffenstillstand mit den alliierten Mächten abgeschlossen worden war. Wenn sie aufgrund der Kapitulation der XI. italienischen Armee durch General Vocchiarelli Kriegsgefangene waren, so ist es klar, daß sie auf den Schutz der Genfer Konvention vom Jahre 1929 über die Behandlung der Kriegsgefangenen Anspruch hatten. Dies geschah jedoch nicht in irgendeiner wichtigen Beziehung. Die Argumentierung zu dem gleichen Thema in der Urteilsbegründung im Zusammenhang mit dem Angeklagten Rendulic ist auch hier anwendbar und wird durch Verweis auf die vorliegende Situation bezogen. Wir müssen feststellen, daß die Tötung der italienischen Offiziere ein Kriegsverbrechen darstellt, für welches der Angeklagte verantwortlich ist. Wir erkennen den Angeklagten Lenz für schuldig im Sinne der Anklagepunkte 1 und 3."

- c) Nach Art. 3 Abs. III b des Vertrages zur Regelung aus Krieg und Besatzung entstandenen Fragen vom 26.5.1952 (BG Bl. II S. 405) ist die deutsche Gerichtsbarkeit ausgeschlossen, wenn wegen des dem Beschuldigten zur Last gelegten Sachverhalts bereits ein Verfahren von den Strafverfolgungsbehörden einer der drei westlichen Signatarmächte durchgeführt worden ist. Unter diese Bestimmung des Überleitungsvertrages fallen sowohl die Einstellung eines Ermittlungsverfahrens als auch die gerichtliche Entscheidung eines Gerichts der ehemaligen westlichen Besatzungsmächte (Beschuß des Großen Strafsenats des Bundesgerichtshofs vom 14.2.1966 in NJW 1966 S. 1371).

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα
του μεταφραστή Ευθύμιου Χατζηϊωάννου

Ο Ευθύμιος Χατζηϊωάννου γεννήθηκε στην Αθήνα το 1958 και μεγάλωσε στη Δράμα, όπου ολοκλήρωσε το Γυμνάσιο αρρένων της πόλης. Σπούδασε στην Αθήνα και στη Βόννη Δημοσιογραφία, Οικονομικά, Πολιτικές Επιστήμες και Κοινωνιολογία. Στη Γερμανία εργάστηκε ως ορκωτός διερμνέας και μεταφραστής, ενώ από το 1978 ξεκίνησε τη δημοσιογραφική του καριέρα ως αρθρογράφος και στη συνέχεια ως ανταποκριτής ελληνικών εφημερίδων και περιοδικών. Συνεργάστηκε, μεταξύ άλλων, με τις εφημερίδες «Ακρόπολις» και «Απογευματινή» (Αθηνών), «Ελληνικός Βορράς» (Θεσσαλονίκης) κ.ά., ενώ υπήρξε τακτικός συνεργάτης του περιοδικού «Μακεδονική Ζωή» (Θεσσαλονίκης) και του γερμανικού περιοδικού «EG-Magazin» (Βόννη) για ευρωπαϊκά θέματα.

Από το 1985 διετέλεσε μέλος και εκπρόσωπος στην Ευρώπη της ελληνικής εταιρείας αναπτυξιακών μελετών «Magnus» ΕΠΕ και από το 1990 υπήρξε εκδότης της — εβδομαδιαίας και μετέπειτα μηνιαίας — ομογενειακής εφημερίδας των Ελλήνων της Ευρώπης «Ευρωελληνική» (κυκλοφόρησε έως το 2003) και τακτικός συνεργάτης της ραδιοφωνίας της ΕΡΤ 3 για τα θέματα του απόδημου ελληνισμού της Ευρώπης. Εγκατεστημένος από το 1995 στην Αθήνα, ασχολήθηκε με ζητήματα του απόδημου ελληνισμού ως ιδρυτικό στέλεχος του «Οργανισμού Γενικής Εξυπηρέτησης Μεταναστών» (ΟΓΕΜ) και διετέλεσε αρχισυντάκτης εφημερίδων και περιοδικών του χώρου της τοπικής αυτοδιοίκησης. Υπήρξε συντάκτης του περιοδικού «Διεθνής Επιθεώρηση» και συνεργάτης του Μακεδονικού Πρακτορείου

Ειδήσεων (ΜΠΕ), ενώ παράλληλα ασχολήθηκε επιχειρηματικά στον τομέα των εκδόσεων, ως στέλεχος και μέτοχος στους εκδοτικούς οίκους «Ευρωεκδοτική» και «Αττικά Γράμματα». Έχει δημοσιεύσει πολλά άρθρα και έρευνες ιστορικού περιεχομένου, ενώ είναι τακτικός συνεργάτης της ελληνικής διαδικτυακής και της έντυπης εφημερίδας για τον απόδημο ελληνισμό «Ελληνική Γνώμη». Είναι παντρεμένος και έχει δύο κόρες.

Summary

In this work, some statements of the perpetrators and victims of eyewitnesses are published from the tragic massacre of hundreds of civilian men, women, adults, children and infants who are the disgrace of Nazi Germany. In the A part, statements of German soldiers of the 12th Company, kept in the central service of the regional administration of the Court of Ludwigsburg, are published in Greek translation related files n/508, no 1462/68. It should be noted that the statements of most of the soldiers regarding Kommeno go back a few hundred pages. Of interest to the researcher would be their historical classification and their comparison with the Greek deposits of the inhabitants of Kommenos, as well as their oral references by older or modern historians. In the Nth part there are eight sworn statements of Greek witnesses, during the investigative process carried out by the Prosecutor's Office of the Court of First Instance of Arta in December 1945 until March 1947. A copy of the Athens Court of Appeal no 61 of December 23, 1947 with the appellant judge A as president is also published. Toussi, representative of the director of the Central Service of the Hellenic National War Crimes Office and as co-chairmen the first judges Kon/no Houvdakis and D. Matrakou present of the judicial secretary M. Tailor. The court decided to arrest the indicted generals Huber Lands and Von Stettner as commanders of the 1st Edelweiss Mountain Division as well as the battalion commander, Major Falner. The court decision concludes «the arrest of the above defendants is ordered and after its achievement, they must remain in pre-trial detention until the trial is held».

In the third part, a copy of the executions of civilians in various regions of Epirus during the period 1943-1944 is published, with the accused officers of the regular army of the Wehrmacht. Information about the 1st Edelweiss Mountain Division is also included, as well as biographical information about General Hubert Lands. Included in the fourth part are the depositions of the German soldiers of the 12th Company in a German text. In the fifth part, the statements of the Greek witnesses are published in a German translation as sent by the Hellenic National War Criminals Office.

Finally, in the sixth part, historical data are entered in the original German text for the 1st Mountain Division «Edelweiss» as well as biographical data on the career of the commander of the 1st Mountain Division General Hubert Lands. On an investigative look, a bona fide investigator finds in the original texts an attempt to cover up or alter elements of the accused by erasing or black marker. The affidavits mainly of the Greek authorities are fragmentary without detailed information from the local authorities. Linguistic or syntactic blindnesses as well as historical inaccuracies in the total number of victims are also observed. Nevertheless, the disadvantages in this small part of the German deposits have an important contribution, so that a historian forms as clear a picture as possible regarding one of the most important and heinous war crimes committed in the Greek area during the period of the German occupation.

Βιβλιογραφία

- ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ Α., *Το αίμα των μαρτύρων. Το Κομμένο στα χρόνια της γερμανικής κατοχής*, έκδ. β', εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 2017.
- , *Τρεις φιλέλληνες ιστορικοί και φίλοι του Κομμένου. Erengard Schramm, Herman Frank Meyer, Mark Mazower*, εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2025.
- ΔΟΡΔΟΝΑΣ, ΣΤΡΑΤΟΣ Μ., *Το αίμα των αθώων. Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία (1941-1944)*, πρόλογος ΤΑΚΗΣ ΚΑΛΥΒΑΣ, ΝΙΚΟΣ ΜΑΡΑΝΤΖΙΑΗΣ, Εστία, Αθήνα 2007.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΚΟΥ, ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΓΕΩΡΓΙΑ, *Πολεμικές οφειλές και εγκληματίες πολέμου στην Ελλάδα. Ψάχνοντας την ηθική και υλική δικαίωση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015.
- ΜΑΓΕΡ, ΧΕΡΜΑΝ ΦΡΑΝΚ, *Η φρίκη του Κομμένου. Αφήγηση-έρευνα για το ολοκαύτωμα του χωριού Κομμένο της Άρτας στις 16 Αυγούστου 1943*, μτφρ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, έκδ. α', Καλέντης, Αθήνα 1998.
- , *Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα. Στα αιματηρά ίχνη της 117ης Μεραρχίας Καταδρομών στη Σερβία και στην Ελλάδα*, μτφρ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Εστία, Αθήνα 2003.
- , *Αιματοβαμμένο Εντελβαίς: η 1η Ορεινή Μεραρχία, το 22ο Ορεινό Σώμα Στρατού και η εγκληματική δράση τους στην Ελλάδα (1943-1944)*, τόμ. Α'-Β', Εστία, Αθήνα 2009.
- PAPPAS, STEFANOS, *The Commeno massacre. Kalavrita-Distomo and massive executions of Athenians*, translation by ELENI TSOUROUNAKI, edited by VASILIS MALISIOVAS, Athens 1997.

Θύτες και θύματα

Αρχειακό υλικό της Βιβλιοθήκης του Ludwigsburg

Σχετικοί φάκελοι:

V/508 AR 1462/1968 Bd. I. Bl. 1-248

V/508 AR 1604/1964 (32, 35, 36, 61)

V/508 AR 1712/1967 (Verbanden) (22)

V/508 AR 1713/1967 Bd. I. Bl. I (13, 17, 40)

Φωτογραφικό αρχείο*

* Οι φωτογραφίες προέρχονται από το βιβλίο του Χρήστου Α. Βασιλάκη με τίτλο *Το αίμα των μαρτύρων. Το Κομμένο στα χρόνια της γερμανικής κατοχής*, δεύτερη έκδοση, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 2017.

Ο διοικητής του 98ου Συντάγματος της 1ης Ορεινής Μεραρχίας Γιόζεφ Ζάλμινγκερ, που επισκέφθηκε το Κομμένο στις 11 Αυγούστου 1943.

*Ο στρατηγός Χούμπερ Λανς, διοικητής της 1ης Ορεινής
Μεραρχίας «Εντελβάις» με έδρα τα Ιωάννινα.*

*Ο Λανς (αριστερά) μαζί με τον στρατηγό Βάλτερ φον Στέτ-
νερ (δεξιά), τον Ιούλιο του 1944.*

Τέσσερις στρατιωτικοί παρασημοφορημένοι με τον Σταυρό των Ιπποτών (από αριστερά): Μιχλ Πέσινγκερ, Γιόζεφ Ζάλμινγκερ, Σπιντ και Χάραλντ φον Χίρσφελντ.

Ο πρώτος σκοπευτής με το πολυβόλο του 12ου Λόχου, δεκανέας Άλμπερτ Τσάντερ: «Ανάμεσα στους Έλληνες βρίσκονταν γυναίκες και παιδιά. Νομίζω ότι μια από τις γυναίκες κρατούσε ένα μωρό στην αγκαλιά. Ήταν σαν να θέριζες... Μετά ησυχία. Καμία κραυγή, καμία αναστάτωση» (απόσπασμα από την κατάθεση του Άλμπερτ Τσάντερ).

«Τα παιδιά του Ζάλμινγκερ»: Ο Άλμπερτ Τσάντερ (κέντρο) με συστρατιώτες του 12ου Λόχου στις όχθες του Λούρου. «Μετά την επιχείρηση, στο Τάγμα του 12ου Λόχου οργανώθηκε μια ωραία γιορτή με “μεθύσι”. Κάναμε αγώνα ιππασίας σε συνδυασμό με σκοποβολή και ήρθα πρώτος... Στο ποτάμι στήσαμε έναν βατήρα και κάναμε χαζομάρες. Αυτόν τον καιρό διαβάζω τον Αντίχριστο του Νίτσε». Από επιστολή του Ράινχολντ Κλέμπε προς τη σύζυγό του Πάουλι, με ημερ. 17-8-1943.

*Ο υπολοχαγός Βίλι Ρέζερ, ο υπεύθυνος της επιχείρησης «έκ-
πληξη».*

Ο Χέλμουτ Ντόνατ (αριστερά) και ο Βίλι Ρέζερ (δεξιά) σε μια γιορτή του Συντάγματος.

Ο ναζιστής με το αγγελικό πρόσωπο Ράινχολντ Κλέμπε. «Η γενική οργάνωση της επιχείρησης ήταν πράγματι ευθύνη δική μου». Ο Κλέμπε στην κατάθεσή του, δεν είδε και δεν άκουσε τίποτε για τις θηριωδίες και τις εκτελέσεις αμάχων.

Η οικογένεια του Θεοδώρου Μάλλιου που εξολοθρεύτηκε από τους Γερμανούς εκτός από τα δύο παιδιά του που βρίσκονται μπροστά του. Επάνω (από αριστερά) Αμαλία (ετών 21), Αλεξάνδρα (ετών 24), Σπυρίδων (ετών 25). Στη μέση (από αριστερά) Αύρα (ετών 16), Βασιλική (ετών 52), Θεόδωρος (ετών 56). Κάτω (από αριστερά) Ανδριάνα (ετών 11), Αχιλλέας (ετών 6), Μαρία (ετών 7), Αλέξανδρος (ετών 10), Γεώργιος (ετών 22). Η φωτογραφία τραβήχτηκε λίγα χρόνια πριν από την έναρξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Η οικογένεια Σεραφείμ Σκάρα σε αναμνηστική φωτογραφία. Από τη σφαγή επέζησαν ο Σεραφείμ (πρώτος καθήμενος από αριστερά) και οι δύο κόρες του Αρτεμισία και Περσεφόνη (αντίστοιχα πρώτη και τελευταία στην πρώτη σειρά).

Οι χήρες και τα ξυπόλυτα ορφανά παιδιά του Κομμένου στην πλατεία του χωριού στη δεύτερη επέτειο της σφαγής. Κομμένο, 2 Σεπτεμβρίου 1945.

Ο Στέφανος Παππιάς καταθέτει στεφάνι στο κενοτάφιο του Κομμένου. Αρχές της δεκαετίας του 1950.

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος	17
<i>Θύτες και θύματα. Μαρτυρίες και καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών και Ελλήνων πολιτών για τη σφαγή του Κομμένου Άρτας</i>	27
Μέρος Α'. Καταθέσεις των Γερμανών στρατιωτών του 12ου Λόχου	29
Ελληνική μετάφραση των δικαστικών καταθέσεων των μαρτύρων για την καταστροφή του Κομμένου Άρτας από τους Γερμανούς το 1943	31
Μέρος Β'. Καταθέσεις Ελλήνων αυτοπτών μαρτύρων της σφαγής του Κομμένου	61
Μετάφραση στα ελληνικά ένορκων καταθέσεων Ελλήνων μαρτύρων και εγγράφων του κατηγορητηρίου (από τη γερμανική μετάφρασή τους)	63
Μέρος Γ'. Ιστορικά στοιχεία για την 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις» καθώς και βιογραφικά στοιχεία για τον διοικητή της 1ης Ορεινής Μεραρχίας στρατηγό Χούμπερτ Λαντς	89
Πληροφοριακά στοιχεία για τη γερμανική 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις»	91

Στρατηγός Hubert Lanz (Χούμπερτ Λαντς), διοικητής της 1ης γερμανικής Ορεινής Μεραρχίας «Εντελβάις»	95
Μέρος Δ'. Καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών του 12ου Λόχου σε γερμανικό κείμενο - Χειρόγραφη αντιγραφή	97
Μέρος Ε'. Καταθέσεις Ελλήνων μαρτύρων σε γερμανική μετάφραση	125
Μέρος Στ'. Ιστορικά στοιχεία για την 1η Ορεινή Μεραρχία «Εντελβάις» καθώς και βιογραφικά στοιχεία για τον διοικητή της 1ης Ορεινής Μεραρχίας στρατηγό Χούμπερτ Λαντς στο πρωτότυπο γερμανικό κείμενο	153
Σύντομο βιογραφικό σημείωμα του μεταφραστή Ευθύμιου Χατζηϊωάννου	203
Summary	205
Βιβλιογραφία	209
Αρχειακό υλικό της Βιβλιοθήκης του Ludwigsburg (212).	
Φωτογραφικό αρχείο	213
Πίνακας περιεχομένων	231

ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Αιχμάλωτοι Ελλήνων κατά την επανάσταση του 1821*.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Θεσσαλονίκης (386 π.Χ. - 1983)*.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του νέου ελληνισμού, τόμοι Α'-Γ': 1204-1831*.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Πρόσφυγες και προσφυγικό ζήτημα κατά την ελληνική επανάσταση του 1821*.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Ο χαρακτήρας των Ελλήνων. Ανιχνεύοντας την εθνική μας ταυτότητα*. Ερευνα, πορίσματα, διδάγματα.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Διωγμοί και γενοκτονία του θρακικού ελληνισμού. Ο πρώτος ξεριζωμός (1908-1917)*.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Εθνοτική διαπάλη στη Μακεδονία (1894-1904). Η Μακεδονία στις παρामονές του μακεδονικού αγώνα*.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Ο ένοπλος αγώνας στη Μακεδονία (1904-1908). Ο μακεδονικός αγώνας*.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Η ευρωπαϊκή και βαλκανική διαχρονικότητα της Θεσσαλονίκης. Τα μακεδονικά αστικά κέντρα και η μακεδονική ενδοχώρα στους νεότερους χρόνους*.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Η θρακική έξοδος (1918-1922). Από τη γενοκτονία, την παλιννόστηση, το ταγιαρικό καθεστώς και την απελευθέρωση στον δεύτερο ξεριζωμό*.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου*.

Από τις αρχές της οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας.

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Οι ιστορικές μεταμορφώσεις του απόδημου ελληνισμού. Η οδύσσεια του ραιδεστινού Δ. Καραντώνη. Από τον ξεριζωμό, την προσφυγιά, τον μεσοπόλεμο, το αλβανικό, την αιχμαλωσία και τον διχασμό στη Μεμβούρνη.*

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Νεότερη ιστορία της Μακεδονίας (1830-1912). Από τη γένεση του νεοελληνικού κράτους ως την απελευθέρωση.*

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Το νέο ελληνικό έθνος (1204-2000). Νέα ελληνική ιστορία από τη φραγκοκρατία ως τις μέρες μας.*

Κωνσταντίνος Απ. Βακαλόπουλος, *Το νεοτουρκικό κίνημα και ο ελληνισμός (1908-1912). Οι ιστορικές καταβολές στη Μακεδονία.*

Ιφιγένεια Βαμβακίδου, *Θράκες. Εικαστικές μαρτυρίες από τη συμμετοχή τους στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821.*

Χρήστος Α. Βασιλάκης, *Θύτες και θύματα. Μαρτυρίες και καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών και Ελλήνων πολιτών για τη σφαγή του Κομμένου Άρτας. Μετάφραση των εγγράφων από τα γερμανικά Ευθύμιος Χατζηϊωάννου (¹2026).*

Χρήστος Α. Βασιλάκης, *Τρεις φιλέλληνες ιστορικοί και φίλοι του Κομμένου. Ehrengard Schramm - Hermann Frank Meyer - Mark Mazower (¹2025).*

Γεώργιος Βογιατζής, *Η πρώιμη οθωμανοκρατία στη Θράκη. Άμεσες δημογραφικές επιπτώσεις.*

Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, *Η εκπαίδευση στη δυτική και βόρεια Μακεδονία (1840-1914). Από τα αρχεία των μητροπόλεων Σερβίων-Κοζάνης, Σισανίου, Καστοριάς, Μογλενών, Πελαγονίας, Πρεσπών και Αχριδών.*

Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, *Ο ελληνισμός του μοναστηρίου Πελαγονίας. Κοινοτικός βίος και εκπαίδευση. Μέσα από τους φακέλους της ιεράς μητροπόλεως Πελα-*

γονίας και του αρχείου της γενικής διοίκησης Μακεδονίας.

Φώτιος Δ. Κουτσουπιάς, *Η πνευματική αναγέννηση του ποντιακού ελληνισμού. Εκκλησία, εκπαίδευση, άνθρωποι και πνευματική δράση στην επαρχία Χαλδίας του Πόντου κατά τον 19ο και 20ό αιώνα.*

Άννα Β. Μανδυλαρά - Γιώργος Β. Νικολάου - Λάμπρος Φιλτούρης - Νικόλαος Αναστασόπουλος (επιστημονική επιμέλεια), *Φιλελληνισμός. Το ενδιαφέρον για την Ελλάδα και τους Έλληνες από το 1821 ως σήμερα.*

Ζαφείριος Κ. Μέκος, *Θράκη. Συνιστώσες του μειονοτικού προβλήματος.*

Ζαφείριος Κ. Μέκος, *Τη Θράκη και τα μάτια σας.*

Ζαφείριος Κ. Μέκος, *Οι Πομάκοι στη Θράκη.*

Ζαφείριος Κ. Μέκος, *Ριζώσαμε στην Κομοτηνή. Ιστορική και λαογραφική προσέγγιση της Θράκης και της Κομοτηνής.*

Νίκος Θεοδ. Μήτσης, *Μαυρομματαίοι. Προεστοί, λόγιοι, σπλαρχηγοί, πολιτικοί.*

Γεώργιος Ι. Μίντσης, *Εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας. Αρχαιότητα, Μεσαίωνας, Νέοι χρόνοι.*

Μισέλ Μπρυνώ (Michel Bruneau) (διεύθ.), *Η διασπορά του ποντιακού ελληνισμού.*

Γεώργιος Β. Νικολάου, *Εξισλαμισμοί στην Πελοπόννησο από τα μέσα του 17ου αιώνα ως το 1821.*

Γεώργιος Β. Νικολάου, *Μελέτες ιστορίας του πελοποννησιακού χώρου. Από τα μέσα του 17ου αιώνα ως τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους. Πρόλογος Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου.*

Γεώργιος Ν. Νικολούδης, *Οι έλληνες σλαβόφωνοι στη Μακεδονία. Η ιστορία και το πρόβλημα της ταυτότητάς τους.*

Φαΐκ Οκτέ (Faik Ökte), *Varlık vergisi. Ο ληστρικός νόμος του φόρου περιουσίας των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης.*

Θρασύβουλος Ορ. Παπαστρατής, *Επταλόφου Βοσπορίδος οδοιπορία. Έλληνες, Αρμένιοι, Τούρκοι, Εβραίοι*.
 Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715-1821)* (²2012).
 Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Θέματα νέας ελληνικής ιστορίας, τόμοι Α'-Β'.*
 Νεοκλής Σαρρής, *Προεπαναστατική Ελλάδα και οσμανικό κράτος. Από το χειρόγραφο του Σουλεϋμάν Πενάχ αφέντη του Μοραΐτη (1785).*
 Νικόλαος Φ. Τόμπρος, *Ο μοναχισμός στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος (1833-1862), τόμος Α'.*
 Νικόλαος Φ. Τόμπρος, *Ο μοναχισμός στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος (1833-1862), τόμος Β': Πίνακες, τεκμηριωτικό υλικό.*
 Νικόλαος Ι. Τσάγγας, *Η συναρπαστική περιπέτεια ενός ιδιοφυή τυχοδιώκτη από το Τεπελένι* (¹2024).
 Νικόλαος Ι. Τσάγγας, *Πανόραμα προεπαναστατικής Ελλάδας. Ανάλεκτα* (¹2024).
 Νικόλαος Ι. Τσάγγας, *Καποδίστριας. Ο χαρισματικός Έλληνας διπλωμάτης. Στο Συνέδριο της Βιέννης και σε όσα εν συνεχεία επακολούθησαν, επισκίασε διακεκριμένους Ευρωπαίους ομολόγους του* (¹2024).
 Νικόλαος Ι. Τσάγγας, *Το 1821 στο μεταίχμιο Ανατολής και Δύσης, τόμος Α': Άλωση Τριπολιτσάς - Εδραίωση επανάστασης* (¹2025).
 Νικόλαος Ι. Τσάγγας, *Το 1821 στο μεταίχμιο Ανατολής και Δύσης, τόμος Β': Το σύνταγμα της Επιδαύρου - Καταστροφή Δράμαλη στα Δερβενάκια* (¹2025).
 Νικόλαος Ι. Τσάγγας, *Το 1821 στο μεταίχμιο Ανατολής και Δύσης, τόμος Γ': Έλευση Καποδίστρια. Ίδρυση ελληνικού κράτους* (¹2025).
 Κωνσταντίνος Εμμ. Φωτιάδης, *Ο ελληνισμός της Κριμαίας*.
 Παύλος Χιδίρογλου (Paul Hidirolou), *Western Thrace in the light of the national ideal of the Turks.*
 Παύλος Χιδίρογλου, *Οι έλληνες Πομάκοι και η σχέση τους με την Τουρκία.*

Παύλος Χιδίρογλου, *Συμβολή στην ελληνική τουρκολογία*.

Νίκος Ψυρούκης, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1940-1974)*, τόμοι Α'-Δ'.

Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Θέματα νέας ελληνικής ιστορίας*, τόμοι Α'-Β' (2011). — Στο δίτομο έργο *Θέματα νέας ελληνικής ιστορίας*, ο εκδοτικός οίκος Ηρόδοτος συγκεντρώνει σχετικές εργασίες του Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου. Δεκαέξι από αυτές, ήδη δημοσιευμένες παλαιότερα, εμφανίζονται εδώ σε νέα μορφή. Οι άλλες τέσσερεις παρουσιάζονται για πρώτη φορά. Στον πρώτο τόμο περιλαμβάνονται εκτενή δοκίμια ευρύτερου πεδίου και άρθρα με ειδικό αντικείμενο. Ο δεύτερος τόμος περιέχει δημοσιεύσεις ιστορικών πηγών και μελέτες αναφερόμενες σε αρχεία, επιλογή από λόγους και βιβλιοκρισίες, καθώς και ένα επίμετρο συνοδευόμενο από παραρτήματα. Στο επίμετρο, με τίτλο «Φοιτητικές και μεταφοιτητικές εμπειρίες», απομνημονευματικού χαρακτήρα, ο συγγραφέας αρχικά προβαίνει σε μια κριτική εξιστόρηση των σπουδών στην Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών κατά τα έτη 1928-1933, γενικά, αλλά και ειδικότερα στα ιστορικά μαθήματα. Στη συνέχεια περιγράφει τις ειδικές συνθήκες υπό τις οποίες αυτοεκπαιδεύθηκε στην ιστορική έρευνα, δηλώνει την πηγή από την οποία άντλησε το ιστοριογραφικό μοντέλο που εφάρμοσε στην μονογραφία του *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν* και εκθέτει την εχθρική αντιμετώπισή της από την τότε πλειοψηφία της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών.

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ελλάδα)
Imprimé en Union Européenne (Grèce)
Printed in the European Union (Greece)

Χρήστος Α. Βασιλάκης, *Θύτες και θύματα. Μαρτυρίες και καταθέσεις Γερμανών στρατιωτών και Ελλήνων πολιτών για τη σφαγή του Κομμιένου Άρτας*. Μετάφραση των εγγράφων από τα γερμανικά Ευθύμιος Χατζηνιώαννου. Σχεδιασμός, στοιχειοθεσία και αναπαραγωγή: εργαστήριο γραφικών τεχνών Ηρόδοτος (Αθήνα), με *Απλά*, *Apollonia*, *Bodoni*, *Ocra* και *Symbol*. Εκτύπωση και βιβλιοδεσία: τυπογραφείο QPC (Αθήνα), σε χαρτί *Book paper ivory* (*bouffant ivoire*) ειδικής παραγωγής. Για λογαριασμό των εκδόσεων Ηρόδοτος. Δημήτριος Κ. Σταμούλης, εκδότης. Αριθμός έκδοσης 875. Αθήνα, α' τετράμηνιο 2026. (*Made and printed in Greece.*)

